

**T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI**

**TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLERİNDE İTİKAT,
İBADET VE AHLAK İLE İLGİLİ MOTİFLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet YILMAZ

HAZIRLAYAN
Dilek KİRLLENMEZ

KONYA 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
A. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN DAYANAKLARI.....	3
B. FOLKLOR VE TÜRKÜLERİMİZ.....	3
I. BÖLÜM: İTİKAT, İBADET, AHLAK	
A. İTİKADİ HÜKÜMLER NELERDİR?.....	5
1. İtikat İle İlgili Ayetler.....	5
2. İtikat İle İlgili Hadisler.....	10
3. İtikadın Tarifi.....	22
3.1 Allah'a İman.....	25
3.2 Peygamberlere İman.....	29
3.3 Meleklerle İman.....	33
3.4 Kutsal Kitaplara İman.....	34
3.5 Ahiret Gününe İman.....	36
3.6 Kaza-Kader ve Hayır-Şerre İman.....	38
B. İBADET NEDİR.....	39
1. İbadet İle İlgili Ayetler.....	39
2. İbadet İle İlgili Hadisler.....	43
3. İbadetin Tarifi.....	54
4. İbadetin Çeşitleri.....	54
4.1 Namaz.....	54
4.2 Oruç.....	60
4.3 Hac ve Kurban.....	62
4.4 Zekat.....	64
C. AHLAK NEDİR?.....	66
1. Ahlak İle İlgili Ayetler.....	66
2. Ahlak İle İlgili Hadisler.....	67
3. Ahlakın Tarifi.....	68
II. BÖLÜM: TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLERİ	
A. NİNNİLER.....	71
B. MANİLER.....	75
C. TÜRKÜLER.....	80
1. Kırık Havalar.....	80
1.1 Türküler.....	80
1.2 Oyun Havaları.....	81
2. Uzun Havalar.....	81
III. BÖLÜM: TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLERİNDE DİNİ MOTİFLER	
A. İTİKAT MOTİFLERİ.....	82
1. Allah'a İman İle İlgili Motifler.....	82
2. Peygamberlere İman İle İlgili Motifler.....	101
3. Meleklerle İman İle İlgili Motifler.....	104
4. Kutsal Kitaplara İman İle İlgili Motifler.....	109

5. Ahiret Gününe İman İle İlgili Motifler.....	112
6. Kaza-Kader, Hayır-Şerre İman İle İlgili Motifler.....	121
6.1 Kaza-Kader İle İlgili Motifler.....	121
6.2 Hayır-Şer İle İlgili Motifler.....	128
B. İBADET MOTİFLERİ.....	132
1. Namazlar İle İlgili Motifler.....	132
2. Oruçla İlgili Motifler.....	140
3. Hac ve Kurban İle İlgili Motifler.....	143
3.1 Hac İle İlgili Motifler.....	143
3.2 Kurban İle İlgili Motifler.....	147
4. Zekât İle İlgili Motifler.....	153
C. AHLAK MOTİFLERİ.....	154
1. Edep İle İlgili Motifler.....	154
2. Güzel Ahlak İle İlgili Motifler.....	159
D. DİĞER DİNİ MOTİFLER.....	179
1. Yeminler.....	179
2. Ecel-Ölüm.....	183
3. Kurban Olmak.....	189
SONUÇ.....	193
BİBLİYOGRAFYA.....	195

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI**

**TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLERİNDE İTİKAT, İBADET
VE AHLAK İLE İLGİLİ MOTİFLER**

Dilek KIRLENMEZ

(Yüksek lisans Tezi)

Danışman: Doç. Dr. Ahmet YILMAZ

Mayıs 2007, Sayfa: 198+ VI

ÖZET

Türküler, ağızdan ağza dolaşarak ve nesilden nesile aktarılarak yaşarlar. Toplumun din, adet, gelenek ve görenekler gibi manevi unsurlarını içerirler. Türk halk müziğimizin sözlü eserlerinde İslam dininin temel inanç esaslarına rastlamaktayız. Tezimizin konusu, Türk halk müziği sözlü eserlerinde itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili motiflerdir. Türkülerimizdeki bu motifleri ararken itikat, ibadet ve ahlak konularını kendi içinde tasnif etmeye çalıştık. Allah'a iman, peygamberlere iman, meleklerle iman, kutsal kitaplara iman, kaza- kader, hayır- şerre iman ile ilgili konuların geçtiği türkülerini itikat motifleri başlığı altında topladık. Namaz, oruç, hac ve kurban ve zekat ile ilgili konuların geçtiği türkülerini ibadet ile ilgili motiflerde, edep ve güzel ahlak ile ilgili konuların geçtiği türkülerini de ahlak motifi adı altında tasnif ettik. Bunların dışında kalan yemin, ecel- ölüm ve kurban olmak konularının geçtiği eserleri ise diğer dini motifler başlığı altında topladık.

Tezimiz üç bölümden ibarettir. Birinci bölümde itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili genel bilgiler vermeye ve bu bilgileri ayet ve hadislerle desteklemeye çalıştık. İkinci bölümde Türk halk müziği sözlü eserleri hakkında bilgi vermeye; üçüncü bölümde ise itikat, ibadet ve ahlak motifleri hakkında türkülerimizi belirlemeye çalıştık. Tez, bir sonuç bölümü ve bibliyografya ile sona erer.

Anahtar Kelimeler: halk müziği, türkü, itikat, ibadet, ahlak

**SELCUK UNIVERSITY INSTITUTE FOR SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS
DISCIPLINE OF TURKISH- ISLAMIC LITERATURE**

**MOTIFS IN TURKISH FOLK MUSIC VERBAL COMPOSITION
CONCERNING FAITH, WORSHIP AND MORAL**

**Dilek KIRLENMEZ
(Master Thesis)**

**Advisor: Associate Doç. Dr. Ahmet YILMAZ
May 2007, Page: 198+VI**

ABSTRACT

Folksongs survive by spreading from mouth to mouht and by transferring from generation to generation. They include spiritual components of society such as religion, custom, tradition and practices. In the verbal composition of our Turkish folk music, basic beliefs of Islamic religion is found. Topic of our thesis is motifs in Turkish Folk Music's verbal compositions. We tried to classify faith, worship and moral topics when looking for these motifs in our folksong. We collected folksong under the title of faith motifs where topics regarding belief is mentioned such as adherence to Allah, to the Prophet, to the angels, to the Holy Book, to the fortune and fate, to the goodness and evil. We classified folksongs mentioning oath, ending-death and being a victim under the title of other religious motifs.

Our thesis consists of three parts. We tried to give information on faith, worship and moral in the first part, determine verbal compositions of Turkish Folk Music in the second part and our folksongs about faith, worship and moral motifs in the third part. Thesis ends with a conclusion part and bibliography.

Key Words: folk music, folksong, faith, worship, moral

ÖNSÖZ

Türk halk müziği; Türk halkının asırlardır ağızdan ağza, kulaktan kulağa aktarılarak yaşatılan ve söyleneni, söylediği yer ve zamanı tam olarak bilinemeyen halkın öz malı olan eserlerdir.

Yeryüzünde yaşayan milletlerin kültürleri oluşurken mensubu buldukları dinin kurallarından etkilenmektedirler. İslamiyet'i kabul etmesinden sonra yaşamının her alanında İslami kültürü yaşayan Türk milleti, türkülerinde de bunu yaşamış ve işlemiştir.

Türkülerimiz geçmişten bu güne toplumun yaşayışı, sevinçleri, üzüntüleri ve inançlarının anlatıldığı bir araç olmuş; halkın duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Türkülerimiz, rasgele söylenmemiş, her türkü yaşanmış veya yaşanan bir olayın üzerine söylenmiş veya yaşanan bir olay sonucunda bir mesaj verilmeye çalışılarak duygu ve düşünceler halk ile paylaşılmıştır. Halkın günlük yaşantısında yaşadığı her türlü olayların işlendiği türkülerimizde Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanan motiflerde bulunmaktadır.

“Türk Halk Müziği Sözlü Eserlerinde İtikat, İbadet ve Ahlak İle İlgili Motifler” başlığı altında yazdığımız bu tez çalışmamızda; türkülerimizde işlenen dini motifleri ele aldık ve buna göre sıralama yaptık.

Çalışmamızın amacı, türkülerimizdeki dini ve ahlaki motifleri tespit edip bu eserlerin verdiği mesajları incelemektir. Ayrıca bu amaç doğrultusunda çeşitli kaynaklardan da istifade ederek kısa açıklama ve yorumlara yer verdik.

Bu çalışmamızda asırlardır nesilden nesile aktarılan türkülerimizin derinliğine inmemiz tam olmamış olabilir. Ancak bu çalışmamızın türküler ile ilgili olarak yapılacak başka çalışmalar için ön çalışma olması düşüncesindeyiz.

Konunun seçiminde, işlenmesinde, yönlendirmede yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ahmet YILMAZ'a teşekkür ederim.

Dilek KİRLENMEZ

KONYA, 2007

KISALTMALAR

a. g. e	: Adı geçen eser
a. s	: Aleyhi's- selâm
a. ş	: Anonim şirketi
b.	: İbn
c	: Cilt
çev	: Çevirmen
Hz	: Hazreti
Lti	: Limited
r. a	: Radiallahu anha
s	: Sayfa
s. a. v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
şti	: Şirketi
tic	: Ticaret
T. C	: Türkiye Cumhuriyeti
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

GİRİŞ

Türkü, hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş¹ olup söyleyeni ve besteleyeni belli olmayan eserlerdir. Genellikle kulaktan kulağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Türküler, Orta Asya'nın bozkır steplerinde doğmuş daha sonra Anadolu'da şekillenmiş ve bugünkü halini almış bir sözlü edebiyat türü olup; söyleyeni, nerede, ne zaman ve kimin tarafından bestelendiği belli olmayan, halkın içinden doğmuş, halkın malı olan, halkın örf, adet, gelenek ve inançlarını içinde taşıyan müzik türüdür.

Her milletin geçmişten günümüze gelmiş, dilden dile aktarılmış, kendilerini anlatan müzikleri vardır. İşte Türk halkı müziği de böyle bir müzik türü olup her yönüyle Türk milletini anlatmaktadır.

Bir türküye birden fazla yörede bazı kelime değişiklikleriyle rastlayabilmekteyiz. Bu da bize türkülerimizin ağızdan ağza aktarılmasının en güzel kanıtıdır.

Milletlerin kültürlerinin oluşmasında adet ve gelenekler gibi dinler de büyük önem taşımaktadır. Bir topluluğun kabul ettiği dinden etkilenmemesi mümkün değildir. Türk halk müziğimiz de İslam dininden oldukça çok etkilenmiş, Orta Asya'dan getirdiği kendi kültürüyle İslâm kültürünü harmanlamış ve bugünkü kültürünü oluşturmuştur. İslâm kültürü Türklerin hem yaşayışını hem de dilini etkilemiştir. Bu da bazı yeni terimlerin, kelimelerin ve tabirlerin Türk kültürüne girmesine sebep olmuş ve etkisini her şeyde olduğu gibi türkülerde de hissettirmiştir.

Biz bu çalışmamızda Türk halk müziği sözlü eserlerine İslam kültüründen aktarılan dini motifleri incelemeye ve derlemeye çalıştık. Türkülerin konularının nasıl çıktığını veya hikâyelerinin ne olduğunu araştırmadık. Amacımız Türk halk müziği sözlü eserlerdeki itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili motifleri bulmak.

Halk müziğimizin sözlü eserlerinden olan maniler ve ninnilere kısaca değinerek bunlardaki dini motiflerden küçük örnekler vererek bu iki konuyu mümkün olduğu ölçüde araştırmamızın sınırları dışında tuttuk.

¹ SÖZER Vural, Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi, Evrim Matbaası, İstanbul 1975, s. 798

Bu araştırmayı yaparken yararlandığımız temel kaynak TRT M¼zik Dairesi Başkanlığının hazırlamış olduğu T¼rk Halk M¼ziđi S¼zli Eserler Antoloji kitabıdır. Ülkemizdeki hemen hemen b¼t¼n t¼rk¼leri kapsayan bu eser bu araştırmamızın yapılmasında en b¼y¼k yardımcımız olmuştur.

Çalışmamızda öncelikle T¼rk k¼lt¼r¼ hakkında araştırma yaptık. Daha sonra ilk aşamada İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak b¼l¼mleriyle ilgili bilgiler verip bunları; bazı ayet ve hadislerle tamamlamaya çalıştık. İkinci aşamada ise T¼rk halk m¼ziđi s¼zli eserlerinden olan maniler ve ninniler hakkında kısaca bilgiler vererek t¼rk¼lerimizi t¼rlere g¼re tasnif ettikten sonra üç¼nc¼ ve son b¼l¼mde de T¼rk halk m¼ziđi s¼zli eserlerimizdeki itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili eserleri inceledik.

Bu araştırmamızda t¼rk¼lerimizi incelerken itikat, ibadet ve ahlak yön¼nden ele almaya ve yorumlamaya çalıştık.

A. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN DAYANAKLARI

Türk kültürü, Orta Asya'nın steplerinde doğmuştur. Orada yaşayan Türklerin yaşadıkları sevinç, acı, ölüm, doğum, v.b her türlü olaylarla yoğrulmuş, daha sonra ait olduğu toplumla birlikte çıktığı uzun yolculuğun sonunda Anadolu'da kendini, Dede Korkut hikâyeleri, destanlar, atasözleri, hikâyeler, masallar, maniler, ninniler ve türkülerle geliştirerek dünyaya mal olmuş olan bir kültürdür.

Türk kültürü; Türk milletinin, Türk halkının geçmiş ve geleceği olup; halkın öz malıdır. Kültürümüz Orta Asya'dan yola çıktığında geçtiği yerlerdeki halkların kültürüyle karşılıklı etkileşim içine girmiş ve bugünkü şeklini almıştır.

B. FOLKLOR VE TÜRKÜLERİMİZ

Folklor; halk geleneklerini, adetlerini, inançlarını, efsanelerini, türkülerini, edebiyatlarını inceleyen bilim, halkbilgisi² olarak geçmekte olup, sözlü geleneğin en eski türlerindedir. Folklor kelimesi önceleri "halkiyat" ve "halk bilgisi" deyimleriyle karşılanmış³ olup, zamanla bugünkü terimsel ifadesi kabul edilmiştir.

Bir yerde folklordan bahsedebilmemiz için orada halk adını verdiğimiz insan topluluğu olması gerekmektedir. Halk ise en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan topluluğudur.⁴ Bir topluluğu oluşturacak olan bu halkın da kendilerine ait olduğunu kabul ettikleri, ortak geleneklerinin olması gerekmektedir. İşte bu geleneklere, yaşama, sanata, dansa, tiyatroya, müziğe, hekimliğe, dile, düğünlere, törenlere, atasözlerine, ninnilere, manilere, destanlara, tekerlemelere kısacası halkı halk yapan her türlü konuya folklor denilmektedir. Buradan folklorun sahasının ve içeriğinin çok geniş olup, her milletinde kendine has bir folklorik yapısına sahip olduğu söyleyebiliriz.

Türküler, folklorumuzun sözlü halk edebiyatı bölümünü oluşturup, kuşaktan kuşağa yayılarak ve ağızdan ağıza dolaşarak kendini korumuştur.

² DEVELİOĞLU Ferit- KILIÇKINI Neval, En Yeni Büyük Türkçe Sözlük, Rafet Zaimler Kitabevi, Birlik Matbaası, İstanbul, 1975, s. 421

³ LEVEND Agâh Sırrı, Türk Edebiyat Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, c.1, s. 35

⁴ DUNDES Alan (Çev: AYDIN Gülay), Folklor Nedir? Millî Folklor, 2005, Yıl: 17, Sayı: 65, s. 128

Bir topluma ait olan folklorun en önemli bölümünü oluşturan türküleri inceleyerek o toplumun ya da milletin, yaşayış, gelenek, görenek, inanç, v.b. birçok folklorik özelliği hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

1. BÖLÜM: İTİKAT, İBADET VE AHLAK

A.İTİKADİ HÜKÜMLER NELERDİR?

1. İtikat İle İlgili Ayetler

- **Allah'a İman İle İlgili Ayetler:**

İman'ın temel ve birinci şartı olan Allah'a iman konusu Kur'an-ı Kerim'de en çok anlatılan konudur. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de varlığının ispatı, zati ve sübûfî sıfatları, gazabı, esirgeyici ve bağışlayıcı oluşu hakkında kullarına bilgi vermektedir.

Yüce Allah'la ilgili Kur'an'da geçen ayetlerden bazıları şunlardır:

“... Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?” (İbrahim 14/10)

Allah'ın birliğini, eşi ve benzeri olmadığını, doğurmadığını ve doğrulmadığını anlatan ayetlerden bazıları şunlardır:

“Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı yer ve gök kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.” (Enbiya 21/22)

Yine başka ayette yüce Allah şöyle demektedir:

“Allah evlat edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir tanrı da yoktur. Aksi takdir de her tanrı kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.” (Mü'minun 23/91)

Allah'ın varlığının delillerini anlatan ayetlerden bazıları ise şöyledir:

“Sizi topraktan yaratmam, O'nun delillerindedir. Sonra siz yayılan insanlar oluverdiniz.” (Rûm 30/20)

“Kaynaşmanız için size kendinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun delillerindedir. ...” (Rûm 30/21)

“O’nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. ...” (Rûm 30/22)

Allah’ın sıfatlarını anlatan ayetler ise şöyledir:

“Gözler O’nu göremez; hâlbuki o gözleri görür. O, eşyayı pekiyi bilen, her şeyden haberdar olandır.” (En’âm 6/103)

“Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir. Allah adaletle hükmeder. O’nu bırakıp taptıkları ise, hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphesiz Allah, hakkıyla işiten ve görendir.” (Mü’min 40/19.20)

- **Peygamberlere İman İle İlgili Ayetler**

İman’ın şartlarından bir başkası olan peygamberlere iman; Kur’an-ı Kerim’de geçen konulardandır. Yüce Allah Kur’an’da kullarına gönderdiği peygamberlerin isimlerinden ve bu peygamberlerin özelliklerinden bahsetmektedir.

Kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’de geçen peygamberlerle ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

“Allah’ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçekten kâfirler bunlardır. ...” (Nisâ 4/150–151)

“Allah’a andolsun ki biz senden önceki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir. ...” (Nahl 16/63)

“Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur.” (Fâtır 35/24)

“Andolsun, senden öncede peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssaların anlattığımız kimseler de var. Sana kıssalarını bildirmediğimiz kimseler de var. ...” (Mü’min 40/78)

- **Meleklerle İman İle İlgili Ayetler**

Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah, kullarına meleklerin varlığı hakkında bilgi vermekte ve meleklerin özelliklerinden bahsetmektedir. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

“Kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e ve Mikail’e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.” (Bakara 2/98)

“Onlar, Rahman’ın kulları olan melekleri de dışı saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? ...” (Zuhuruf 43/19)

“Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a hamdolsun. ...” (Fâtır 35/1)

“İki melek (insanın) sağında ve solunda oturarak yaptıklarını yazmaktadırlar. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.” (Kâf 50/17–18)

- **Kutsal Kitaplar İman İle İlgili Ayetler**

İman’ın esaslarından olan kutsal kitaplara iman konusu Kur'an-ı Kerim’de işlenen konulardandır. Son hak din olan İslamiyet ve onun kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim’de, daha önce Allah tarafından çeşitli ümmetlere peygamberler aracılığıyla gönderilen Tevrat, Zebur ve İncil’in içeriği ve kitap gönderilen peygamberler anlatılmaktadır.

Yine kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim’in nasıl indirildiği ve Kur'an-ı Kerim’in mucizeleri de çeşitli ayetlerle anlatılmaktadır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

Kur'an-ı Kerim’de kutsal kitapların varlığı ve içerikleri hakkında bilgi veren ayetlerden bazıları şunlardır:

“Ey iman edenler! Allah’a peygamberlerine, peygamberlerine indirdiği Kitap’a ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır.” (Nisâ 4/136)

“Kur’an-ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.”

(Hicr 15/9)

“Biz içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat’ı indirdik ...”

(Mâide 5/44)

“... Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Davûd’a da Zebur’u verdik.” (İsrâ 17/55)

“Kendinden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerinde, Meryem oğlu İsa’yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat’ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve övgü olmak üzere İncil’i verdik.” (Mâide 5/46)

- **Ahret Gününe İman İle İlgili Ayetler:**

İman’ın şartlarından olan ahiret gününe iman, Kur’an-ı Kerim’de sıkça bahsedilen konulardandır. Kur’an-ı Kerim’de ahiret yaşantısı, dünyada iyi ve kötü ameller işleyenleri ahirette nelerin beklediğini, ahiret gününe inanmayanların nasıl bir sonla karşılaşacaklarını anlatmaktadır.

Ahiret yaşantısını ve ahirette nelerle karşılaşacağımızı anlatan ayetlerden bazıları şunlardır:

“...Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Ama ahiret, gerçekten kalınacak bir yurttur.” (Mü’min 40/39)

“De ki; Allah sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra sizi şüphe götürmeyen kıyamet gününde bir araya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler. Göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır. Kıyametin kopacağı gün var ya, işte o gün batıla sapanlar hüsrana uğrayacak.” (Casiye 45/26–27)

Kıyamet gününün nasıl olacağını anlatan ayet şöyledir:

“İnsan kıyamet günü ne zamanmış? Diye sorar. İşte göz kamaştığı ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman: O gün insan kaçacak yer neresi?

Diyecektir. Hayır, hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.” (Kıyâme 75/6–12)

Cehennemi anlatan ayet şöyledir:

“Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kafirler için bir hapishane yaptık.” (İsra 17/8)

Cenneti anlatan ayet şöyledir:

“Rabbinizin başışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun.” (Al-i İmran 3/133)

Yüce Allah’ın ahirette kullarının göreceğini anlatan ayet şöyledir:

“Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır.” (Kıyâme 75/22–23)

- **Kaza-Kader ve Hayır-Şer’e İman İle İlgili Ayetler**

İman’ın şartlarından biri olan kaza-kader ve hayır-şer, Kur’an’da geçen konulardan biri olup; yüce Allah Kur’an’da kaza ve kadere inanmanın önemini, her şeyi bilen Allah’ın kullarının rızkını da kendisinin belirleyeceğini, ecel ve hayır-şer ile ilgili konularda bilgi vermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

“De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. ...” (Tevbe 9/51)

“Allah her şeyin yaratıcısıdır. O her şeye vekildir.” (Zümer 39/62)

“.... Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.” (Furkân 25/2)

“Umulur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlıdır. Ve yine umulur ki, sevdiğiniz bir şey de sizin için şerdir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir.” (Bakara 2/216)

2. İtikat İle İlgili Hadisler

İman, İslam'ın temel taşı olup; Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konuyla ilgili pek çok hadisleri bulunmaktadır. Bu bölümde iman ve imanın bölümleriyle ilgili belli başlı hadisleri toplayarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in bu konuyla ilgili buyurduklarını sıraladık.

İbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Rasüllullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İslam, beş temel üzerine bina kılınmıştır: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Resülü olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacetmek ve Ramazan orucunu tutmak.”⁵

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, içinizden hiçbirisi, ben kendisine, babasından ve çocuğundan daha sevgili olmadıkça hakkıyla iman etmiş olmaz.”⁶

Abbâs b. Abdilmuttalib (r.a.)'ten rivayet olunduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Allah'ı Rab, İslam'ı din, Muhammed'i Resûl olarak kabul eden kimse, imanın tadını tatmıştır.”⁷

• Allah'a İman İle İlgili Hadisler:

İslam dininin temeli olan Allah'a iman, bütün Müslümanların koşulsuz olarak kabul etmeleri gereken ilk şarttır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) çeşitli hadislerinde Allah'a imanın önemini, Allah'ın sıfatlarını, Allah'ın rahmetini, Allah'a dua etmenin faziletlerini anlatarak Müslümanları bu konuda bilgilendirmiştir.

⁵ Buhârî, “Kitâbu'l- ilm”, I, 8

⁶ Buhârî, “Kitâbu'l- iman”, I, 9

⁷ Müslim, “Kitabu'l- iman”, I, 62

İmanın ilk şartı olan Allah'a imanla ilgili Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadislerinden bazıları şunlardır:

Allah'ın hayat sıfatından bahseden bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle derdi:

“Allah’ım! Sana teslim oldum; sana inandım; sana tevekkül eyledim; sana yöneldim; senin için düşman oldum. Senin İzzet’ine sığındım. Beni doğru yoldan saptırmayacak senden başka ilah yoktur. Sen hiç ölmeyecek diri (Hayy) sin; cinler ve insanlar ise hep ölürler.”⁸

Allah'ın semi' sıfatından bahseden bir hadiste de Peygamber Efendimiz şöyle demektedir:

Ebû Musa'l- Eş'arî (r.a.) anlatır:

“Rasûlullah (s.a.v.) Hayber gazvesine çıktığında mücahitler bir vadiye ulaştınca, Allâhu ekber Allâhu ekber lâ ilâhe illâllah tekbiriyle seslerini yükseltmişlerdi ki, Rasûlullah (s.a.v.) onlara şöyle buyurdu:

Nefislerinize acıyoruz. Her halde siz ne bir sığırı çağırıyorsunuz, ne de bir gaibe sesleniyorsunuz. Siz, hakkıyla işiten ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz. O, daima sizinle beraberdir.”⁹

Allah'ın tekvin sıfatının anlatıldığı bir hadiste şöyle denilmektedir:

Ebû Sa'id el Hudri (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.)'a azl'in hükmü sorulmuştu da, o şöyle buyurdu: **“Her su (meni)dan çocuk olmaz. Allah bir şeyi yaratmayı istediği zaman da, hiçbir şey O'na engel olamaz.”**¹⁰

⁸ Beyhakî, “el- Esmâ ve's- sıfât”, 70

⁹ Buhârî, “Kitâbu'l- magazî”, V, 75

¹⁰ Müslim, “Kitabu'l- zikr”, IV, 2063

Allah'ın kudret sıfatının anlatıldığı bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet olduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor ki: İnsanoğlu dehr'e söverek bana eza ediyor. Deher benim. Her şey benim yed-i kudretimdedir. Geceyi ve gündüzü ben döndürürüm.”¹¹

Allah'ın vahdaniyet sıfatının ve her şeyin Allah'ın iradesine tabi olduğunun anlatıldığı hadis ise şöyledir:

Muğîre b.Şu'be'nin azaldı kölesi (ve kâtibi) Verrâd'tan rivayet olduğuna göre;

“Allah'tan başka ilah yoktur. O, tektir; Şeriki yoktur; Allah'ım! Senin verdiğine mani olacak hiçbir şey yoktur; vermediğini verecek bir kimsede yoktur, senin katında hiçbir varlık sahibine, varlığı fayda verecek değildir.”¹²

Allah'ın ilim sıfatının anlatıldığı hadis ise şöyledir:

İbn Ömer (r.a.)'den rivayet olduğuna göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Gaybın anahtarı beştir; bunları Allah Taâla'dan başkası bilmez. Rahimlerin (çocuk olarak) neyi taşıdıklarını Allah'tan başkası bilmez. Yarın ne olacağını Allah'tan başkası bilmez. Yağmurun ne zaman geleceğini Allah'tan başka kimse bilmez. İnsanın nerede öleceğini Allah'tan başka kimse bilmez. Kıyameti ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bilmez.”¹³

Allah'ın rahmetinin kullarının üstünde olduğunu anlatan bir hadis şöyledir:

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet olduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

¹¹ Buhârî, “Kitâbu't- tefsir”, VI, 41

¹² Buhârî, “Kitâbu'l- kader”, VII, 214–215

¹³ Buhârî, “Kitâbu't- tevhîd”, VIII, 165–166

“Allahu Tealâ mahlûkatı yarattığı zaman kendi zatına ait yazdığı ve kendi yanında Arş üzerine koyduğu Kitabına, “Rahmetim gazabımdan üstün gelir.” Diye yazdı.¹⁴

Allah’ı zikr etmenin önemini anlatan bir hadiste şöyledir.

Ebu Hureyre (r.a.)’den:

“Aziz ve celil olan Allah buyuruyor ki: Ben kulumun beni zannı yanıdayım. Kulum beni andığı zaman, ben onunlayım. Eğer beni gönlünde gizlice zikir ederse, ben de ben de onu nefsimde öylece zikrederim. O beni bir topluluk içinde zikrederse, bende onu, o topluluktan daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım.”¹⁵

Allah’a dua etmenin önemini belirten bir hadis şöyledir:

Tirmizî tarafından nakledilen bir hadisinde Hazret-i Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Bütün ihtiyaçlarınızı Rabbinizden isteyiniz. Hatta nalınızın kayışı kopsa bile Rabbinizden isteyiniz.”¹⁶

Allah’tan başka ilah olmadığına inananların mükâfatını anlatan bir hadiste:

Osman b. Affan’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kim Allah’tan başka bir ilah olmadığını bilerek ölürse cennete girer.”¹⁷

• Peygamberlere İman İle İlgili Hadisler:

Peygamberlere iman İslam’ın temellerinden biri olup, her Müslüman’ın koşulsuz olarak kabul etmesi gereken imanın şartlarındandır.

¹⁴ Buhârî, “Kitâbu’t- tevhîd”, VIII, 171

¹⁵ Buhârî, “Kitâbu’t- tevhîd”, VIII, 171

¹⁶ Tirmîzî, “Kitâbu’t- vitr, Kitâbu’d- davât”, 52

¹⁷ Tirmîzî, “İman”, 43

Peygamber Efendimiz pek çok hadisinde geçmişteki peygamberler ve onların özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

İlk peygamber ve ilk insan olan Hz. Âdem ile ilgili hadislerden bazıları şunlardır:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir:

“Üzerinde güneşin doğduğu en hayırlı gün, Cuma günüdür. Zira Âdem o gün yaratıldı; cennete o gün sokuldu ve cennetten o gün çıkarıldı.”¹⁸

Bir başka hadis ise Hz. Âdem’in nasıl yaratıldığını anlatmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir:

“Allah Âdem’i, yeryüzünün tamamından avuçladığı bir avuç (toprak)tan yarattı. Bu sebeptendir ki âdemoğulları, yeryüzündeki toprak çeşidi ölçüsünde gelmişlerdir. Bunlardan kimi kıızıdır; kimi beyazdır; kimi siyahtır; kimi de bunların arasındır. Kimi yumuşak, kimi sert, kimi kötü, kimi de iyidir.”¹⁹

Hız. Nuh peygamberle ilgili hadislerden bazıları şöyledir:

Ebû Sa’id el Hudri (r.a.)’den rivayet olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kıyamet günü Nuh getirilip ona: Tebliğ ettin mi? Denilecek. O: Evet ya Rabbi, diye cevap verecek. Sonra ümmetine: Size tebliğ etti mi? Diye sorulacak. Fakat onlar: Bize hiçbir korkutucu gelmedi, diyecekler. Bunun üzerine Rabbi Nuh’a: Şahitlerin kim? Diye soracak. O da: Muhammed ve ümmeti diyecek. Sonra, size başvurulacak; siz de şahitlik edeceksiniz.”²⁰

Hız. İbrahim peygamberle ilgili bir hadis ise şöyledir:

Enes b. Malik (r.a.)’ten rivayet olduğuna göre;

¹⁸ Müslim, “Kitabu’l- Cum’a”, c. II, 585

¹⁹ Tirmîzî, “Kitâbu’t- Tefsir”, “Tefsîru Sûreti’l- Bakara”, V, 204

²⁰ Buhârî, “Kitâbu’l- İtîsâm bi’l- kitab ve’s- sunne”, VIII, 156

“ Bir adam Rasûlullah (s.a.v.) gelmiş ve: Ey insanların en hayırlısı!” Diye hitap etmiştir. Buna karşılık Rasûlullah (s.a.v.): **“Bu İbrahim (a.s.)’dir buyurmuştur.”**²¹

Hz. Davut peygamber ile ilgili bir hadiste şöyledir:

Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Davud (a.s.)’a Zebur’u okumak kolaylaştırılmıştı. Hayvanlarının eyerlenmesini isterdi de, onlar hemen eyerlenirdi. Fakat hayvanları hemen eyerlenmeden önce o, Zebur’u okur hatmederdi. Bir de, Davud kendi elinin emeğinden başka bir şey yemezdi.”²²

Yine başka bir hadiste peygamber efendimiz (s.a.v.)şöyle buyurmuştur:

“Allah katında en makbul oruç, Davud orucudur: Davud (a.s.) senenin yarısını oruç tutarak geçirirdi. Keza Allah katında en makul namazda, Davud (a.s.)’un namazıdır. O, gecenin yarısında uyur, sonra kalkıp namaz kılar, sonra gecenin nihayetinde tekrar uyurdu.”²³

Hz. İsa ve Hz. Musa ile ilgili hadis şöyledir:

Abdullah b.Ömer (r.a.)’dan rivayet olduğuna göre, Nebiy (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İsa, Musa ve İbrahim’i gördüm. İsa, al çehreli, kıvrıcık saçlı ve geniş omuzlu idi. Musa karayağız, uzun boylu düz saçlı idi. Sanki Sudanlılardan birisi.”²⁴

²¹ Müslim, “Kitabu’l- fadâi”I, IV, 1839

²² Buhârî, “Kitâbu’l- enbiya”, IV, 133

²³ Müslim, “Kitabu’l- syâm”, II, 816

²⁴ Buhârî, “Kitâbu’l- enbiya”, IV, 141

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet olunduğuna göre, Peygamberimiz (s.a.v.) Şöyle buyurmuştur:

“Ben Meryem oğlu İsa’ya insanların en yakınıyım. Bununla beraber peygamberler, anaları ayrı babaları bir evlatlardır. Benimle İsa arasında başka bir peygamber yoktur.”²⁵

Peygamberimiz Hz. Muhammed ile ilgili bazı hadislerde Şöyledir:

“Allah, İbrahim oğullarından İsmail’i seğti; İsmail oğullarından Kinâne oğullarını seğti; Kinâne oğullarından KureyŐ’i seğti; KureyŐ’ten HaŐim oğullarını seğti; HaŐim oğullarından da beni seğti.”²⁶

Ebu Musa el- EŞ’ari (r.a.)’den rivayet olunduğuna göre Nebiy (s.a.v.) Şöyle buyurmuştur:

“Benim ve Allah’ın benimle birlikte gönderdiği Şeyin misali, kavmine gelip de: Ey kavmim! (Düşman) ordusunu gözlerimle gördüm; (bu tarafa geliyor) ben soyunmuŐ gerĖek bir uyarıcıyım. Kurtulmaya bakın, diyen kimsenin misalidir. Kavmimden bir grup, o kimseye itaat eder ve gece vakti buldukları yerden uzaklaŐıp giderler. Bir grupta haberciyi yalanlayıp buldukları yerde sabahı ederler. Fakat düşman ordusu da onlara sabah baskını yapar ve hepsinin kökünü kurutur. İŞte, bana itaat eden ve getirdiğim (din)’e tabi olan kimseyle, bana isyan eden ve hak olarak getirdiğim (din)’i yalanlayan kimselerin durumu budur.”²⁷

Bir başka hadis ise Şöyledir:

“Benimle benden nceki Peygamberlerin misali, bir takım evler inŐa eden ve bu evleri iyi, güzel ve mükemmel yapan, fakat köŐelerinden birinden bir tuğla yerini bırakan bir adamın misali gibidir. Halk binaları dolaŐmaya başlar, onları beğenirler.(fakat binaları yapan adama yine de) Őuraya bir tuğla daha koysaydın binan tamam olurdu, derler. Muhammed (s.a.v.) buyurmuştur ki: “İŞte o tuğla benim.”²⁸

²⁵ Buhârî, “Kitâbu’l- enbiya”, IV, 141- 142

²⁶ Tirmizî, “Kitabu’l- menâkib”, V, 583

²⁷ Müslim, “Kitabu’l- fadâil”, IV, 1788- 1789

²⁸ Müslim, “Kitabu’l- fadâil”, IV, 1790

- **Meleklerle İman İle İlgili Hadisler:**

“Meleklerle iman”, imanın ikinci şartlarından biri olup; iman esaslarının en önemlilerindedir. Meleklerle inanmayan bir kimse Allah’ın melekler vasıtasıyla peygamberlere verdiği kutsal kitaplara, kutsal kitapları insanlara duyuran peygamberlere ve peygamberlerin Allah’tan haber olarak getirdiği ahiret gününe ve kaza-kadere inanmayacağı için, meleklerle iman etmek; Allah’a iman etmekten hemen sonra gelmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) pek çok hadisinde meleklerin özellikleri, yapıları, görevleri hakkında bilgiler vermiştir. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

Meleklerin nurdan yapıldığını anlatan bir hadis şöyledir:

Aişe (r.a.h)’den rivayet olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Melekler nurdan yaratıldı. Cinler, ateşten, dumanlı alevden yaratıldılar. Âdem ise, size anlatılan şeyden yaratıldı.”²⁹

Melekler ve onların görevlerini anlatan hadiste ise Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Gece melekleri ve gündüz melekleri birbiri arkasına size gelirler sabah namazında ne ikindi namazında toplanırlar. Sonra, sizin yanınızda gecelemiş olanlar gökyüzüne yükselirler. Bunun üzerine Allahu Taâlâ (kullarının halini) daha iyi bildiği halde, meleklerle “Kullarımı nasıl bilirdiniz?” diye sorar. Onlarda “Onları terk ettiğimizde namaz kılıyorlardı; yanlarına vardığımızda yine namaz kılıyor bulduk” derler.³⁰

²⁹ Müslim, “Kitabu’z- zühd”, I, 2294

³⁰ Buhârî, “Kitabu’s-salat”, I, 139

Meleklerin görevini anlatan bir başka hadis ise şöyledir:

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet olunduğuna göre Raslullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İman (namazda) semi’ allahu limen hamiden dediği zaman sizde Allahümme Rabbena leke’e-hamd deyin. Çünkü kimin bu sözü meleklerin sözüne uyarsa, o kimsenin geçmiş günahları affolunur.”³¹

Yeryüzünde dolaşan meleklerin görevlerini anlatan bir hadiste şöyledir:

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet olunduğuna göre Raslullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Cuma günü olduğu zaman mescidin her kapısında melekler bulunur ve (mescide) evvel gelenleri sıra ile kaydederler. İman (hutbe okumak için) minbere oturduğu zaman de, defteri dürüp hutbeyi dinlemeye başlarlar.”³²

Bir başka hadis ise şöyledir:

Abdullah (r.a.)’dan rivayet olunduğuna göre, Raslullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Allah’ın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır; ümmetimin selâmlarını bana tebliğ ederler.”³³

- **Kutsal Kitaplara İman İle İlgili Hadisler:**

Allah’ın peygamberleri aracılığıyla kullarına gönderdiği kitaplara inanmak, imanın şartlarından olup, Allah’ın kitaplarını inkâr edenler, kitapları getiren peygamberlere ve kitapların içinde yazanlara da inanmayacaklarından kitaplara iman etmek peygamberlere iman etmekten önce gelir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) çeşitli hadislerinde kitaplara iman etmenin önemini ümmetine anlatmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

³¹ Buhârî, “Kitâbu’l-ezân”, I, 193

³² Buhârî, “Kitabu bed’il-hak”, IV, 79

³³ Neseî, “Kitâbu’s-sehiv”, c. III, 43

Kur'an-ı Kerim'in bir mucize odlunu anlatan bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demektedir:

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Raslullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Hiçbir peygamber yoktur ki, ona, insanların kendisine inanacakları gibi bir mucize verilmemiş olsun. Bana verilen mucize ise, ancak, Allah'ın bana vah yettiği Kur'an-ı Kerim'dir. Bu sebeple, kıyamet günü, peygamberler arasında tabii en çok bulunan peygamberin ben olacağımı ümit ederim.”³⁴

Kur'an okumanın faydalarını anlatan bir hadis ise şöyledir:

Ebu Umame el-Bâhili (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Raslullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kur'an okuyun! Çünkü Kur'an, kıyamet günü, okuyanlara şefaati olarak gelir. Zehrâvân'ı (Bakara ve Al-i İman surelerini) okuyun! Çünkü onlar kıyamet günü, iki bulut yahut iki gölge yahut ta saf tutmuş kuşlardan iki fırka olarak gelirler ve okuyucularının koruyuculuğunu yaparlar. Bakara suresini okuyun! Çünkü onu okumak, berekettir; terki ise pişmanlıktır. Batıllar onu idrak edemezler.”³⁵

Kur'an-ı Kerim okumanın faziletini anlatan bir başka hadis ise şöyledir:

Ebu Musa el Eş'ari (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, Raslullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kur'an okuyan mü'minin misali portakal gibidir; kokusu da güzeldir, tadı da güzeldir. Kur'an okumayan mü'minin misali de hurma gibidir; kokusu yoktur, fakat tadı lezzetlidir. Kur'an okuyan münafığın misali fesleğen gibidir, kokusu var, fakat tadı acı, Kur'an okumayan münafığın misali ise, Ebû Cehil karpuzu gibidir: Onun kokusu olmadığı gibi, tadı da acıdır.”³⁶

³⁴ Buhârî, “Kitâbu fadâilî'l-Kur'an”, VI, 97

³⁵ Müslim, “Kitâbu Salâti'l-müsâfirîn”, I, 553

³⁶ Müslim, “Kitâbu Salâti'l-müsâfirîn”, I, 549

Bir başka hadiste ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demektedir:

“Sizin en hayırlınız Kur’an-ı öğrenen ve öğreten kimsedir.”³⁷

- **Ahirete İman İle İlgili Hadisler**

Ahirete iman, imanın şartlarından biri olup; ahiret yaşantısını inkâr edenlerin kâfir olacağı, dinden çıkacağı ve Allah’ın gazabına uğrayacakları çeşitli hadislerle Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından Müslümanlara duyurulmuştur.

Ahiret yaşantısı ve nasıl olduğu hakkındaki bilgileri ayet ve hadislerden öğrenmekteyiz. Ahiret hayatını anlatan bu hadislerden bazıları şunlardır:

Kıyametin alametlerini anlatan bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir:

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Battığı yerden doğduğu zaman, bütün insanlar toptan iman edeceklerdir. Fakat evvelden iman etmeyen yahut imanından hiçbir hayır kazanmayan hiç kimseye o günkü iman fayda vermeyecektir.”³⁸

Bir başka hadiste ise ahiret hayatı Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından şöyle anlatılmaktadır.

Abdullah b. Ömer (r.a.)’den rivayet olduğuna göre, Rasûlullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Sizden biriniz öldüğü vakit sabah akşam, kalacağı yer kendisine gösterilir: Eğer cennet ehlinden ise cennet, cehennem ehlinden ise cehennem. Ona: İşte kıyamet günü tekrar dirilinceye kadar yerin budur, denir.”³⁹

³⁷ Buhârî, “Kitâbu Fadâilî'l-Kur’an”, VI, 108

³⁸ Müslim, “Kitabu'l- iman”, I, 137

³⁹ Buhârî, “Kitâbu'l- cenâiz”, II, 103

Cennet ve cehennem özelliklerini anlatıldığı hadis ise şöyledir:

Enes b. Mâlik (r.a.)’ten rivayet olduğuna göre, Rasûlullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Cennet, mekârih (Nefse hoş gelmeyen şeyler) ile kuşatılmıştır; cehennemde nefsin hoşlandığı şehvetlerle sarılmıştır.”⁴⁰

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ahiret hayatını anlatan bir başka hadisinde şöyle buyurmuştu

“Kabir, ahiret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha kolay geçer. Kurtulamazsa, sonrakileri geçmek daha zor olacaktır.”⁴¹

Yine bir başka hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İnsanın kuyruk sokumu kemiği (acbü’z-zeneb) dışındaki her şeyi, ölümünden sonra çürüyüp yok olacaktır. Kıyamet günü tekrar diriltme bu çürümeyen parçadan olacaktır.”⁴²

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) iman sahibi kulları için ahiretteki güzellikleri müjdeleyen hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: Salih kullarım için ben, cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve insanın kalbinden bile geçmeyen nice nimetler hazırladım.”⁴³

- **Kaza-Kader, Hayır-Şer İle İlgili Hadisler**

Kaza- kader ve hayır- şerrin Allah’tan geldiğine iman etmek, iman esaslarından olup, ahiret gününe imandan sonra gelmektedir.

⁴⁰ Müslim, “Kitabu’l- cenne”, IV, 217

⁴¹ Tirmîzî, “Zühd”, 5; İbn Mace, “Zühd”, 32

⁴² Buhârî, “Tefsir”, 39/3; Müslim, “Fiten”, 141,142

⁴³ Buhârî, “Tefsir”, 32; Müslim, “Cennet”, 1; Tirmîzî, “Tefsir”, 32

Yüce Allah her kuluna bir kader tayin etmiş ve o kaderin oluşmasını da kaza ile belirlemiştir. İnsanlar, Allah'ın kendilerine yazdığı kaderi yaşarlar. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konuda ümmetini uyarılmış ve dikkat edilmesi gereken bir konu olduğunu söylemiştir. Bu konudaki bazı hadisler şöyledir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kaza- kader ile ilgili ümmetini uyardığı hadis şöyledir:

Hz. Peygamber (s.a.v.) kader konusunda tartışan ashabını uyararak şöyle buyurmuştur:

“Siz bununla mı emrolundunuz? Veya ben bunun için mi Peygamber olarak gönderildim? Şunu biliniz ki sizden önceki ümmetler bu tür tartışmalara başladıkları zaman helâk olmuşlardır. Böyle tartışmalara girmemelisiniz.”⁴⁴

Diğer bir başka hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) devesini salarak tevekkül ettiğini söyleyen bir bedeviye **“Önce deveni bağla, Allah'a öyle tevekkül et.”⁴⁵**

3.İtikadın Tarifi.

İtikadi hükümler, insanın kalbiyle inanıp tasdik ettiği, ayrıca diliyle de onayladığı hükümlerdir. Bu hükümler gözle görülen, elle tutulan şeyler, yani duyu organlarıyla algılanan maddeler değildir. Dinin haber verdiği bu gerçekler ancak akıl yoluyla bilinir.⁴⁶Bir konunun itikadi hüküm olabilmesi için Kur'an'da geçmesi veya sağlam hadislerde yer alması gerekmektedir. Buradan itikadi hükümlerin kaynağının Kur'an-ı Kerim ve sahih hadisler olduğunu söylenilebilir.

İtikadi hükümler kişi ya da toplumlara göre değiştirilemez. Zamana, mekâna, şartlara göre değişikliğe uğramaz. Zamanın şartlarına göre şekillendirilemez. Bu yüzden itikadi hükümler, kesin ve net olup, kati suretle değişmeyecek olan hükümlerdir.

⁴⁴ Tirmîzî, “Kader”, 1

⁴⁵ Tirmîzî, “Kıyamet”, 60

⁴⁶ TOPALOĞLU Bekir Prof. Dr.- YAVUZ Yusuf Şevki Prof. Dr.-ÇELEBİ İlyas Doç.Dr., İslamda İnanç Esasları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:157, Emre Matbaacılık, İstanbul, 1998, s.32

İslam'da itikadi hükümlerle meşgul olan ilme akaid veya kelim ilmi denilir.⁴⁷ Dinin temel kural ve hükümlerini oluşturan iman esaslarından bahseden ilme “akaid ilmi” denir.⁴⁸ “Akide” kelimesinin çoğulu olan akaid kelimesi, İslam dininde inanılması farz olan hususlar, iman esasları, dinin temel kural ve hükümleri anlamına gelmektedir.⁴⁹

İtikadi hükümler Allah'a iman, meleklere iman, kitaplara iman, peygamberlere iman, ahirete iman, kaza ve kadere iman olmak üzere 6(altı) başlıkta toplanır. İtikadi hükümler aynı zamanda imanın da şartlarıdır. Kısaca itikadi hükümler iman konusunu teşkil eden meselelerdir. Allah'ın varlığına, peygamberin hak olduğuna, ahiretin vuku bulacağına inanmak gibi.⁵⁰ Bir kişinin Müslüman olabilmesi için öncelikle bu 6 (altı) şarta hiçbir şüphe duymaksızın inanması ve tasdik etmesi gerekmektedir. Kısacası iman dini hükümlerin itikadi bölümünü içine almaktadır.⁵¹

İman; Allah tarafından insanlara bildirilen her türlü bilginin, her türlü haberin şüphe götürmeksizin kabul edilip tasdik edilmesidir. İnsan kalbinde oluşan en ufak bir şüphe imanı tehlikeye sokar. İslam ıslahında ise iman; Allah'a, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna, O'nun Allahü Teala'dan alıp insanlara bildirdiği, kat'i delillerle bilinen şeylerin gerçek olduğuna yürekten ve kesin olarak inanmak, bunların hak ve gerçek olduklarını kalp ile tasdik etmektir.⁵²

Yüce Allah insanlara çeşitli bilgileri, peygamber ya da nebi dediğimiz, normal insanlardan farklı özelliklere sahip, Allah tarafından seçilmiş kişilerce bildirilmiştir. Yüce Allah, bu bilgileri son olarak peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla insanlara bildirmiştir. Buna göre iman, “Resulü Ekrem'in, Allahü Teala'dan getirdiği kati olarak bilinen şeyleri tasdik etmektir.⁵³” şeklinde de açıklanabilir.

Başka bir tarifte de iman şu şekilde açıklanmaktadır: “Cenab-ı Hak tarafından Hz. Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği ve tebliğ ettiği kati suretle bilinen her şeyde onu

⁴⁷ TOPALOĞLU Bekir Prof. Dr.- YAVUZ Yusuf Şevki Prof. Dr. – ÇELEBİ İlyas Doç. Dr., a.g.e., s. 32

⁴⁸ İLMİHAL I , İman ve İbadetler, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm A.Ş., Promat Basın Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., s. 67

⁴⁹ İlmihal I, a.g.e. s. 67

⁵⁰ TOPALOĞLU Bekir Prof.Dr. – YAVUZ Yusuf Şevki Prof. Dr. – ÇELEBİ İlyas Doç. Dr., a.g.e., s. 32

⁵¹ ÜLKÜ Hayati, İslam Dini İtikadi, Bahar Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969, s. 45

⁵² NESEFİ Ömer, İslam İncını Temelleri, Otağ Yayınları, Otağ Matbaası, Ekim 1973, s. 59

⁵³ NESEFİ Ömer, a.g.e., s. 60

tereddütsüz ve kesin olarak kalp ile tasdik, doğru olduğunu kabul edip, haber verenin doğru söylediğine inanmaya denir.⁵⁴»

Bütün bu tariflerden iman hakkında kısaca şu sonuç çıkarılabilir: İman, Allah tarafından, Peygamber Efendimiz(s.a.v.) aracılığıyla geldiğine inanılan herhangi bir bilginin kayıtsız ve şartsız, hiçbir şey aranmaksızın kabul edilmesidir.

İman, ziyadelik ve noksanlık kabul etmez. Çünkü iman, tam bir teslimiyet ile tasdik etmekten ibarettir.⁵⁵ Yine iman, artıp eksilmez. Ancak iman, kuvvetli veya zayıf olabilir. Mesela Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in imanı ile diğer bütün insanların imanı bir değildir.⁵⁶

İslam âlimleri imanın iki şekilde tasdik edilebileceğini karar vermişler ve buna göre imanı ikiye ayırmışlardır:

1-İcmali İman

2-Tafsili İman⁵⁷

İcmal hükümleri belirtmemek; tafsil ise hükümleri ayrı ayrı belirtmek demektir.⁵⁸ İcmali iman inanılması gereken şeylerin tümüne birden ve kısaca inanmaya denir.⁵⁹ İslam dinini kabul etmenin, Müslüman olmanın temel şartı olan Kelime-i Tevhid icmali imanın tamamını içermektedir. Çünkü Kelime-i Tevhid'de iman edilmesi zaruri olan şeylerin hepsi vardır.⁶⁰ Kelime-i Tevhid, Peygamber Efendi'mizin insanlara bildirdiği bilgilerin hepsini kısaca kendi bünyesinde toplamaktadır. Kelime-i Tevhid (La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah) gibi Kelime-i Şehadet'te (Eşhedû en lâ ilâhe illallah ve eşhedû enne Muhammeden abdühû ve Rasülüh) icmali imanın tamamını içermektedir. Daha önce Müslüman olmayan bir kimsenin Müslümanlığı kabul etmesi için Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet'i söylemesi gerekir. Yani buradan şunu çıkarabiliriz. Bir kimsenin Müslüman olup, iman etmesi için İslam'ın hükümlerinin ayrıntılarını bilmesi gerekmez.

⁵⁴ ÜLKÜ Hayati, a.g.e., s. 36

⁵⁵ NESEFİ Ömer, a.g.e., s. 71

⁵⁶ NESEFİ Ömer, a.g.e., s. 71

⁵⁷ ÜLKÜ Hayati, a.g.e., s. 42

⁵⁸ ÜLKÜ Hayati, a.g.e., s. 42

⁵⁹ NESEFİ Ömer, a.g.e., s. 61

⁶⁰ ÜLKÜ Hayati, a.g.e., s. 42

Genel hükümlere iman ettiğini tasdik eden herkes Müslüman olmuş demektir. Dini konulardaki daha ayrıntılı bilgi ise kişinin kendi çabası ve ilgisiyle alakalıdır.

Tafsili iman; iman edilecek hususların hepsine ayrı ayrı açık ve geniş bir surette iman etmek demektir. İcmali imandan daha açık ve geniş bir surette iman etmek demektir.⁶¹ Başka bir ifadeyle inanılması lazım gelen şeylerin hepsine, çok açık ve tafsilatlı bir şekilde inanmaya denir.⁶²

Müslüman bir insan dini bilgilerini araştırma ve ilmi kitaplar okuma yoluyla imanını, icmali imandan tafsili imana çıkartabilir. Yine bir mümin “Amentü” (inandım) cümlesiyle imanının mertebesini kuvvetlendirip ayrıca dini konulardaki bilgisini artırabilir.

Amentü:”Ben Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inandım. Öldükten sonra dirilmek haktır. Şahadet ederim ki: Allah’tan başka ilah yoktur. Ve yine şahadet ederim ki: Muhammed O’nun kulu ve Resülü’dür.”⁶³

3.1 Allah’a İman:

Allah, kâinatı ve kâinattaki her şeyi yaratan, idare eden benzeri ve eşi olmayan yüce varlıktır. Allah’a iman ise iman esaslarının temelini oluşturmaktadır. Allah’a iman eden kişi Allah’ın bütün emir ve yasaklarını da kabul eder. Allah’ın emir ve yasaklarına inanmayan ya da sorgulayan kişi ise Allah’a iman etmemiş demektir.

İslam âlimleri Allah’ı şöyle tanımlamışlardır: Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan yüce varlığın adıdır.⁶⁴Dünya üzerindeki bütün dinler, Allah’a iman temeli üzerine kurulmuştur. Allah’a inanmak, Allah’ın sonsuz kudretini bilmek akli olan ve ergenliğe girmiş olan her insanın görevidir.

İslam inancına göre Allah, bir ve tektir. O doğmamış, doğurmamıştır, hiçbir şeye muhtaç olmamıştır ve olmayacaktır, eşi ve benzeri olmayıp hiçbir şey ona denk değildir ve olamaz. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de pek çok ayet vardır. **“Allah evlat edinmemiştir. O’nunla beraber hiçbir Tanrı’da yoktur. Aksi takdirde her Tanrı kendi yarattığını**

⁶¹ ÜLKÜ Hayati, a.g.e., s. 43

⁶² NESEFİ Ömer, a.g.e., s. 62

⁶³ ÜLKÜ Hayati, a.g.e., s. 43

⁶⁴ İlmihal I, a.g.e., s. 82

sevk eder ve onlardan biri mutlaka diğereine üstünlük sağlardı. Allah onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.” (el-Mü’minûn 23/91)

İnsanın doğasında Allah inancı olduğu için, normal şartlarda yaşayan bir insan, Allah’ın varlığını ve birliğini bilir ve kabul etmekte de zorlanmaz. Yine çevresine bakan, dünyanın ve kâinatın eşsiz ve bozulmaz dengesini gören, doğanın dengesinin mükemmelliğini fark eden, gece ve gündüzün, yıldızların, ay ve güneşin mükemmel bir uyumla hiç aksamadan ve hiç dengelerini bozmadan varlıklarını sürdürdüklerini gören bir insan, bunların ancak üstün ve yüce bir varlığın eseri olduğunu anlar.

Bütün bunların haricinde insan, kendisine baktığı zaman bile, yüce Allah’ın varlığını anlayabilir. Bütün bu saydıklarımız Allah’ın varlığının delil ve ispatlarıdır. Allah, insan aklını, bütün bu delillerden ve izlerden yola çıkarak kendisinin varlığını keşfedebilecek şekilde yaratmıştır.

- **Allah’ın İsimleri:**

Müminin Allah’ı tanınması amacıyla İlah-i Zat’ı nitelendiren kavramlara isim veya sıfat denilir.⁶⁵ “Allah” yüce varlığın özel ismi olup, hiçbir dilde karşılığı yoktur. Herhangi bir kelimeye eşit ya da denk değildir. Hiçbir dile çevrilemez. Bunun yanında Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde geçen “Rab”ve “Mevlâ” kelimeleri de Allah’ı anlatmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de ve çeşitli hadislerde Allah’a ait olduğu söylenen, Allah’ı anlatan ve tanımlayan özel isimler vardır. İnsan bu özel isimlerle Allah’ı tanıyarak onun hakkında bilgi sahibi olabilir. Bu isimler şunlardır:

Allah, Rahman (esirgeyen), Rahim (bağışlayan), Melik (buyrukları tutulan), Kuddûs (noksanlıklardan arınmış), Selam (yaratıklarını selamete kılan), Mü’min (inanırları güvenlikte kılan), Müheymin (hükümü altına alan), Aziz (ulu, galip), Cebbâr (dilediğini zorla yaptırma gücüne sahip olan), Mütekebbir (yegane büyük), Hâlik (yaratıcı), Bâri (eksiksiz yaratan), Musavvir (her şeye şekil veren), Gaffâr (günahları örtücü, mağfireti bol), Kahrâb (isyankarları kahreden), Vehhâb (karşılıksız veren), Rezzâk (rızkılandıran), Fettâh (hayır kapılarını açan), Alîm (her şeyi bilen), Kâbız (ruhları kabzedenden, can alan), Bâsıt (rızkı genişleten, ömürleri uzatan), Hâfid (kafirleri alçaltan),

⁶⁵ İlmihal I, a.g.e., s. 85

Râfi' (müminleri yükselten), Muiz (yücelten, aziz kılan), Müzil (değersiz kılan), Semî' (işiten), Basir (gören), Hakem (hükmedici, iyiyi kötüden ayırt edici), Adl (adaletli), Latif (kullarına lütfeden), Habîr (her şeyden haberdar), Halîm (yumuşaklık sahibi), Azîm (azametli olan), Gafûr (çok affedici), Şekûr (az amele bile çok sevap veren), Alî (yüce, yüceltici), Kebîr (büyük), Hafîz 8okuyucu), Muhît (kuşatan), Rezzâk (rızkılarını yaratıcı), Hasîb (hesaba çeken), Celîl (yücelik sıfatları bulunan), Kerîm (çok cömert), Rakib (gözeten), Mücîb (duaları kabul eden), Vasi' (ilmi ve rahmeti geniş), Hakîm (hakkın kendisi), Vekîl (kulların işlerini yerine getiren), Kavî (güçlü kuvvetli), Metîn (güçlü, kudretli), Velî (müminlere dost ve yardımcı), Hamîd (övgüye layık), Muhsî (her şeyi sayan, bilen), Mübdî (her şeyi yokluktan çıkararak), Muîd (öldürüp yeniden diriltten), Muhyî (hayat veren), Mümît (öldüren), Hay (diri), Kayyûm (her şeyi ayakta tutan), Vacîd (istediğini istediği anda bulan), Mâcid (şanı yüce ve keremi çok), Vâhid (bir), Samed (muhtaç olmayan), Kâdir (kudret sahibi), Muktedir (her şeye gücü yeten), Mukaddim (istediğini öne alan), Muahhir (geri bırakan), Evvel (başlangıcı olmayan), Âhir (sonu olmayan), Zâhir (varlığı açık olan), Bâtın (zât ve mahiyeti gizli olan), Vâlî (sahip), Mûteâlî (noksanlıklardan yüce), Berr (iyiliği çok), Tevvâb (tövbeleri kabul edici), Müntakim (asilerden intikam alan), Afûv (affedici), Raûf (şefkati çok), Mâlikü'l- mülk (mülkün gerçek sahibi), Zü'l-celâli ve'l-ikram (ululuk ve ikram sahibi), Muksit (adaletli), Câmî' (birbirine zıt şeyleri bir araya getirebilen), Ganî (zengin, kimseye muhtaç olmayan), Muğnî (dilediğini muhtaç olmaktan kurtaran), Mâni' (istediği şeylere engel olan), Zâr (dilediğini zarara sokan), Nâfi' (dilediğine fayda veren), Nûr (aydınlatma), Hâdî (hidayete erdiren), Bedî' (çok güzel yaratan), Bâki (varlığı sürekli olan), Vâris (mülkün gerçek sahibi), Reşîd (yol gösterici), Sabûr (çok sabırlı).

- **Allah'ın Sıfatları:**

Allah Tealâ'nın varlığının sonu ve başlangıcı yoktur. Sıfatlarının da varlığı gibi sonu ve başlangıcı yoktur. Allah'ın sıfatlarıyla insan, Yüce Yaratan'ı tanır ve O'nun varlığı hakkında bilgi sahibi olur. Allah her türlü eksik sıfatlardan uzaktır.

Allah'ın sıfatları yarattıklarının sıfatlarının özelliklerini taşımaz. Yarattıklarının sıfatları sonlu ve sınırlıdır. Oysa Allah'ın sıfatlarının sonu, başlangıcı ve sınırı yoktur. Yüce Allah'ın varlığının ifadesi olan sıfatlar ikiye ayrılır: Zâtî sıfatlar, Sübûtî sıfatlar.

- **Zati Sıfatlar:** Bu sıfatlar sadece Allah'a mahsustur. Bunların eksik, sonlu ya da zıtları Allah için düşünülemez.

Vücûd; “var olmak” demektir. Allah vardır. Zıddı olan yokluk Allah hakkında düşünülemez.

Kıdem: “ezeli olmak başlangıcı olmamak” demektir. Allah sonradan meydana gelmiş bir varlık değildir.

Bekâ: “varlığın sonu olmamak, ebedi olmak” demektir. Allah'ın sonu yoktur. Sonu olmak Allah hakkında düşünülemez.

Muhâlefe'tün li'l- havadis: “sonradan olan şeylere benzememek” demektir. Allah sonradan olan şeylerin hiç birisine hiçbir yönden benzemez.

Vahdaniyet: “Allah Tealâ'nın zatında, sıfatlarında bir ve tek olması, eşi ve benzeri ve ortağının bulunmaması demektir.

Kıyâm bi- nefsihî: Varlığı kendinden olmak, var olmak için bir başka varlığa ihtiyaç duymamak” demektir.⁶⁶

- **Sübûtî Sıfatları:** Sübûtî sıfatlarda Zati sıfatlar gibi Allah'ı tanıtan, Allah hakkında bilgi veren sıfatlardır. Allah'ın yarattıklarında da bu sıfatlardan mevcuttur. Yüce Allah'ta bu sıfatlar sonsuz ve ebedi iken, yaratılanlarda ise sonlu, sınırlı olup, yaratan tarafından takdirine göre verilmiştir. Sübûtî sıfatlar şunlardır:

Hayat; “diri ve canlı olmak” demektir. Allah ezeli ve ebedi bir hayata sahiptir. Zıddı düşünülemez.

Semi'; “işitmek” demektir. Allah her şeyi işitir. Zıddı Allah için düşünülemez.

Basar; “görmek” demektir. Allah her şeyi görür. Hiçbir şey Allah'ın görmesinden gizli kalmaz.

İrade; “dilemek” demektir. Allah varlıkların konumlarını, durumlarını ve özelliklerini belirleyen varlıktır. Allah'ın dilediği olur, dilediği olmaz.

⁶⁶ İlmihal I, a.g.e., s. 88- 89

Kudret;”gücü yetmek” demektir. Allah sonsuz bir güç ve kudret sahibidir. Zıddı Allah hakkında düşünülemez.

Kelâm; “söylemek, konuşmak” demektir. Allah bu sıfatı ile peygamberlerine kitaplar indirmiş, bazı peygamberleri ile de konuşmuştur.

Tekvin; “yaratmak, yok olanı yokluktan varlığa çıkarmak” demektir. Yüce Allah yegâne yaratıcıdır.⁶⁷

3.2 Peygamberlere İman:

İtikadi hükümlerin içinde teşkil eden, aynı zamanda imanın şartlarından biri olan peygamberlere iman; inanan her müminin kabul ettiği, Allah’tan geldiğine inandığı esaslardan biri olup aynı zamanda bu hükme iman etmek farzdır. Müslüman olan veya Müslüman olduğunu söyleyen her mümin bu şartı eksiksiz olarak kabul etmek zorundadır.

Peygamber kelimesi, Farsça bir kelime olup “haberci” anlamına gelmektedir. Türkçede peygambere “elçi” veya “yalvaç” denir. Arapçada ise, peygambere “resûl” veya “nebi” denir.⁶⁸ Allah Teâlâ’dan me’muren geldiklerini ve Cenab-ı Hakk’ın emir ve nehiyelerini insanlara haber vererek, onları irşad ve ikaz vazifesiyle mükellef olduklarını bildiren, bilgi ve güzel ahlâk sahibi muhterem insanlara peygamber adı verilir.⁶⁹

Peygamberler Allah tarafından seçilmiş kişiler olup, bunların görevleri; Allah’ın bildirdiklerini eksiksiz olarak insanlara iletmektir. Peygamberler Allah’la insanlar arasında bir aracı, bir elçidir. Allah insanlara bildirmek istediğini, yapmalarını istediğini veya yasaklarını peygamberler aracılığıyla bildirmiştir.

Peygamberler Allah tarafından seçilmiş özel kişiler oldukları için pek çok özellikleri normal insanlardan daha farklıdır. Buradan her insanın peygamber olamayacağı, peygamber olabilmek için belli şartları taşımak gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü peygamberler, Hak Teâlâ Hazretleri tarafından kullarına ahkâmını bildirmek için gönderdiği ve mucizelerle tasdik ettiği kâmil insanlardır.⁷⁰ Peygamberler; bütün kulların

⁶⁷ İlmihal I, a.g.e., s. 89- 90- 91.

⁶⁸ ÜLKÜ Hayati, a.g.e. , s. 162

⁶⁹ ÜLKÜ Hayati, a.g.e. ,s. 162

⁷⁰ TANRIBUYRUĞU H. Hafız Salih, İslam İtikadi Beşinci Kitap, Ehl-i Sünnet İ’tikadları, İzmir Kur’an Öğrencilerini Koruma Derneği Neşriyatı: 5, İzmir Basımevi, İzmir, 1953, s. 70

içinden seçilmiş pek sevimli şahsiyetler olup müddeti hayatlarında daima iyiliklere teşvik ve kötülüklerden men ile herkesin saadetini ve bilhassa fakir ve muhtaçların istirahatlarını temine çalışmışlardır.⁷¹ Bu zatların, doğru ve hakiki elçi olduklarını bildirmek için kendilerine Allahü Teâlâ hazretleri tarafından mucizeler verilmiştir. Bu mucizeler insanların yapamayacakları ve fenlerin harici olan şeyler olduğu için onların doğru ve hak peygamber olduklarını ispat etmiştir.⁷²

Allah tarafından insanlara gönderilen ilk peygamber Hz. Âdem, son peygamber ise Hz. Muhammed'dir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem ile Hz. Muhammed arasında insanlara gönderilen pek çok peygamber olduğu bildirilmiştir. Bunların kesin sayıları bilinmemekle birlikte Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen peygamberler şunlardır:

Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Şuayb, Hz. Harun, Hz. Harun, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyüb, Hz. Zülkifl, Hz. El-Yesa, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa, Hz. Muhammed.⁷³

Peygamberlerin bazılarında Allah tarafından kitap verilmiştir. Bazılarına da sadece kendilerinden önce gelen peygamberlerin bildirmiş olduklarını insanlara tebliğ etmek görevi verilmiştir. Kitap nazil olmuş peygamberlere hem nebi hem de resul denilirken, kitap nazil olmayan peygamberlere de nebi denilmektedir.⁷⁴

Peygamberler sadıktırlar ve nasihat edicidirler. Peygamberlerin en efdali, Hz. Muhammed'dir.⁷⁵ Peygamberlerin, diğer insanlardan farklı olan bazı özellikleri vardır. Bu özellikler sadece peygamberlere has olup, onları diğer insanlardan ayıran sıfatlardır. Bu sıfatlar şunlardır: Sıdk, emanet, ismet, fetanet, tebliğ. Bu beş sıfat peygamberlerde en üst derecededir. Normal insanlarda da bu sıfatların bazıları bulunabilir fakat derecelendirildiğinde peygamberlerin sahip oldukları bu sıfatların dereceleri en üst seviyede ve kusursuzdur.

⁷¹ TANRIBUYRUĞU H. Hafız Salih, a.g.e. , s. 71

⁷² TANRIBUYRUĞU H. Hafız Salih, a.g.e. , s. 71

⁷³ NESEF Ömer, a.g.e. , s. 119 -120

⁷⁴ TANRIBUYRUĞU H. Hafız Salih, a.g.e. , s. 72

⁷⁵ NESEF Ömer, a.g.e. , s. 118

Sıdk: “doğru olmak” demektir. Her peygamber doğru sözlü ve dürüst bir insandır.⁷⁶ Peygamberler asla yalan söylemezler. Onlar bu özellikleri sayesinde insanları kendilerine inandırmış ve kitlelerin güvenini kazanıp arkalarından sürüklemişlerdir.

Emanet: “güvenilir olmak” demektir. Peygamberlerin hepsi emin ve güvenilir kişilerdir.⁷⁷ Onların bu özellikleri insanların onlara olan güvenlerini arttırdığı gibi, kişilerin gözlerindeki derecelerini de artırarak mükemmel ve kusursuz birer zat yapmıştır.

İsmet: “günah işlemek, günahattan korunmuş olmak” demektir.⁷⁸ Peygamberleri normal insanlardan ayıran en önemli özelliklerden biridir. Bu özellik, peygamberlik derecesinin önemini ve üstünlüğünü daha net olarak açıklamaktadır. Eğer peygamberler, diğer insanlar gibi günahkâr kişiler olsalardı, o zaman diğer insanlardan bir farkları kalmayacağı gibi, insanların üzerindeki etkileri ve güçleri de o derece zayıf ve az olurdu.

Fetanet: “ peygamberlerin akıllı, zeki ve uyanık olmaları” demektir.⁷⁹ Peygamberler yaratılmış varlıkların en zekileridir. Peygamberlerin hepsi son derece akıllı kişilerdir. Her türlü şartlardaki olaylarla ve kişilerle nasıl baş edebileceklerini bilen, en zor olayları çözümlenebilir ve sonuca bağlayabilme yeteneğine sahip olan bu zatlar; bu özelliklerini Allah’ın kendilerine vermiş olduğu fetanet sıfatından almışlardır.

Tebliğ: “ peygamberlerin Allah’tan aldıkları buyrukları ve yasakları ümmetine eksiksiz iletmeleri” demektir.⁸⁰ En önemli sıfatlardan biri olan bu sıfatla peygamberler, Allah’ın emirlerini ve yasaklarını insanlara eksiksiz olarak bildirerek kendilerine verilen görevleri mükemmel olarak yerine getirmişlerdir.

İnsanlara gönderilen bütün peygamberler yukarıda açıkladığımız sıfatlara sahip kişilerdir. Yalnız; tüm yaratılmışlara gönderilen ve son peygamber olan Hz. Muhammed’in bu özelliklerin dışında, Onu diğer peygamberlerden ayıran bazı özellikleri vardır. Bu özellikler şunlardır:

- Hz. Peygamber yaratılmışların en üstünü ve en hayırlısı, Allah’ın en sevgili kuludur.

⁷⁶ İLMİHAL I, a.g.e. , s. 109

⁷⁷ İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 109

⁷⁸ İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 109

⁷⁹ İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 110

⁸⁰ İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 110

- Onun peygamberliği bütün insanlığı kapsamına alır. Hâlbuki öteki peygamberler belli topluluklar için gönderilmişlerdir.

- Önceki peygamberlerin peygamberliği; belli bir zaman dilimini içine alırken, Onun peygamberliği kıyamete kadar sürecektir.

- Son peygamber olunca, Onun getirdiği dinin de en son ve en mükemmel din olması tabiidir. İslamiyet'ten önceki dinlerin hükümlerini kaldırmıştır.⁸¹

Derece bakımından peygamberleri sıralarsak Hz. Muhammed'den sonra derece itibariyle; Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. İsa'nın içinde yer aldığı peygamberler, daha sonra resuller, daha sonra da nebiler gelir.⁸²

Peygamberler; insanların karşısında sözlerinin doğruluğunu ispat edebilmek ve insanların üzerinde etki bırakabilmek için Allah tarafından bir takım mucizelerle donatılmışlardır. Mucize, peygamberlik davasında bulunan bir zatın, bu iddiasında doğru olduğunu ispat etmek için, Allah Teâlâ'nın kudreti ile göstermeye muvaffak olduğu ve diğer insanların yapmaktan aciz kaldığı harikulade olaylara denir.⁸³ Mucizeler aklın, ilmin ve fennin açıklayamadığı olağanüstü olaylardır. Hz. Muhammed'in ayı ikiye bölmesi, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşması gibi.

Yüce Allah tarafından peygamberlere verilen olağanüstü hallerden bir başkası da vahiydir. Vahiy kelimesi lügatte, gizli bildirme, kelim, kitap, risal, ilham, ifham, emir, işaret, teshir ve bazı hususi maksatları tebliğ gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁴ İslam dininde ise vahiy: Cenab-ı Hakk'ın, dilediği hükümleri, sırları ve hakikatleri, peygamberlerine bildirmesi demektir.⁸⁵ Allah insanlara bildirmek istediğini peygamberler aracılığıyla ve vahiy yoluyla iletmiştir. Vahiy; kendisine Allah tarafından kitap verilen bütün peygamberlerin yaşamış olduğu olağanüstü hallerden biridir.

Peygamberimize vahiy şu şekillerde gelmiştir:

- Doğru rüyalar. Peygamberimizin gördüğü rüyalar, daha sonra gerçek hayatta aynen meydana gelirdi.

⁸¹ İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 111

⁸² İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 111

⁸³ ÜLKÜ Hayati, a.g.e. ,s. 168

⁸⁴ ÜLKÜ Hayati, a.g.e. ,s. 163

⁸⁵ ÜLKÜ Hayati, a.g.e. ,s. 163

- Peygamberimizin uyanırken, Cebrail tarafından vahyin O'nun kalbine bırakılması.
- Cebrail'in insan şekline girerek getirdiği vahiy.
- Cebrail'in görünmeden çingirak sesine benzer bir ses halinde vahiyi getirmesi. Bu çeşit vahiy, Hz. Peygamber tarafından vahyin en ağır şekli olarak nitelendirilmiştir.
- Cebrail'in Hz. Peygamber'e uyku halinde getirdiği vahiy. Bu tür vahiyle alınan söz Kur'an değildir.
- Cebrail'in kendi asli şekliyle getirdiği vahiy. Bu çeşit vahiy iki defa gerçekleşmiştir. Birincisi peygamberliğin ilk günü Hira'da iken, ikincisi de Mi'rac'da meydana gelmiştir.
- Peygamber'in doğrudan Allah'tan alması veya perde arkasında Allah'la konuşması şeklinde gerçekleşen vahiy.⁸⁶

3.3 Meleklerle İman:

Melekler, insandan farklı olarak Allah tarafından yaratılan nuranî varlıklardır. Meleklerin varlıklarına inanmak imanın temel şartlarından biridir. Meleklerle inanmayan kişiler imanın şartlarına tam olarak inanmamış olacakları için kâfir durumuna düşerler. Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette meleklerin varlığından bahsedilmektedir. Ayrıca Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de meleklerle düşman olanları kâfir diye nitelemiş ve böyle kimselerin Allah düşmanı olduğunu vurgulamıştır.⁸⁷

Melekler, nurani varlıklardır. Gözle görülmezle; asla günah işlemezler. Yüce Allah'ın kendilerine verdiği işleri yapmakla görevlidirler. Hepsi sırf Allah'a ibadet ve itaat için yaratılmıştır.⁸⁸ Son derece süratli, güçlü ve kuvvetli olan melekler yalnız Allah'ın emri ile kılıktan kılığa girebilirler. Asla isyan etmezler. Allah'ın emirlerini harfiyen ve eksiksiz olarak yerine getirirler. Meleklerin kesin sayıları tam olarak bilinmemektedir. Melekler Allah tarafından kendilerine verilen görevlere göre çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

⁸⁶ İLMİHAL I ,a.g.e. , s. 112-113

⁸⁷ İlmihal I, a.g.e., s. 92

⁸⁸ SOYSALDI H.Mehmet Yrd.Doç.Dr., Kur'an Sempatiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar, Çağlayan Yayınları, Baskı Çağlayan A.Ş., İzmir, 1997, s. 128

Cebraîl: 4 büyük melekten biridir. Allah tarafından peygamberlere vahiy götürmekle görevlendirilmiştir. Cebraîl (a.s.) meleklerin içinde Allah'a en yakın olanı olduğu için ona "meleklerin efendisi" adı verilmiştir.⁸⁹

Mikâîl: 4 büyük melekten biri olup, dünyadaki ve kainattaki doğal olayları ve canlıların rızkını Allah'ın izniyle idare etmekle görevlidir.

İsrâfîl: Sûra üflemele görevlidir. Birinci üfleğinde kıyamet kopacak, ikinci üfleğinde ise tekrar diriliş olacaktır.

Azrail: Ölüm esnasında canlıların ruhunu almakla görevlendirilmiştir.

Bu dört büyük meleğin dışında çeşitli görevlere görevlendirilmiş melekler vardır. Bunların adları ve görevleri şöyledir:

Kiramen Kâtibin: İnsanın sağında ve solunda olan meleklerdir. İyi işler yapıldığında sağdaki melekler, kötü işler yapıldığında da soldaki melekler yazmakla görevlidir.

Münker ve Nekir: Kabirde sorguya çekecek olan meleklerdir. Bu yüzden "kabir melekleri" de denilmektedir. Kabirde insanlara iman esaslarıyla ilgili sorular soracaklar, aldıkları cevaplara göre de kabirdeki kişiye iyi ya da kötü davranacaklardır.

Hamle-i Arş: Arş'ı taşıyan meleklerin adıdır.

Yukarıda saydığımız meleklerin dışında cenneti idare eden meleklerle cennet melekleri; cehennemi idare eden meleklerle de cehennem melekleri denilmektedir. Ayrıca insanlara zor anlarında yardım eden, sıkıntı ve darlıkta yardımcı olan, tehlikelerden koruyan v.b görevleri olan çeşitli melekler de vardır. Bunların dışında cenneti idare eden meleklerle

3.4 Kutsal Kitaplara İman:

Kitaplara iman, imanın esaslarından olup, Allah tarafından peygamberler aracılığıyla insanlara gönderilen kutsal kitaplara inanmak anlamına gelmektedir. Kitaplara iman etmek demek, Allah tarafından peygamberler aracılığıyla gönderilen; bütün kitaplara

⁸⁹ İlmihal I, a.g.e., s. 94

ve o kitapların içinde yazarları yargısız olarak tamamen kabul etmek demektir. Peygamberlere indirilen kitaplara ilahi kitap denilmesinin sebebi, bu kitapların Allah tarafından gönderilmesi, söz ve içerik olarak hiçbir beşer katkısının bulunmamasıdır.⁹⁰

İlahi kitapların bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da insanlar tarafından tahrip edilmiş ve içeriği bozulmuştur. Tevrat; Zebur ve İncil insanlar tarafından değiştirilmiş ve tahrip edilmişlerdir. Gönderildiği günden beri hiçbir değişikliğe uğramadan olduğu gibi günümüze kadar gelen tek ilahi kitap ise Kur'an-ı Kerim'dir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**Kur'an-ı kesinlikle biz indirdik. Elbette onu yine biz koruyacağız.**"(el-Hicr 15/9) diyerek; Kur'an-ı Kerim'in kıyamete kadar korunacağını ve hiçbir şekilde bozulamayacağını söylemektedir.

Allah, peygamberleri aracılığıyla insanlara kitap göndererek, gönderdiği dinin emirlerinin, yasaklarının ve ahlaki hükümlerinin anlaşılmasını ve kitaplarda yazarlar çerçevesinde yaşanmasını emretmiştir. Bu kitaplar doğrudan Allah tarafından gönderildiği için içlerindeki her şey Allah'ın kelamıdır. İlahi kitaplar sadece insanlara emir ve yasakları anlatmak için gönderilmemiş, insanları iyiye, doğruya ve güzele yönlendirmeyi, sapkınlıktan uzak tutmayı da hedeflemiştir.

İlk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar Allah tarafından gönderilen bütün ilahi kitaplar içerik, emir ve yasaklar olarak aynı olmakla birlikte, birbirlerinden farklı oldukları noktalar gönderildikleri toplumlar ve sayfa adetleridir. Bu sebeple ilahi kitapları şöyle gruplayabiliriz:

Suhuflar: Küçük topluluklara, ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde indirilen birkaç sayfadan oluşmuş küçük kitap ve risalelere denilir.⁹¹ Suhuflardan günümüze kadar gelen yoktur.

Tevrat: Hz. Musa (a.s.)'ya indirilmiştir. İbranicedir. Sonradan aslı insanlar tarafından bozulmuştur. Tevrat'ın ilahi kitap olduğuna ve aslının içinde yazanlara inanmak ve doğruluğunu kabul etmek her Müslüman'a farzdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de Tevrat'ın ilahi kitap olduğu hakkında şöyle denilmiştir: "**Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik...**" (el-Maide 5/44) Bugün Yahudilerin kutsal kitap

⁹⁰ İlmihal I, a.g.e., s. 100

⁹¹ İlmihal I, a.g.e., s. 101

olarak kabul ettikleri Tevrat'ın içindeki bilgiler, Allah'ın emirleri insanlar tarafından değiştirilmiş, ilahi kitap olma özelliğinden çıkmıştır.

Zebur: Hz.Davûd (a.s.)'a indirilmiş ilahi bir kitaptır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim şöyle demektedir: **"... Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Davûd'a da Zebur'u verdik."**(el-İsrâ 17/55) Allah tarafından Hz. Davûd (a.s.)'a gönderilen Zebur'un aslının içindekilere inanmak ve kabul etmek Müslümanlara farzdır. Zebur da zamanla insanlar tarafından tahribata uğramış, korunamamış ve ilahi özelliğini kaybetmiştir.

İncil: Hz. İsa (a.s.)'ya Allah tarafından gönderilmiştir. Bugünkü İnciller Hz. İsa (a.s.)'ya indirilen ilahi kitaptan oldukça farklıdır. Her şeyden önce İncil zamanla tek ilahi kitap olma özelliğini kaybetmiş, zamanla farklı İnciller ortaya çıkmıştır. Bugün Hıristiyan âleminin kabul ettiği dört çeşit İncil vardır. Bunlar: Matta, Yuhanna, Markos ve Lukos'tur. Bu nüshaların her biri birbirinden farklıdır. İncil'e Allah'tan geldiği şekliyle inanmak Müslümanlara farzdır.

Kur'an-ı Kerim: Allah tarafından son peygamber olan Hz. Muhammed'e indirilmiştir. İlahi kitapların sonuncusudur. Kur'an-ı Kerim kendinden önce gelen bütün ilahi kitaplarının hükmünü kaldırmıştır.

Kur'an-ı Kerim Allah tarafından Hz. Peygamber'e Cebrail aracılığıyla vahiy yoluyla indirilmiştir. Kur'an-ı Kerim Arapça indirilmiştir. 6666 ayet ve 114 sureden oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in aslı günümüze kadar korunmuştur. Kur'an-ı Kerim'in içinde yer alan konular şunlardır: İtikad, ibadet, muamelât, ukûbat, ahlak, nasihat ve tavsiyeler, Va'd ve Vaîd, ilmi gerçekler, kıssalar, dualar.⁹²

3.5 Ahirete Gününe İman:

Allah'ın emriyle İsrâfil (a.s.)'in sur'a birinci üflemesiyle başlayacak olan hayata denilmektedir. Ahiret gününe, bu günde tekrar dirileceğine, herkesin ameline göre cezasını ya da mükâfatını göreceğine inanmak İslam'ın iman esaslarındandır.

Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde yüce Allah ahiret hayatı ve ahiret hayatında olacakları anlatmakta ve amellerimize göre ahiret hayatımızın nasıl olacağını bizlerin

⁹² İlmihal I, a.g.e., s. 104

belirleyeceğini söyleyerek bizleri ikaz etmektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatının zevk ve eğlencelerine fazla dalmamanızı, ahireti de düşünerek yaşamanız gerektiğini anlatmakta ve ahirette bu mutluluğumuzun dünyadaki yaşayışımıza bağlı olduğunu söylemektedir. **“Fakat siz (ey insanlar) ahiret daha hayırlı ve daha devamlı olduğu halde dünya hayatını tercih ediyorsunuz.”**(el- A'lâ 87/16–17)

Ahiret hayatı ölümle başlamakta, kabir hayatı, kıyamet, ba's, haşir ve mahşer, defterlerin dağıtılması, hesap, mizan, sırat, şefaet, cennet ve cehennem devrelerinden oluşmaktadır.

Kabir Hayatı: Ölümden itibaren başlayan ve tekrar dirilmeye kadar sürecek olan zaman.

Kıyamet: Dünya hayatının sonu demektir. Mahşerde toplanmak için ölülerin dirilmesi anlamına gelmektedir.

Ba's: Öldükten sonra tekrar dirilmek anlamına gelen ba's, ahiret hayatının en önemli devrelerinden biridir.⁹³

Haşir ve Mahşer: İnsanların dirildikten sonra hesaba çekilmek üzere toplandıkları yer.

Amel Defterinin Dağıtılması: İnsanlar hesaplarının görülmesi için toplandıklarında onlara dünyada yaptıkları iyi ve kötü her şeyin yazılı olduğu deftere denir.

Hesap ve Sual: İnsanlara yaptıklarının hesabının sorulmasına denir.

Mizan: Herkesin amellerinin tartıldığı ilahi adalet ölçüsüdür.⁹⁴

Sırat: Cehennem üzerine kurulmuş yol ya da köprüdür. Bu köprüden herkes geçecektir. İyi ameller işleyenlerin bazıları uçarak bazıları da yavaş yavaş yürüyerek bu köprüden geçeceklerdir. Kötü amel işleyenler ve kâfirler ise bu köprüden geçerken cehenneme düşeceklerdir.

⁹³ İlmihal I, a.g.e., s. 125

⁹⁴ İlmihal I, a.g.e., s. 128

Havuz: Peygamberlerin ümmetlerinin kıyamet günü susuzluklarını gidermeleri için su içecekleri havuzdur.

Şefaât: Günahı olan müminlerin günahlarının bağışlanması, günahı olmayan müminlerin de daha yüksek derecelere yükselmeleri için peygamberlerin dua etmesidir.

A'raf: Cennetle cehennem arasında bulunan yere denir. A'raf'ta kalacak olanlar müşrik çocukları, herhangi bir peygamberin tebliğini duymadan ölen insanlar ve iyi ve kötü amelleri eşit olan müminlerdir.

Cennet: Eşi ve benzeri görülmemiş nimetlerle donatılmış, müminlerin sonsuza kadar yaşayacakları yer.

Cehennem: Kâfirlerin sürekli olarak günahkârların da günahlarının bedelini ödeyene kadar kalacakları yer. Cehennem yakıtı taş ve insanlar olacaktır.

3.6 Kaza- Kader ve Hayır-Şerre İman:

Kaza ve kadere inanmak imanın esaslarından biridir. Kader Allah'ın "ilim" sıfatıyla, kaza ise "tekvin" sıfatıyla ilgilidir. Bu sebeple kaza ve kadere iman etmek demek Allah'a da iman etmek demektir. "Kader" olacak olayların ezelden takdir edilmiş olması, "kaza" ise ezelden takdir edilenlerin zamanı gelince meydana gelmesidir.

Kaza ve kadere inanan kimse her şeyin Allah'tan geleceğine, her şeyin Allah'ın takdiri olduğuna ve Allah'ın dilediğinin olacağına inanmış demektir. Kur'an-ı Kerim'de kaza ve kaderle ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. **"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez..."** (et-Tevbe 9/51)

Hayır ve şer; sözlükte iyilik, iyi, faydalı iş ve fayda⁹⁵ anlamına gelmektedir. Hayır, Allah'ın hoşnut olduğu güzel davranışlar demek iken, şer ise Allah'ın hoşnut olmadığı çirkin davranışlardır. Allah insanlara iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlış ayırt edecek akıl vermiştir. Buda bize hayır ve şerrin insanın kendi akli yoluyla tercih ettiğini anlatmaktadır.

⁹⁵ İlmihal I, a.g.e., s. 138

B. İBADET NEDİR?

1. İbadet İle İlgili Ayetler:

- **Namaz İle İlgili Ayetler:**

Namaz; Allah tarafından İslamiyet'ten önce gelen diğer hak dinlerde de emredilmiş olup, daha sonraları diğer hak dinlerin kutsal kitaplarından insanlar tarafından çıkarılıp unutulmuştur.

Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de insanlara namaz ibadetinin sadece Hz. Muhammed'in ümmetine gelmediğini, diğer peygamberlerin ümmetlerine de İslamiyet'ten önce farz olduğunu anlatmaktadır. Kuran-ı Kerim'de diğer peygamberlere namazın gelmesi ile ilgili bazı ayetler şunlardır:

“Vaktiyle biz İsrail oğullarından: Yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz, ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve insanlara güzel söz söyleyin, namaz kılın, zekât verin diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.”(Bakara 2/83)

“Biz de Musa ve kardeşlerine: Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinize namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa!) Müminleri müjdele! Diye vahyettik.”(Yunus 10/87)

“ Çocuk şöyle dedi: Ben, Allah’ın kuluyum. O, bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı.”

“Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.” (Meryem 19/30–31)

“(Resulüm!) Kitap’ta İsmail’i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resul ve nebi idi.”

“Halkına namazı ve zekatı emrederdi; Rabb’i nezdin de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi.” (Meryem 19/54-55)

“Ona (İbrahim’e), İshak’ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya’kub’u lütfettik; her birini sâlih insanlar yaptık.”

“Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.” (Enbiya 21/72–73)

Bunların dışında namazda Allah’ı anmak, tesbih ve secde etmek gerektiğini bildiren ayetler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.” (A’râf 7/205)

“Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah’ım. Benden başka ilah yoktur. Bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl.” (Tâhâ 20/14)

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O halimdir, bağışlayıcıdır.” (İsrâ 17/44)

Namazın insanlara faydasını anlatan ayet ise şöyledir:

“(Resulüm!) Sana vahyedilen Kitab’ı oku ve namaz kıl. Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir.”(Ankebût 29/45)

Namaz kılmayı emreden ve namazlarını kılanların mükâfatlarını anlatan bazı ayetler şunlardır:

“Namaz kılın, zekâtı verin, önceden kendi iyiliğiniz için yaptığımız her iyiliği Allah’ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı noksansız görür.” (Bakara 2/110)

“İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.”(Bakara 2/277)

“Namazı dosdoğru kılın ve Allah’tan korkun. O huzuruna varıp toplanacağınız Allah’tır.”(En’am 6/72)

Cuma namazının anlatıldığı ayetler ise şunlardır:

“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı zaman, hemen Allah’ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır.” (Cum’a 62/9)

“Namaz kılınca yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfünden isteyin. Allah’ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz” (Cum’a 62/10)

Kur’an-ı Kerim’de hangi vakitlerde namaz kılınacağını anlatan ayetler şunlardır:

“Gündüzün güneşe dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.”(İsrâ 17/78)

“Haydi, siz, akşama ulaştığınızda, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah’ı tesbih edin (namaz kılın), ki göklerde ve yerde hamd O’na mahsustur.”(Rûm 30/17–18)

Namazın Allah tarafından farz edildiğini anlatan ayet ise şöyledir:

“Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken Allah’ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.”(Nisa 4/103)

- **Oruç İle İlgili Ayetler**

İslam’ın nasıl yaşanacağını anlatan Kur’an-ı Kerim, “oruç” hakkında da Müslümanlara gerekli bilgileri kısa ve öz bir şekilde anlatmaktadır. Ayetlerde orucun nasıl tutulacağı, orucun Allah tarafından Müslümanlara farz edildiği ve oruç hakkında genel bilgiler bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

“...Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilecek hale gelinceye kadar yiyip içiniz; sonra, akşama kadar orucu tamamlayın...” (Bakara 2/187)

Orucun farz kılındığını bildiren ayetler ise şöyledir:

“Ey iman edenler: Sizden öncekilere olduğu gibi, size de oruç tutma yükümlülüğü getirilmiştir; bu sayede kendinizi koruyacaksınız. Oruç sayılı günlerdir. İçinizden hasta veya yolculukta olanlar başka günlerde tutabilirler; hasta veya yolcu olmadığı halde oruç tutmakta zorlananlar ise bir fakir doyumlugu fide vermeli. Daha fazlasını veren, kendine daha fazla iyilik etmiş olur; fakat yine de, eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara 2/183–184)

“...Sizden ramazan ayına yetişenler o ayda oruç tutsun...” (Bakara 2/185)

- **Hac ve Kurban İle İlgili Ayetler**

İslam’ın şartlarından olan “hac”, Kur’an’da geçen konulardan biridir. Yüce Allah kutsal kitapta haccın farz olduğunu ve haccın önemini anlatmaktadır. Yine aynı şekilde kurban kesmenin Allah katındaki önemi ve Hz. İbrahim’in oğlunu Allah’a kurban etmesi olayı anlatılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de geçen hac ve kurban ile ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

“Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev, Mekke’dekidir.” (Âl-i İmrân 3/96)

“... Yoluna gücü yetenlerin evi (Kâbe) hac ve ziyaret etmeleri, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır.” (Âl-i İmrân 3/97)

“Biz, her ümmete (kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah’ın adını anımlar diye, kurban kesmeyi gerekli kıldık...” (Hac 22/34)

- **Zekât İle İlgili Ayetler**

İslam’ın şartlarından olan “zekât” Allah’ın Müslümanlara farz kıldığı esaslardandır. Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de, Müslümanlara zekâtın önemini, zekât vermeyenlerin Allah’ın gazabına nasıl uğrayacaklarını, zekâtın kimlere ve nasıl verileceğini, hangi tür mallara zekâtın verileceğini anlatmaktadır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

“Hidayet ve müjde namaz kılan, zekât veren müminler içindir.” (Lokmân 31/3–4)

“Rahmetim her şeyi kuşatmıştır. Ben onu, sakınan, zekât veren ve ayetlerime iman edenlere has olmak üzere tespit edeceğim.” (A’râf 7/156)

Zekâtın amacını anlatan ayet şöyledir:

“Onların mallarından sadaka (zekât) al. Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun.” (Tevbe 9/113)

Zekât vermekten sakınanların sonunu anlatan ayet ise şöyledir:

“Altını ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar için acılı bir azabı müjdele. O gün (bu altın ve gümüşler) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, böğürleri, sırtları dağlanacak ve (o esnada) işte nefisleriniz için toplayıp, sakladıklarınız; artık saklayıp istifçilik ettiğiniz bu nesnelerin acısını haydi tadın! (denilecek)” (Tevbe 9/34–35)

2. İbadetle İlgili Hadisler:

• Namazla İlgili Hadisler:

İslam’ın en önemli şartlarından biri olan “namaz” hakkında Peygamber Efendimizin pek çok hadisi mevcuttur. Hadislerde namaz kılmanın Allah katındaki değeri, manevi yönden sağladığı mutluluk, vaktinde namaz kılmanın ayrıcalığı, cemaatle kılınan namazın faziletleri, ezan, özel günlerde kılınan namazlar ve diğer namaz çeşitleri hakkında Müslümanları bilgilendirici konuları içermektedir. Peygamber Efendimizin “namaz” ile ilgili olan bazı hadisleri şunlardır:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir:

“ Ne dersiniz, birbirinizin kapısının önünden bir ırmak geçse ve o kimse orada günde beş kere yıkansa bedeninde hiç kir kalır mı?” Sahabeler “Kalmaz, ey

Tanrı'nın elçisi" deyince Peygamberimiz **"İşte beş vakit namaz buna benzer. Allah namaz sayesinde günahları siler."**⁹⁶

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir:

"Âdemoğulları secde ayetini okuyup secde edince, şeytan ağlar ve vay benim halime! Âdemoğlu secde etmek emrolundu ve hemen secde etti; cennet onundur. Ben ise secde etmekle emrolundum, ama secde etmekten kaçındım, bundan dolayı cehennem benimdir diyerek oradan kaçar." ⁹⁷

Hz. Peygamber namazın önemini anlatan bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Namaz dinin direğidir."⁹⁸

Peygamber efendimiz (s.a.v.) ezanın önemiyle ilgili bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Ezanı işittiğiniz zaman müezzine icabet edin."⁹⁹

Namazın vaktinde kılınmasıyla ilgili bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Vaktin evveli Allah'ın hoşnutluğudur, vaktin sonu ise affıdır."¹⁰⁰

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) cemaatle namaz kılmanın faziletleri ile ilgili olarak **"Cemaatle kılınan namazın, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi veya yirmi beş derece daha faziletli olduğunu belirtmiştir."**¹⁰¹

Yine cemaatle namaz kılmanın faziletleri ile ilgili başka hadislerinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar ilk safın sevabını bilselerdi, ön safta durabilmek için kura çekmekten başka yol bulamazlardı. Namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını bilselerdi

⁹⁶ Buhârî, "Mevâkit", 6; Müslim, "Mesâcid", 282

⁹⁷ Müslim, "İman", 35

⁹⁸ Tirmizi "İman", 8; Müsved, V, 231–237; Aclûnî, "Keşfü'l – hafâ", I, 31–32

⁹⁹ Buhârî, "Ezân", 7

¹⁰⁰ Tirmizî, "Mevâkit", 13

¹⁰¹ Buhârî, "Ezân", 30; Müslim, "Mesâcid", 42

bunun için yarışarlardı. Yatsı namazı ile sabah namazının faziletlerini bilselerdi, emekleyerek de olsa bu namazları cemaatle kılmaya gelirlerdi.”¹⁰²

Peygamber Efendimiz ramazan ayında kılınan teravih namazıyla ilgili olarak şöyle demiştir:

“Kim ramazan namazını (teravih) inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek kılsa onun geçmiş günahları bağışlanır.”¹⁰³

Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in nafile namazlarla ilgili hadislerinden bazıları şunlardır:

Teheccüt Namazı: Gece uyanıp namaz kılma, gece namazı¹⁰⁴ anlamına gelmektedir. Peygamberimizin bu nafile namazıyla ilgili hadisi şöyledir:

“Peygamber Efendimiz (s.a.v) rivayet edildiğine göre yatsıyı kıldıktan sonra ve vitiri kılmadan uyur, gecenin ortalarından sonra uyanıp bir müddet namaz kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra sabah namazının sünnetini kıları.”¹⁰⁵

Kuşluk Namazı: Kuşluk vakti¹⁰⁶ olarak açıklanmaktadır. Peygamberimizin kuşluk namazı ile ilgili hadisi şöyledir:

“Peygamberimizin kuşluk vaktinde on iki rek’at namaz kılan kişi için Allah’ın cennette bir köşk bina edeceğini söylediği nakledilmektedir.”¹⁰⁷

Tahiyyetü’l- Mescid: “Tahiyye” kelime olarak “Allah ömür versin!” deme, selam verme, hayır duası etme¹⁰⁸ anlamına gelmektedir. Terim olarak da mescitlerin sahibi olan Allah’a saygı ve tazim anlamını içermektedir.¹⁰⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konu ile ilgili bazı hadisleri şunlardır:

¹⁰² Buhârî, “Ezân”, 34; Müslim, “Mesâcid”, 260

¹⁰³ Buhârî, “Salâtü’l- terâvih”, 1; Müslim, “Salâtü’l- müsafirîn”, 174

¹⁰⁴ DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Aydan Web, Ankara 2004, s. 1061

¹⁰⁵ Müslim, “Salâtü’l- müsafirîn”, 26

¹⁰⁶ SAMÎ Şemseddin, a.g.e., s. 852

¹⁰⁷ Tirmizî, “Vitr”, 15

¹⁰⁸ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 1019

¹⁰⁹ İlmihal I, a.g.e., s. 316

“Biriniz mescide girdiğinde, oturmadan önce iki rekât namaz kılın” buyurmuştur.¹¹⁰

Yolculuğa çıkış ve yolculuktan dönüş namazı ile ilgili hadisi şöyledir:

“Peygamberimizin yolculuğa çıkarken ve yolculuktan döndükten sonra iki rekât namaz kıldığı rivayet edilmektedir.”¹¹¹

Tesbih Namazı: Müslümanların ömürlerinde bir defa olsa dahi kılmaları tavsiye edilen bir nafile namaz çeşididir. Bu konuyla ilgili olarak bir rivayete göre Peygamberimizin amcası Abbas’a **“Bak amca sana on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının ilki-sonu, eskisi-yenisi, bilmeyerek işlediğin-bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar”¹¹²** demiştir.

Küsûf ve Husûf Namazları: “Küsûf” kelime olarak güneş’in tutulması, Ay’ın Dünya’mız ile Güneş arasına girerek gölgesiyle Güneş’i kısmen veya tamamen örtmesi¹¹³ demektir. “Husûf” ise ayın tutulması¹¹⁴ anlamına gelmektedir. Buna göre Kusûf ve Husûf namazları deyince güneşin ve ayın tutulduğunda kılınan namazları anlıyoruz. Peygamber Efendimizin bu konudaki bazı hadisleri şöyledir:

“Ay ve Güneş Allah’ın varlığını ve kudretini gösteren alâmetlerdir. Bunlar hiç kimsenin ölümünden veya yaşamasından, doğmasından dolayı tutulmazlar. Ay ve güneş tutulmasını gördüğünüz zaman, açılıncaya kadar namaz kılın, dua edin.”¹¹⁵

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) pek çok hadisinde Cuma gününün önemini belirtmiştir. Cuma gününün önemini anlatan bazı hadisler şunlardır:

“Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır; Âdem o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş ve o gün cennetten çıkmıştır. Kıyamette cuma günü kopacaktır.”¹¹⁶

¹¹⁰ Müslim, “Salâtü’l-müsâfirîn”, 11

¹¹¹ Müslim, “Müsâkât”, 21

¹¹² Ebû Dâvûd, “Tatavvû”, 14, “Salât”, 303; Tirmizî, “Salât”, 350, “Vitr”. 19

¹¹³ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 537

¹¹⁴ SAMÎ Şemseddin, a.g.e., s. 581

¹¹⁵ Buhârî, “Küsûf”, I, 15

¹¹⁶ Müslim, “Cum’a”, 18

“Allah önemsemediği için üç cumayı terk eden kimsenin kalbini mühürler.”¹¹⁷

Yine başka bir hadiste Cuma namazını terk edenler için Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir takım kimseler, ya Cuma namazını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler ve artık onlar gafillerden olurlar.”¹¹⁸

- **Oruç İle İlgili Hadisler:**

İslam’ın en önemli ibadetlerinden biri olan “oruç” hakkında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in pek çok hadisi mevcuttur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hadislerinde, orucun Allah katındaki değerini, ahiret hayatında Müslümanlara sağlayacağı mükâfatını, insana manevi yönden sağladığı yararlarını, orucun içeriğini ve oruç tutmanın insan ahlakına sağladığı yararlarını anlatmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in İslam’ın beş şartından biri olan “oruç” ile ilgili hadislerinden bazıları şunlardır:

Orucun insanı kötülüklerden koruduğuna dair bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

“Oruç bir kalkandır, sakın, oruçluyken, cahillik edip de kem söz söylemeyin. Birisi size sataşacak veya dalaşacak olursa, ben oruçluyum, ben oruçluyum deyin”¹¹⁹

Oruç tutmanın önemini ve faziletlerini anlamayanlarla ilgili olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki;

“Oruç tutan öyle insanlar vardır ki, kârları sadece açlık ve susuzluk çekmektir.”¹²⁰

Peygamber Efendimizin oruç’un mahiyetiyle ilgili hadislerinden bazıları şunlardır:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki;

¹¹⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 204; İbn Mace, “İkâmetü’s-salat”, 93, Tirmizî, “Cum’a” 7; Nesâî, “Cum’a”, 2

¹¹⁸ Müslim, “Cum’a”, 12; Nesâî, “Cum’a”, 2

¹¹⁹ Buhâri, “Savm”, 9; Müslim, “Sıyâm”, 30

¹²⁰ İbn Mace, “Sıyam”, 21

“Her bir iyilik için on mislinden yedi yüz misline kadar karşılık olabilir; fakat oruç başkadır. Çünkü oruç benim içindir ve onun ecrini ben vereceğim.”¹²¹

“Kim iman ederek ve sevabını Allah’tan umarak ramazan orucunu tutarsa önceki günahları affedilir.”¹²²

“Canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki; oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur; Allah der ki; Ağız kokan şu kul şehvetini, yemesini, içmesini benim için terk ediyor. Mademki sırf benim için oruç tutmuş, o orucun ecrini ben veririm.”¹²³

“Oruçlu için birisi iftar ettiği vakit, öteki Rabbi ile karşılaştığı vakit olmak üzere iki sevinç vardır.”¹²⁴

“Oruç bir kalkandır.”¹²⁵

Rivayet edildiğine göre saçı başı dağınık bir adam Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e gelerek,

“Ey Allah’ın elçisi! Allah’ın beni yükümlü tuttuğu orucun miktarını söyle demiş, Peygamberimiz “**Ramazan ayını oruçlu geçir**” buyurmuş, adam bu defa “Bunun dışında başka oruç tutmam gerekiyor mu?” diye sormuş, Peygamberimiz de “**Hayır, yükümlü olduğun başka oruç yoktur. Fakat nafil olarak tutabilirsin**” cevabını vermiştir. Adam aynı şekilde sorularına devam ederek zekât, namaz ve hac konusunda bilgiler aldıktan sonra “Sana ikramda bulunan Allah’a yemin olsun ki, bu söylenenlerden fazla bir şeyde yapmam, eksik de bırakmam” diyerek çekip gitmiş, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de arkasından şöyle söylemiştir: “**Şayet dediğini yaparsa bu adam kurtulmuştur.**”¹²⁶

¹²¹ Müslim, “Sıyâm”, 164; Nesâî, “Sıyâm”, 42

¹²² Buhârî, “Savm”, 6

¹²³ Buhârî, “Savm”, 9; Müslim, “Sıyâm”, 164

¹²⁴ Buhârî, “Savm”, 9; Tirmizî, “İman”, 8

¹²⁵ Buhârî, “Savm”, 9; Tirmizî, “İman”, 8

¹²⁶ Buhârî, “Savm”, 1; Müslim, “Sıyâm”, 9

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki:

“İnsanların amelleri Allah Teâlâ’ya Pazartesi ve Perşembe günleri arz olunur; ben amelimin arzı sırasında oruçlu olmayı tercih ediyorum.”¹²⁷

Dini bayramlardan bir önceki gün olan arife gününde oruç tutmanın önemiyle ilgili olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.); arife gününe ilişkin olarak şöyle buyurmuştur:

“Arife günü tutulan orucun bundan önce ve sonra birer yıllık günahları örteceği Allah’tan umulur.”¹²⁸

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle diyor:

“En faziletli oruç Dâvûd’un tuttuğu oruçtur; o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı.”¹²⁹

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle diyor:

“Hilâli görmedikçe başlamayınız, hilâli görmedikçe bayram etmeyiniz. Hava bulutlu olurda hilâli göremeyecek olursanız, ayı otuza tamamlayın.”¹³⁰

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Biz ümmi bir toplumuz; hesap ve okuma yazma bilmeyiz. Şunu biliriz ki ay, ya 29 ya 30’dur.”¹³¹

Oruç tutmak aynı zamanda bir sabır işi olduğunu Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde şöyle demiştir:

“Oruç sabrın yarısıdır.”¹³²

¹²⁷ Ebû Dâvûd, “Savm”, 60; İbn Mâce, “Sıyam”, 42

¹²⁸ Müslim, “Sıyâm”, 196-197

¹²⁹ Müslim, “Sıyâm”, 187

¹³⁰ Buhâri, “Savm”, 11

¹³¹ Buhâri, “Savm”, 11,13; Müslim, “Sıyâm”, 15; Ebû Dâvûd, “Savm”, 4

¹³² Tirmizî, “Da’avât”, 86

Peygamberimiz sahura kalkmayı teşvik eden pek çok hadisi vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Oruç tutmak isteyen sahurda bir şeyler yesin.”¹³³

“Sahura kalkın, çünkü sahur yemeğinde bereket vardır.”¹³⁴

“Sahur yemeği ile gündüz tutacağınız oruç ve öğle üzeri uykusuyla da teheccüt namazına kuvvet kazanın.”¹³⁵

- **Hac İle İlgili Hadisler**

Hac İslam'ın şartlarından birisi olup; ihrama girerek belirli günlerde Kâbe'yi ziyaret etmek anlamına gelmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in bu konudaki hadislerinden bazıları şunlardır:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) haccın faziletleri ile ilgili bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Kim Allah için hacceder de (bu esnada, Allah rızasına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelen gelmekten sakınırsa (kul hakkı müstesna) annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner.”¹³⁶

Hac görevini nasıl yapılacağını anlatan hadiste şöyledir:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki:

“Hac menâsikini benden alın, benden gördüğünüz gibi yapın.”¹³⁷

Umre'nin faziletlerini anlatan hadisler ise şöyledir:

Resul- i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştur:

¹³³ Müsned, III , 367-379

¹³⁴ Buhâri, “Savm”, 20; Müslim, “Sıyâm”, 45

¹³⁵ İbn Mace, “Sıyam”, 22

¹³⁶ Buhârî, “Hac”, 4; Müslim, “Hac”, 438.

¹³⁷ Buhârî, “Hac”, 310

“Umre, daha sonraki umreye kadar, ikisi arasında işlenen günahlar için kefarettir. Allah katında makbul haccın karşılığı ise ancak cennettir.”¹³⁸

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki:

“Hac umreyi birbirine ekleyin (peş peşe birlikte yapınız); çünkü bunlar, körüğün demir, altın ve gümüşteki kiri pası gidermesi gibi, yoksulluğu ve günahları giderir. Makbul bir haccın karşılığı ancak cennettir.”¹³⁹

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki:

“Beni vefatımdan sonra ziyaret edenler, hayatımda ziyaret etmiş gibidir.”¹⁴⁰

“Kabrimi ziyaret edenlere şefaati sabit bir hak olur.”¹⁴¹

Kurban kesmek dinimizin emirlerindedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konudaki hadislerinden bazıları şunlardır:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kim imkânı olduğu halde kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın.”¹⁴²

“Ey insanlar, her sene, her ev halkına kurban kesmek vaciptir.”¹⁴³

- **Zekât İle İlgili Hadisler:**

“Zekât”, İslam’ın beş şartından biridir. Zekât, mal ile yapılan ibadetlerin en güzel örneğini teşkil etmektedir. Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinde zekât vermenin önemini anlatmış, zekât vermeyenlerin ahirette çok şiddetli gazaba maruz kalacaklarını, vermeyenlerin kâfir olacağını anlatmıştır. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

¹³⁸ Buhârî, “Umre”, 1; Müslim“Hac”, 437.

¹³⁹ Tirmîzî, “Hac”, 2 ; Nesâî, “Hac”, 6

¹⁴⁰ Dârekutnî, II, 278,

¹⁴¹ Dârekutnî, II, 278,

¹⁴² İbn mace, “Edahi”, 2; Müsned, II, 321

¹⁴³ Tirmîzî, Edâhî, 18, İbn Mace, “Edâhî”, 2

Zekâtın farz kılındığını anlatan hadis şöyledir:

İbn Abbas (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre, Allah’ın elcisi (s.a.v.) Muâz b. Cebel (r.a.)’i Yemen’e gönderirken şöyle talimat vermiştir:

“Onları Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim Allah’ın elçisi olduğumu öğrenmeye çağır. Eğer bunu kabul ederlerse, onlara her gün beş vakit kılmalarının farz olduğunu bildir. Bunu da kabul ettikleri takdirde, Allah’ın onlara mallarından zekât vermeyi farz kıldığını anlat. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”¹⁴⁴

Yine başka hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Fatıma b.Kays (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre o, şöyle demiştir:

“Hz. Peygamber (s.a.v.)’e zekât hakkında bir soru sordum o: Hiç şüpheniz olmasın ki, malda zekâttan ayrı olarak bir hak daha vardır, buyurdu ve yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz dindarlık değildir. Gerçek dindarlık, Allah’a ahiret gününe, meleklerle, kitap’a ve peygamberlere iman edip çok sevmesine rağmen malını akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, isteyenlere ve kölelere veren kimsenin dindarlığıdır.”¹⁴⁵

Zekât vermeye teşvik eden hadis ise şöyledir:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kim helal kazancından bir hurma değerinde bir şeyi sadaka olarak verirse- zaten Allah helal olmayan kazançtan verileni kabul etmez- Allah bu helal sadakayı sağ eliyle kabul eder. O, sizin erkek bir küheylanı büyüttüğünüz gibi, bu sadakayı dağ gibi oluncaya kadar büyütür.”¹⁴⁶

Bir başka hadiste Peygamberimiz kimlere zekât verileceği hususunda şöyle buyurmuştur:

¹⁴⁴ Buhârî, “Kitâbu’l vücûbi’z- zekât”, c. II, 108

¹⁴⁵ Tirmizî, “Kitabu’z- zekât”, c. III, 39

¹⁴⁶ Buhârî, “Kitâbu’z- zekât”, c. II, 113

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ne zengine, ne de sakat olmayıp ta çalışabilecek durumda olana zekât vermek caiz değildir.”¹⁴⁷

Malın zekâtının verilmesi konusunda şöyle buyurmuştur:

Rasûlullah’ın (s.a.v.)devrinde bize “simsarlar” adı verilirdi. Derken Rasûlullah (s.a.v.) bize uğradı ve bize ondan daha güzel bir isim vererek şöyle seslendi:

“Ey tüccarlar topluluğu! Alışveriş esnasında (yalan ve benzeri) boş laf ve (çok) yemin edilir. O halde onu sadaka, zekât ile telafi ediniz.”¹⁴⁸

Malın zekâtının verilmesini anlatan bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Malın zekâtını verdiği zaman üzerindeki malda olan fakirin hakkını ödemiş olursun!”¹⁴⁹

Zekâtını ödemeyenlerin kıyamette başlarına gelecekleri anlatan bir hadis şöyle:

Amr b. Şuayb’ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre bir kadın, kızıyla beraber Rasûlullah’ın (s.a.v.)’a geldi. Kızının kolunda kalın iki altın bilezik vardı. Rasûlullah’ın (s.a.v.) kadına:

“Bunun zekâtını veriyor musun? Diye sordu. Kadın:

Hayır, cevabını verdi. Rasûlullah’ın (s.a.v.):

Kıyamet gününde Allah’ın onların yerine sana ateşten iki bilezik takılması hoşuna gider mi? deyince, kadın derhal onları çıkarıp Peygamber (s.a.v.)’e uzattı ve:

¹⁴⁷ İbn Mâce, “Kitabu’z- zekat”, c.I, 589

¹⁴⁸ İbn Mâce, “Ticârât”, 3

¹⁴⁹ Tirmizî, “Zekat”, 2

Bunlar Allah ve Resulüne aittir, dedi.”¹⁵⁰

3. İbadetin Tarifi:

İbadet; Allah’ın emir ve yasaklarına dikkat ederek, içten ve isteyerek, Allah’ın rızasını kazanmak için Allah’a olan kulluluk görevlerinin yerine getirilmesi demektir. Namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, kurban kesmek, zekât vermek hepsi birer ibadettir Bunların yanında ibadet; güzel ahlak ve insani vazifeler denilen, doğru sözlü olmak, emanete riayet etmek, ahde vefa göstermek ve buna benzer üstün ahlak örneklerini yaşamaktır.¹⁵¹

4. İbadetin Çeşitleri.

4.1 Namaz:

İslam’ın beş şartından ilki olan namaz; sözlükte, “salât” diye geçmektedir. Salât, Arapça da “dua etmek, övmek, tazim etmek” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵²

İslam’ın en önemli şartı olan namaz, günde beş vakit kadın erkek her Müslüman’ın görevidir. Akıllı ve buluğ çağına eren her Müslüman’ın günde beş vakit namaz kılması Allah’ın emridir.¹⁵³ Namaz Allah tarafından Müslümanlara Peygamberimiz aracılığıyla Miraç gecesi tebliğ olunmuştur. Namaz, diğer ümmetlere de peygamberleri aracılığıyla kılınması emrolunmuştur. Bu Kur’an-ı Kerim’de açık bir şekilde belirtilmiştir.

Namazın Kur’an-ı Kerim’de doksan iki yerde zikri geçmektedir.¹⁵⁴ Namaz; “Müminin Miracı” olarak kabul edilmiştir. Çünkü kul namaz esnasında Allah ile baş başadır. Arada hiç bir şey yoktur. Namazı terk etmek ya da kılmamak büyük günahtır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hadislerinde namazın hesabı sorulacak ilk amel olacağını söylemiştir.

Namaz ibadeti ile maddi ve manevi yönden de temizlenilmektedir. Beş vakit namazla kişi günde beş vakit temizlenmekte ve Allah’ın huzuruna çıkmaktadır. Allah’ın

¹⁵⁰ Ebû Dâvûd, “Zekat”, 4

¹⁵¹ ALPTEKİN Mehmet, Sorularla Tevhid ve Akaid, Saff Yayıncılık, Pınar Ofset, Kasım 1988, s. 133

¹⁵² İlmihal I, a.g.e., s. 220

¹⁵³ GÜZEL Süleyman, Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerin Işığında İman ve Namaz, Yelken Basım- Yayımlar, Damla Ofset Matbaacılık ve Tic. A.Ş., Temmuz 2004, s. 219

¹⁵⁴ MUHAMMED Alâaddin (Çev: BİLGE Mehmet Selim), Kaynak İslam İlmihali, Kahraman Yayınları, Elif Ofset, 1987, s. 51

huzuruna çıkarken temiz olmak, Allah'ı düşünmek, Allah'ın divanında rahmet ve merhamet dilemek, nefsinin her türlü kötülükten uzak tutmak namaz kılan kişinin günde beş vakit yaşadığı duygulardandır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Namazlarında huşûa riayetkar olan müminler, muhakkak felâh bulmuşlardır.”** (Mü'minûn/1- 2) Kısaca namaz; kulu kötülüklerden uzaklaştırıp günah işlemekten alı koyan, kulun günahlarından arınmasını, sürekli olarak Allah'ı zikretmesini, temiz ve sıhhatli olmasını sağlayan ibadet şeklidir.

Namazlar farz, vacip ve nafil olmak üzere üç çeşittir.

Farz Namazlar: Allah tarafından yapılması kesinlikle emredilmiş olan namazlardır. Kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlar farz-ı ayn ve farz-ı kifayedir.

Farz-ı ayn, her gün beş vakit kılınması zorunlu olan sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarıyla her hafta Cuma günleri kılınan Cuma namazıdır.

Farz-ı kifaye, bir Müslüman öldüğünde akrabaları, komşuları ve tanıyanların kılması gereken cenaze namazıdır.

Vacip Namazlar: Vacip oluşu kulun fiiline bağlı olmayan ve vacip oluşu kulun fiiline bağlı olan namazlardır.¹⁵⁵ Üç rekâtlık vitir namazı, bayram namazları birinci grupta bulunurken, nezir namazı ve sehiv secdesi ikinci grupta yer alır.

Nafil Namazlar: Farz ve vacip namazların dışında bütün namazlar nafil namazların içine girer. Nafil namazlar düzenli olmayarak ara ara sevap kazanmak ve Allah'a yakınlaşmak, Allah rızasını kazanmak için kılınan namazlardır.

- **Namazın Farzları:**

Namazın kılınmaya başlanmadan önce yerine getirilmesi gereken bazı şartları vardır. Bu şartlara namazın farzları denilmektedir. Namazın farzları on iki tanedir. Bunlardan ilk altısı namaza başlamadan önce yerine getirilmesi gereken şartlar olduğu için “namazın şartları” veya “namazın dışında olan farzlar” denilmektedir. Bunlar;

Hadesten Taharet: Manevi temizlik demektir. Boy abdesti bu çeşit bir temizliktir.

¹⁵⁵ İlmihal I, a.g.e., s. 224

Necasetten Taharet: Gözle görülen şeylerin temizliğidir. Namaz kılınacak elbisenin, namaz kılınacak yerin temizlenmesi gibi.

Setr-i Avret: Örtünülmesi gereken yerlerin örtünülmesidir. Erkeklerde bu göbek ile diz kapağı arası iken, kadınlarda ise el, yüz ve ayak dışındaki yerlerdir.

İstikbal-i Kible: Namazı kibleye dönük olarak kılmak demektir. Müslümanların kiblesi Mekke de bulunan “Kâbe” dir.

Vakit: Farz namazlarının ve vacip namazlarının her birinin kılınması gereken vakitleri bellidir. Bu vakitlerden önce kılınmazlar.

Niyet: Kılınacak olan namaz hangisi ise ona göre namaza başlanması demektir.

Namazın son altı farzı ise namaz kılınırken yerine getirilmesi gereken şartlar olduğu için bunlara “namazın rükünleri” veya “namazın içinde olan farzlar” denilmektedir.

İftitah tekbiri: Buna “başlama tekbiri” de denilmektedir. Niyet ettikten sonra “Allahüekber” diyerek namaza başlamaktır.

Kıyam: Namazın en önemli unsurlarından olup, kibleye karşı her rekâta belli bir süre ayakta durmaya denilmektedir.

Rükû: Ellerin dizlerin üstünde olacak şekilde hafifçe eğilmek demektir.

Secde: Rükûdan hemen sonra gelen bir harekettir. El, ayak, diz ve alının yere değmesi demektir.

Kaide-i Ahire: “Son oturuş” denilmektedir. Son secdeden sonra “Ettehiyatü”yü okuyacak kadar diz çökerek oturmak demektir.

- **Namazı Bozan Şeyler.**

Namazın rükûn ve şartlarından herhangi bir tanesinin yapılmaması namazı bozar. Kılınan namaz da kabul olmaz. Namazı bozan şeyleri şöyle sıralayabiliriz.

- Namaz kılarken konuşmak,

- Namaz kılarken gülmek,
- Namaz kılarken başka şeylerle meşgul olmak,
- Bir şeyler yemek ya da içmek,
- Yönünü kibleye dönmemek,
- Ah, oh şeklinde sesler çıkarmak,
- Abdestin bozulması,
- Bir yerin açılması,
- Erkek ve kadının namazda yan yana olması,
- Teyemmüm ile namaz kılarken, kılan kişinin suyu görmesi,
- Ayeti yanlış okumak,
- Selam almak ve selam vermek.
- **Ezan:**

Ezan, lügatte “Müslümanları namaza davet için minareden belirli zamanlarda ve belirli kelimeleri söylemek suretiyle, yüksek sesle yapılan çağrı¹⁵⁶” olarak açıklanmaktadır. Dini yönden ise Müslümanlara farz namazların vaktini hatırlatmak için her gün belli vakitlerde namaza davet etmek demektir. Ezan okuyan kişiye de müezzin denilmektedir.

- **Namaz Vakitleri:**

Allah tarafından Müslümanlara farz kılınan namaz, her gün belli vakitler içerisinde kılınır. Günde beş vakit kılınan namaz; bu belirli vakitlerin dışında kılınamaz. Her namazın kendi vakti içinde kılınması gerekmektedir. Kur’an-ı Kerimde namaz vakitleri hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“Güneşin batıya yönelmesinden gece karanlığına kadar namaz kıl. Tan ağarırken sabah namazını kıl. Zira bu namaz görülmeye değer.”**(İsrâ 11/78)

¹⁵⁶ DEVELLİOĞLU Ferit- KILIÇKINI Neval, a.g.e., s. 390

Sabah namazının vakti, tan ağardıktan sonra başlar ve güneş doğuncaya kadar devam eder. Sabah namazı toplam dört rekâttir. Bunun ikisi sünnet, ikisi de farzdır. Öğle namazı, güneşin tepe noktasından batıya doğru ayrılmasıyla başlayan ve her şeyin iki misli oluncaya kadar devam eden zamandır.¹⁵⁷ Öğle namazı on rekâttir. İlk önce dört rekât sünnet, sonra dört rekât farz ve daha sonra da iki rekât son sünnet kılınır. İkinci namazı öğle namazının vaktinin bitmesinden sonra başlayıp güneş batıncaya kadar devam eden süredir. İkinci namazı toplam sekiz rekâttir. Bunun dördü sünnet, dördü de farzdır. Akşam namazı, güneş battıktan sonra başlar ve şafağın kaybolacağı zamana kadar devam eder.¹⁵⁸ Akşam namazının vakti çok dardır. Bu yüzden önce ilk önce farzı daha sonra da sünnet kılınır. Akşam namazı toplam beş rekâttir. Bunun üçü farz ikisi de sünnettir. Yatsı ve vitir namazının vakti ise akşam namazının vakti dolduğu zaman başlar ve sabah namazının vaktinin başlangıcına kadar devam eder. Yatsı namazı toplam on rekâttir. Bunun ilk dört rekâtı sünnet, sonra dört rekâtı farz ve ardından da iki rekâtı son sünnettir. Yatsı namazının sonunda da vitir namazı kılınır. Vitir namazının vakti yatsı namazının vaktidir.

- **Cuma Namazı**

Cuma gün olarak Müslümanların toplu ibadet yaptıkları gündür. Daha önceki dinler içinde Cuma günü toplu ibadetin yapılması gereken gün olarak belirlenmiştir. Fakat Yahudiler ve Hıristiyanlar değiştirmişler; Yahudiler cumartesi gününü Hıristiyanlarda Pazar gününü toplu ibadet günü olarak belirlemişlerdir. Cuma namazı, Cum'a suresinin 9. ve 10. ayetlerinde Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu ayetler şöyledir:

“Ey İman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah’ı anmaya koşun alım- satımı bırakın; eğer bilerseniz bu size daha hayırlıdır. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah’ın size lütfettiği şeylerden rızkınızı arayın; saadete ermek için Allah’ı çok anın.”

Cuma namazını özürsüz olarak terk etmek çok büyük günahdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Allah, önemsemediği için üç cumayı terk eden kimsenin kalbini mühürler.”**¹⁵⁹

¹⁵⁷ GÜZEL Süleyman, a.g.e., s. 220

¹⁵⁸ YAZICI Hasan, a.g.e., s. 74

¹⁵⁹ Ebû Davût, “Salat”, 204

Cuma namazı, Cuma günü öğle namazının hemen arkasından kılınan namaz olup, farzı iki rekâttır. Cuma namazının diğer namazlardan farklı olarak ayrıca kendisine özgü şartları vardır. Bunların altısı vücübunun (farz olmasının), diğer altısı da edasının şartlarıdır.¹⁶⁰

Cuma namazının vücübunun şartları şunlardır:

- Erkek olmak
- Hür olmak
- İkamet etmek
- Sıhhatli olmak
- Gözleri görmesi
- Ayakların sağlıklı olması

Cuma namazının edasının şartları ise şöyledir:

- Cuma namazını bulunulan yerdeki idarecinin veya onun göstereceği kimsenin kıldırması,
- Hutbe okumaya izin verilmesi,
- Vaktin devamı,
- Cemaat bulunması,
- Cumanın farz olan namazından önce hutbe okumak,
- Cuma namazının bir belde veya belde hükmünde bulunan bir yerde kılınması.¹⁶¹

¹⁶⁰ BİLMEN Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Bilmen Basın ve Yayın, Kozan Ofset, Ankara, 1992, s.

164

¹⁶¹ BİLMEN Ömer Nasuhi, a.g.e., s. 165- 166- 167

- **Cenaze Namazı**

Her insan doğar ve ölür. Baki olan ise Allah'tır. Bir Müslüman öldüğü zaman onu tanıyan akraba ve eş dostunun kılması gereken namazdır. Ölen bir Müslüman'ı yıkamak, kefenlemek ve onun için namaz kılıp dua etmek ve bir kabre gömmek Müslümanlar için farz-ı kifayedir.¹⁶²

Cenaze namazını kılan kişilerin yönü kibleye dönük ve önlerinde de cenazenin bulunması gerekir. Diğer namazları bozan şeyler cenaze namazını da bozar.

4.2 Oruç

Lügatte “savm” olarak geçen oruç, İslam dininin beş temel şartlarından biri olup, ergenlik çağına girmiş, akli başında olan bütün Müslümanların yerine getirmesi gereken yükümlülüktür. Yine oruç; bir şeyden uzaklaşmak, bir şey karşı kendini tutmak¹⁶³ olarak geçmektedir. İstılahta ise oruç, ikinci fecirden başlayarak güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden nefsi kesmek, demektir.¹⁶⁴

Oruç, fecrin doğuşu ile güneşin batışı arasında kalan zaman diliminde tutulur. Halk arasında imsak denilen vakitte başlar ve iftar denilen vakitte biter. İmsak; oruç yasaklarının başladığı, orucu bozacak şeylerden uzak durma vaktinin başlangıcıdır. İmsak vakti, tan yerinin ağarması vakti olup, bu andan itibaren yatsı namazının vakti çıkmış, sabah namazının vakti girmiş olur. Bu vakit aynı zamanda sahurun sona erip orucun başlaması vaktidir.¹⁶⁵ İftar vakti ise oruç yasaklarının bittiği vakittir. Müslümanlar sahur vaktinin sonuna kadar, yani bir sonraki imsak vaktine kadar yasak olan her şeyden faydalanabilirler.

Oruç Peygamberimizin hicretinden bir buçuk yıl sonra farz olunmuştur. Orucun farz olduğuna ilişkin yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle demektedir: **“Ey iman edenler! Sizden öncekilere olduğu gibi, size de oruç tutma yükümlülüğü getirilmiştir; bu sayede kendinizi koruyacaksınız. Oruç sayılı günlerdir. İçinizden haysa veya yolculukta olanlar başka günlerde tutabilirler; hasta veya yolcu olmadığı halde oruç**

¹⁶² İlmihal I, a.g.e., s. 355

¹⁶³ ZUHAYLİ Vehbe Prof. Dr., İslam Fıkıh Ansiklopedisi, Feza Yayıncılık, Risale Yayınevi, 1994, c. 3, s. 109.

¹⁶⁴ BİLMEN Ömer Nasuhi, a.g.e., s. 275

¹⁶⁵ İlmihal I, a.g.e., s. 381

tutmakta zorlananlar ise bir fakir doyumlugu fidye vermelidirler. Daha fazlasini veren, kendine daha fazla iyilik etmiş olur; fakat yine de, eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”(Bakara 2\183–184)

Oruç diğer ibadetlere nazaran biraz daha sıkıntılı bir ibadet olup, kişiyi her türlü kötülükten uzak tutması, nefsini koruması, açlık ve susuzluğa bedenini mücadele etmesi yönünden kişiye sabrı öğretmektedir. Bu da kişinin kendisini ahlaki yönden de eğitmesini sağlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı oruç sevabı en fazla olan ibadetlerden sayılmıştır.¹⁶⁶ Peygamber Efendimizin bir hadisinde bu konuyla ilgili olarak Allah şöyle buyurmuştur: **“Oruç benim içindir; onun karşılığını ben vereceğim.”**¹⁶⁷

Oruç üç çeşittir. Bunlar farz, vacip ve nafil oruçlardır. Farz oruç denilince, Ramazan ayında tutulan oruç anlatılmaktadır. Zaten yüce Allah tarafından her akli başında olan Müslüman’a emredilen oruç da budur. Vacip oruç; kişinin dinen yapmasında bir yükümlülüğü olmamasına rağmen, kendi isteğiyle tuttuğu ve kendisine görev olarak aldığı oruçtur. “Adak” oruçları bu gruba girmektedir. Nafil oruçlar ise, farz ve vacip oruçların dışında kalan oruçlar olup, daha fazla sevap ve Allah’ın rızasını kazanmak için tutulan oruçlardır.

Farz olan Ramazan orucunu tutan bir kişi orucunun bozulması halinde eylemin şekline göre kaza veya kefareti ödemenin zorundadır. Yanlışlıkla veya istem dışı olarak oruç bozulduğunda sadece kaza edilmesi gerekir. Kaza edilmesi gereken eylemler şunlardır:

- Zeytin çekirdeği, pirinç gibi şeyleri yutmak,
- Kâğıt, pamuk v.b. şeyleri yutmak,
- Yağmur ve kar tanesini yanlışlıkla yutmak,
- Dış aralarında kalan yemek artıklarının yenmesi,
- İmsak vaktinin geçtiğini bilmeyerek sahur yemeği yemek.

Yukarıda yazılan sebeplerden dolayı Ramazan orucunu kazasını tutmak zorunda olan bir kimse yasak günlerin dışında her zaman kaza orucunu tutabilir.

¹⁶⁶ İlmihal I, a.g.e., s. 382

¹⁶⁷ Buhârî, “Savm”, 2-9

Ramazan orucunun bilerek ya da isteyerek bozulması durunum da ise, kefaret ödenerek kaza edilmesi gerekmektedir. Kefaret ödenmesi gereken davranışlar şunlardır:

- Bilerek yemek ve içmek,
- Sigara içmek,
- Kil, toprak ya da benzeri şeyleri yemek.

Bozulan orucun hem kefareti ödenmeli hem de kaza edilir. İki ay sabah akşam bir fakiri doyurmak veya kesintisiz 60 gün oruç tutmak ya da bir köleyi azat etmek bunun bedelidir. Günümüzde kölelik kalktığı için bu son madde uygulanmamaktadır.

4.3 Hac ve Kurban

Hac sözlükte “kastetmek, yönelmek” anlamına gelen bir kelimedir. Fıkıh terimi olarak ise hac, Mekke şehrindeki Kâbe’yi ve civarındaki kutsal sayılan özel yerleri, özel vakit içinde usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer vazifeleri yapmak¹⁶⁸ demektir. İslam’ın beş temel esasından biri olan hac Allah tarafından farz kılınmıştır. Kur’an-ı Kerimde ve Peygamberimizin hadislerinde de haccın farz olduğunu anlatılmaktadır. Kur’an-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Yoluna gücü yetenlerin evi (Kâbe) hac ve ziyaret etmeleri insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır.”** (Al-i İmran 3/97)

Gücü yeten Müslümanların ömürlerinde bir kere hacca gitmeleri üzerlerine farzdır. Yine imkânlarını sağladıkları zaman her Müslüman’ın hacca gitmesi gerekmektedir. Hac ibadetiyle yükümlü olabilmek için belli şartlarının sağlanması gerekmektedir. Bunlar: Müslüman olmak, hür olmak, akıl sahibi olmak, hac yapmaya yeterli miktarda mali imkânının olması, ergenliğe girmiş olmak. Saydığımız bu şartlardan birine sahip olmayan kimseye hac farz değildir.

Bunların yanında birde hacca yükümlü olan Müslüman da bulunması gereken şartlar vardır. Bunlar: Sağlıklı olmak, yol güvenliği, vücutça sağlam olmak, hapis olmamak, kadınları eşleri ya da mahremleri ile gitmeleridir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ İlmihal I, a.g.e., s. 514

¹⁶⁹ İlmihal I, a.g.e., s. 517

Kurban, sözlükte, Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olan şey, fakirlere parasız olarak dağıtılmak niyetiyle farz, vacip veya sünnet olarak kesilen hayvan.¹⁷⁰ Dini terim olarak, ibadet maksadıyla belirli bir vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlanmak, ya da bu şekilde boğazlanan hayvan¹⁷¹ anlamına gelmektedir.

İslamiyet'ten önceki dinlerde de kurban uygulaması vardı. Fakat zamanla diğer ibadetlerde olduğu gibi bunda da değişiklikler olmuştur.

Müminler her kurban kesiminde Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in Cenâb-ı Hakk'ın buyruğuna mutlak itaat konusunda verdikleri başarılı sınavın hatırasını tazelemiş ve kendilerinin de benzeri bir itaate hazır olduğunu simgesel bir davranışla göstermiş olmaktadır.¹⁷²

Kurban kesmekle yükümlü olabilmek için bir kimsede bulunması gereken şartlar şunlardır:

- Müslüman olmak,
- Akıl sahibi olmak,
- Erginliğe girmiş olmak,
- Hür olmak,
- Yolcu olmamak,
- Kurban kesebilecek mali güce sahip olmak.

Kurban bayramında kesilen kurbanın dışında ibadet maksadıyla kesilen kurban çeşitleri şunlardır:

Adak kurbanı: Belli bir şarta bağlı olsun ya da olmasın Allah rızası için kesilen kurbandır.

Nafile kurbanı: Kurban bayramında kesilen kurban ile adak kurbanı dışında kesilen kurbanlara denir.

¹⁷⁰ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 527-528

¹⁷¹ İlmihal II, İslam ve Toplum, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm A.Ş., Güzeli Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul, 2000, s. 1

¹⁷² İlmihal II, a.g.e., s. 2

Akika kurbanı: Yeni doğan çocuğun doğumunun ilk günlerinde Allah'a şükür etmek için kesilen kurbandır.

4.4 Zekât

Zekât, lügatte “temizlik” anlamına gelmektedir. Dinimizde ise, zenginlerin, kendi malları arasından fukaranın hakkını ayırıp hak sahibine vererek kendi paylarını, arındırmaları demektir.¹⁷³ Bir başka açıklamaya göre ise zekât; mal ve paranın paklığını ve helallliğini sağlamak üzere kırkta birinin her yıl sadaka olarak dağıtılmasıdır.¹⁷⁴

Zekât; İslam'ın beş temel şartından biri olup, Allah tarafından Müslümanlara hicret'in ikinci yılında oruçtan önce farz kılınmıştır.¹⁷⁵ Zekât Müslüman'ın mali yönden yaptığı bir ibadettir. Zekât Kur'an-ı Kerim'de seksen iki yerde namazla birlikte zikredilmiştir.¹⁷⁶ Bu da bize zekâtın namaz gibi ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Namaz, Müslüman'ın bedenen yaptığı bir ibadet iken; zekâta mali yönden yaptığı bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim'de zekâtın önemini anlatan bir ayet şöyledir: **“Hidayet ve müjde namaz kılan, zekât veren müminler içindir.”**(Lokman 31/3–4) Müslüman zekâtı öncelikle Allah'ın yapılmasını farz kıldığı için, daha sonrada Allah'a yakın olup, Allah'ın verdiği nimetlere şükretmek, Allah'ın rızasını kazanmak için yerine getirmelidir. Zekât, Müslüman olan fakirlere, kölelere, Allah yolunda cihat yapanlara ve yolda kalanlara verilir. Bir kimse babasına, annesine, evladına, torunu ve karısına zekât veremez.

Zekâtın ibadet yönünün dışında bir de ahlaki yönü vardır. Zekât sayesinde Müslümanlar; birbirine yardım etmeyi, zor durumda olanlara yardımcı olmayı, cimrilikten, bencillikten uzaklaşmayı ve toplumsal yardımlaşmayı öğrenirler.

İslamiyet'te ibadetlerin yapılabilmesi için konulan belli şartlar zekâta da vardır. Zekâtın bir Müslüman'a farz olabilmesi için gereken şartlar kişi bakımından ve mal yönünden olmak üzere ikiye ayrılır.

¹⁷³ ARVASI S. Ahmet, İLM-İ HAL, Burak Yayınevi, Bayrak Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1990, s. 263

¹⁷⁴ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 1176

¹⁷⁵ YAZICI Hasan, Delil ve Kaynaklarıyla İslam Dini, Adım Matbaacılık ve Ofset, Konya 2004, s. 214

¹⁷⁶ ALPTEKİN Mehmet, a.g.e., s. 100

Kişi bakımından bir Müslüman'a zekâtın farz olması için gereken şartlar; Müslüman olmak, hür olmak, akli yerinde olmak ve zekât verebilecek kadar belli bir miktar mala sahip olmaktır.

Mal yönünden zekâtın farz olabilmesi için gereken şartlar ise şunlardır: nisab, nema, mülkiyet, ihtiyaç fazlası olma, yıllanma, borç karşılığında olmama.¹⁷⁷

Nisab: Bir Müslüman'ın zekât vermeye uygun olması için gereken zenginlik ölçüsüdür. Buna göre malın kırkta biri zekât olarak verilir.

Nema: zekâta verilecek malın artma ve çoğalma özelliğine sahip olması demektir.

Mülkiyet: Malın zekâtı verecek olan kişiye ait olması.

İhtiyaç Fazlası: Malın kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçlarının dışında olması gerekir.

Yıllanma: Mala en az bir senedir sahip olunması demektir.

Borç Karşılığında Olmama: Malın borcunun olmaması demektir.

¹⁷⁷ İlmihal I, a.g.e., s. 429

C. AHLAK NEDİR?

1. Ahlak İle İlgili Ayetler

Ahlak Kur'an-ı Kerim'de en çok işlenen konu olup, Kur'an-ı Kerim'in önem verdiği konuların başında yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'in ahlaka bu kadar önem vermesinin sebebi, İslam dininin ahlak temelleri üzerine kurulmuş olması olarak açıklanabilir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen ahlak ile ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

İyilik ve takva ile ilgili ayetler şöyledir:

“İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, kötülük ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın.” (Mâide 5/2)

“...Zalimler birbirinin dostudur; Allah da takva sahibi olanların dostudur.”
(Casiye 45/19)

Hilimin İslam ahlakındaki yerini anlatan ayet şöyledir:

“Onlar büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar.” (Şûrâ 42/37)

İyilik yapmanın önemini anlatan ayet şöyledir:

“İyilik kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.” (Fussilet 41/34)

Doğru sözlü olmanın önemini anlatan ayet şöyledir:

“... Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedi kalacakları zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da, O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.”
(Mâide 5/119)

2. Ahlak İle İlgili Hadisler

Ahlak genel olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hadislerinde en çok değindiği konuların başında gelmektedir. Cahiliye dönemi Arapları incelediğimizde ahlaki yönden tam bir çöküntü yaşadıklarını görülmektedir. Ahlaki yönden çöküntü yaşayan ve zulme kadar ilerleyen bu çöküntünün en kötü döneminde Allah tarafından gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde **“Ben ahlak güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.”**¹⁷⁸ Buyurmuşlardır. Bu hadisten Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gönderilişindeki gayelerden birinde ahlak yönden çökmüş olan Arap toplumuna ahlaki değerleri tekrar kazandırmak olduğu söylenilebilir.

İslam tarihine baktığımızda İslam âlimlerinin en çok araştırma yaptığı konunun yine ahlak olduğu görülmektedir. İslam kültür tarihi boyunca devam eden “kırk hadis” külliyyatının başta gelen konuları da ahlakla ilgili olanlardır.¹⁷⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ahlakın önemi ile ilgili hadislerinde şöyle buyurmuştur:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki:

“Ameller niyetlere göredir.”¹⁸⁰

“Ben ahlak güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.”¹⁸¹

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'nin İslam ahlakının ve edebinin temel kavramları ile ilgili hadisleri şöyledir:

Hz. Peygamber (s.a.v) kendisinden güzel bir nasihat isteyen kişiye, **“Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol.”**buyurmuştur.¹⁸²

¹⁷⁸ İlmihal II, İslam ve Toplum, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm A.Ş., Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul, 2000, s. 487

¹⁷⁹ İlmihal II, a.g.e., s. 502

¹⁸⁰ Buhârî, “Bed’ü'l- vahy”, 1

¹⁸¹ Muvatta, “Hüsnu'l- hulk”, 8

¹⁸² Müslim, “İman”, 13

Bir başka hadisin de Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur.

“Helal de haram da bellidir; bu ikisi arasında ise şüpheli durumlar vardır. Şüphelerden sakınan kişi dininin şerefini korumuş olur.”¹⁸³

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki:

“İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a şükretmez.”¹⁸⁴

3. Ahlakın Tarifi:

Ahlak Arapçada “seciye, tabiat, huy” gibi manalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur.¹⁸⁵ Huy denilen şey, insanda yerleşmiş olan alışkanlık ya da davranışlardır. Bu davranışlar insan nefsinden çeşitli fiillerin ortaya çıkmasına sebep olur.

Ahlak denilince sadece iyi huylar anlaşılmaz. Kötü davranış ve huylarla ahlakın içine girer. Hepsine birden ahlak denir. İyi ahlaklı ve kötü ahlaklı olarak ayırt edilir. Bir insanın dış görünüşüne bakarak ahlakının iyi ya da kötü olduğu hakkında bilgi sahibi olamayabiliriz. Ahlak; yeme, içme, sohbet etme, oturuş gibi günlük hayattaki davranışlarımızı ve görgü kurallarını da içine alır.

Ahlak insanda gelip geçici olan davranışlar topluluğu değil, aksine insanın ömrünün sonuna kadar onunla birlikte olacağı fiillerdir. Bu yüzden ahlak insanın yetiştirilmesinde çok önemlidir. İnsana kazandırılan bu ahlaki davranışlar onunla birlikte yaşayacaktır. Bu nedenle, küçüklükten itibaren çocukların ahlak eğitimine önem verilmelidir. Çocuklara; iyilik yapmayı, doğru ve dürüst olmayı, bencil ve ihtiraslı duygulardan uzak durmayı, nefse hâkim olmayı öğretmek gerekmektedir.

Ahlak aynı zamanda kişinin ferdi, ailevi ve toplumsal yaşamı üzerinde de etkilidir. Kişi kazandığı ahlakla yaşayışını belirler. Bu yüzden kazanılan iyi bir ahlak, huzurlu, mutlu ve güzel bir yaşam demektir. Milletlerin ve kişilerin ahlakları üzerinde mensup oldukları dinin ahlaki bakışı ve yorumlayışı da çok önemlidir.

¹⁸³ Buhârî, “İman”, 39

¹⁸⁴ Ebu Davûd, “Edeb”, 11

¹⁸⁵ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul 1989, c. 2, s. 1

İslam ahlakının temeli Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'dan sonra, İslam ahlakının en büyük kaynağını, Hz. Peygamber'in hayatı, sözleri ve yaşayış prensipleri teşkil etmektedir.¹⁸⁶ Hz. Muhammed güzel ahlakını kendi kişisel değerlerine göre belirlememiş; Allah'tan gelen emirler doğrultusunda yaşamıştır. Nitekim Peygamber Efendimiz bir hadisinde: **“Ben ahlak güzelliklerini tamamlamak için gönderildim”**¹⁸⁷ buyurmuştur.

Doğru ve güzel ahlakla yaşayışın temelinde Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanmak bulunmaktadır. İnsanlar sahip oldukları ahlakları sayesinde Allah katındaki değerlerini artırırlar veya azaltırlar. Güzel ahlak imanla alakalıdır. Allah'ın emir ve yasaklarıyla Peygamber Efendimizin sünnetine uyan bir kimse güzel ahlaklıdır. İslam ahlakına göre Müslüman bir kişi güzel ahlakı sadece kendi içinde yaşamamalı; Müslüman, mutlaka kendi yaptığını başkasına tavsiye etmeli, yapmadığı şeyi söylememelidir.¹⁸⁸ İslam ahlakının dayandığı temel ahlak kavramlarından bazıları şunlardır:

Takva; sözlükte, Allahtan korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma olarak geçmektedir.¹⁸⁹ Takva sahibi olan insan, çevresindekilere karşı yardım severdir. İnsanlara daima iyilik yapar ve Allah'ın koyduğu kurallara uymaya dikkat eder. Takva sahibi olan insanlar ona sahip olduğu oranda diğer erdemlere de sahip olurlar.¹⁹⁰

Hilm; son derece hiddetli ve öfkeli olduğu bir zamanda, kendisini zapt ederek öfkesini yenmek ve intikam fikrinden vazgeçmeğe denir.¹⁹¹

Doğru sözlü olmak; doğru bildiği şeyi korkmadan ifade edebilmektir. Hem işinde hem de davranışlarında açık ve net davranmaktır.

Cömertlik; muhtaç olanlara veya hayırlı bir işe yardımcı olmaktır. Zorda olanlara yardım etmektir.

Sabır; tahammül edilmesi, katlanılması çok zor olan olaylar ya da herhangi bir şey karşısında nefsin frenlenip, engellenmesidir.

¹⁸⁶ ERDEM Hüsameddin Prof. Dr., Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 1996, s. 18

¹⁸⁷ Muvatta, “Hüsnü'l- hulk”, 8

¹⁸⁸ BOLAY S.Hayri Doç. Dr., Kur'an Davet Ediyor (Kur'an'da İman Esasları), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Pelin Ofset Ltd., Şti., Ankara, 1986, s. 125

¹⁸⁹ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 1028

¹⁹⁰ İlmihal II, a.g.e., s. 498

¹⁹¹ AKSEKİ A. Hamdi, İslam Dini İtikat, İbadet ve Ahlak, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No: 31/16, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1976, s. 250

Nefsine hâkim olmak; insanın sözlerinin işlerinin sahibi olması demektir. Sözüne ve işine sahip olanlar nefesine hâkim ve iradesine sahip demektir.¹⁹²

Emanet; herhangi bir şeyin saklanması ya da korunması için bırakılan şey. Emanet edilen şey maddi ya da manevi olsun en iyi şekilde korunmalı ve muhafaza edilmelidir.

Utanma; yaptığı ya da yapacağı bir davranışın doğru olmadığını bilmek, bu davranışı hem insanlardan hem de Allah'tan korktuğu ve utandığı için yapmamaktır.

Edep; bir toplumda örf, adet ve kural halini almış iyi tutum ve davranışlar veya bunları kazandıran bilgiler¹⁹³ olarak açıklanabilir. Edep, her konuda kişinin sınırlarını bilip o sınırları çerçevesinde davranması demektir. Bu sınırlar insanlara karşı olan sınırlar da olabilir; Allah'a karşı da olabilir. Edep, İslam ahlakında da önemli bir yer tutmaktadır. Peygamber Efendimiz bir hadisinde **“Benim edebimi Rabbim verdi ve O beni ne güzel edeplendirdi”** diyerek edebini önemini vurgulamıştır. İslam kültüründe Müslümanların ahlaki yönden olduğu gibi edep yönünden örnek aldıkları kişi Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Peygamberimizin ahlaki ölçüleri ve edepli davranışları her zaman için Müslümanlara örnek teşkil etmiştir.

¹⁹² AKSEKİ A. Hamdi, a.g.e., s. 249

¹⁹³ İlmihal II, a.g.e., s. 503

II. BÖLÜM: TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLER:

A. NİNNİLER

Annelerin küçük çocuklarını ve bebeklerini uyutmak için söyledikleri ezgilere denir. Divan-ı Lügatit Türk’de ninni kelimesinin karşılığı olarak balu balu tabiri geçmektedir.¹⁹⁴ Her ulusun kendine has ninnisi vardır. Anneler genellikle ninnileri belli bir makama bağlı olmadan içlerinden geldiği gibi duygularını yansıtarak söylerler. Ninniler yalnız küçük çocuklar için düzülmüştür. Ne şairi bellidir ne de yazım vardır. Bunların şairleri Türk anneleridir.¹⁹⁵

Ninniler dörtlükler şeklinde söylenir ve her dörtlüğün sonunda “ninni” veya “nenni” sözüyle bitirilir. Türk ninnileri yapı bakımından manilere benzemektedir.¹⁹⁶

Ninnilerin konusu bebek ya da çocuğu ilgilendiren her şey olabilir. Çocuğa duyulan hasretten, doğumundan duyulan mutluluğa ya da ölümünden dolayı duyulan üzüntüden, hastalık, emeklemesi, konuşması, yürümesi gibi pek çok konuyu içerebilir.

Türk folklorunun en eski türlerinden biri olan ninniler; kültürümüzün en eski hazinelerinden olup, öz Türkçe ile yazılmıştır. İtikat, ibadet ve güzel ahlakla ilgili motiflere Türk folklorunun en eski türlerinden biri olan ninnilerimizde de rastlamaktayız. Ninnilerimizde rastladığımız itikat ile ilgili motiflerden bazıları şunlardır:

Allah’a iman ile ilgili ninni motifi:

Dandini dandini dana dan

Bağışlasın seni *yaradan*

Kayıp etmesin aradan¹⁹⁷

(Bursa)

¹⁹⁴ ÇELEBİOĞLU Amil Doç.Dr. Türk Ninniler Hazinesi, Ülker Yayınları, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1982, s. 11

¹⁹⁵ ŞAPELYO Enver Behnan, Halk Ninnileri, Mualim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1938, s. 14

¹⁹⁶ SAY Ahmet, Müzik Ansiklopedisi, Başkent Yayınevi, Sanem Matbaası, Ankara 1985, c.3, s. 959

¹⁹⁷ DEMİRCİ Yusuf Ziya, Anadolu Köylerinin Türküleri, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1938, s. 34

Peygamberlere iman ile ilgili ninni motifi:

Gökten iner sulu rahmet ninni,

Senin için çektim zahmet ninni,

Salli alâ yâ Muhammed ninni,

Resul sana himmet etsin ninni!¹⁹⁸

(Kastamonu)

Meleklerle iman ile ilgili ninni motifi:

Dandini dandini danalı bebek.

On parmağı kınalı bebek.

Hem *huridir* hem *melek*,

İki kolu sıvalı bebek.¹⁹⁹

(Bursa)

Kutsal kitaplara iman ile ilgili ninni motifi:

Beşiğin dibi çukur

Libasına kaytan dokur,

Yavrumun dedesi *Kur'an* okur,

Ninni yavrum ninni!²⁰⁰

(Eskişehir)

¹⁹⁸ ÇELEBİOĞLU Amil Doç.Dr., a.g.e., s. 73

¹⁹⁹ DEMİRCİ Yusuf Ziya, a.g.e., s. 34

²⁰⁰ ÇELEBİOĞLU Amil, a.g.e., s. 41

Ahirete iman ile ilgili ninni motifleri:

Alçacık bağlar duvarı,

İçinde *zemzem pınarı*,

Senin baban gurbettedir.

İşini Allah onarı!

Ninni yavrum ninni²⁰¹

(Yalvaç)

Ninnilerimizde rastladığımız ibadet ile ilgili motiflerden bazıları de şunlardır:

Namaz ile ilgili motifin geçtiği ninniler:

Acaba horoz öttü mü?

Baban bizi unuttu mu?

Mahallede çifte cami

Ezanlar okundu mu?

...

Uyu yavrum uyu

Büyü yavrum büyü²⁰²

(İstanbul)

²⁰¹ ÇELEBİOĞLU Amil, a.g.e., s. 321

²⁰² DEMİRCİ Yusuf Ziya, a.g.e., s. 31

Ölüm ile ilgili ninni motifi:

Evlerinin önü çiçek

Orak getir biçek

Bebek öldü kefen biçek

Bebek ninni ninni²⁰³

(Van)

²⁰³ ÇELEBİOĞLU Amil, a.g.e., s. 90

B. MANİLER

Maniler genel olarak dört dizeden ve yedi heceden oluşan bir nazım şekli olup; Türk folklorunun, Türk halk şiirinin bilinen en küçük nazım şeklidir. Mani türünün ne zaman başladığı kesinlikle çözülememiştir.²⁰⁴ Manilerin söyleyeni belli olmadığı ağızdan ağza dolaşarak aktarıldığı için anonim olup aynı zamanda Türk Halk Edebiyatımızda türüdür.

Manilerde söylediği yörenin gelenek ve göreneklerinin izlerini buluruz.²⁰⁵ Bu nedenle her yörede maniler o yörenin yöresel özelliklerine göre söylenir. Yine manilerden söylendiği yörenin insanının özelliklerini, düşüncelerini ve duygularını anlayabiliriz. Maniler, acı, sıkıntı, üzüntü, neşe, keder, adak, meslek, okul, askerlik, dini törenler, dini bayramlar, ibadet, inanç v.b pek çok konu hakkında olabilir. Manilerin çok geniş bir konu yelpazesi vardır. Kısaca her türlü konuda mani yazılabilir diyebiliriz.

Mani söyleme daha çok kadınlar arasında yaygınlaşmış olan bir gelenektir mani söyleyene “manici” denilmektedir. Manici vermek istediği asıl mesajı manide üçüncü ya da dördüncü dizelerde söyler. Manilerde yapılarına göre çeşitli gruplara ayrılmaktadırlar. Bunlardan bazıları şunlardır: Düz Mani, Kesik Mani, Cinaslı Mani, Yedekli (Artık) Manidir.²⁰⁶ Genel olarak manilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısra birbiriyle kafiyeli, üçüncü mısra ise serbesttir.²⁰⁷

Mani söyleme geleneği ne yazık ki zamanla toplumda azalmış, toplumun ve yeni nesillerin daha az ilgisini çekmeye başlamıştır. Gelecek nesillerimize halk kültürümüzün önemli yapı taşlarından biri olan manilerimizi tanıtmak ve yaşatmaya çalışmalıyız. Manilerimizde, itikat, ibadet, güzel ahlakla ilgili motiflere rastlamaktayız. Bunlardan bazıları şunlardır:

İtikatla ilgili olan motifler:

- Her şeyin Allah’ın elinde olduğunu anlatan mani:

²⁰⁴ AYDIN Turgay, Türk Kültüründe Manilerin Yeri İl İl Maniler ve Benim Manilerim, Deniz Ofset Ltd. Şti., Aydın 2000, s. 2

²⁰⁵ ARTUN Erman Prof. Dr., Tekirdağ’da Mani Söyleme Geleneği, www.turkoloji.cu.edu.tr, 20.05.2007, 19.00

²⁰⁶ Mani Nedir? www.turkulerle.net, 25.05.2007, 18.30.

²⁰⁷ Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları / 235, Süreli Yayınlar Dizisi / 32, Ankara 1996, s. 127

Şu dağlar ne hoş durur:

Geleni kavuşturur

Merak etme sevdiğini

*Hağ bizi kavuşturur.*²⁰⁸

(Afyon)

- Sevgilisinin güzelliğini ve zarafetini meleğe benzeten mani;

Mendilim ipek

Ortam benek

Benim sevdiğim

Sanki bir *melek*²⁰⁹

(Alanya)

- Yaşadığı yeri cennete benzeten mani:

Kilis Türkmen ilidir.

Deli Oğuz dilidir

Suyu ab-ı hayattır.

Yeli *cennet* yelidir²¹⁰

(Kilis)

²⁰⁸ AYDIN Turgay, a.g.e., s. 82

²⁰⁹ Halk Kültürü, Halk Kültürü Yayınları, Gümüş Basımevi, İstanbul, Aralık 1986, s. 101

²¹⁰ AYDIN Turgay, a.g.e., s. 201

- “Alın yazısı” yani kaderinin değişmeyeceğini anlatan mani:

Koyunun kuzusuna

Top değmiş arzusuna

Ne deyimde yanayım

*Alınımın yazısına*²¹¹

İbadetle İlgili Olan Motifler:

- Vakit namazlarını işleyen mani;

Anam ettiğu gelin

Namazımı kılacak

Bu devirde böyle kız

Acep nerde bulacak²¹²

- Oruç ve önemini işleyen mani;

Geldi mah-ı Ramazan

şad olup sevindi canım

Ramazan-ı şerifimiz

Mübarek olsun sultanım.²¹³

²¹¹ AYDIN Turgay, a.g.e., s. 164

²¹² AKGÜL Nemci, Rize Manileri, Fatih Matbaası, İzmir, s. 198

²¹³ ÇELEBİOĞLU Amil, Ramazaname, Tercüman Gazetesi Yayınları, Kervan Kitapçılık A.ř., s. 39

- Hac ve kurban motifini işleyen maniler:

Al kesesi mor kesesi

İstanbul'un medresesi

Mevlâ'm sana da kısmet etsin

Kebe de kurban kesesin²¹⁴

(Bursa)

- Edep ve Ahlak motiflerinin geçtiği maniler;

Bırakmadılar bizi

Emine'm kavuşalım

Helal eyle hakkımı

Ahirette buluşalım²¹⁵

(Rize)

Yaradan'im af eyle

Bende kusur her günah

Bir *vefasız* yar için

Çekiyorum her gün ah²¹⁶

(İstanbul)

²¹⁴ AYDIN Turgay, a.g.e., s. 104

²¹⁵ Türk Halk Kültüründen Derlemeler, a.g.e., s. 130

²¹⁶ AKGÜL Nemci, a.g.e., s. 19

- Ölüm-Ecel motifinin geçtiği maniler

Kavak başı bir tutam

Kavakta olmaz üzüm

Alma *ecel* benim ebemi

O benim iki gözüm²¹⁷

(Konya)

²¹⁷ Türk Halk Kültüründen Derlemeler, a.g.e., s. 142

C. TÜRKÜLER

Türk halk müziği; tarihi çok eski devirlere dayanan Türk milletinin Orta Asya'dan günümüze getirdiği bir türdür. İslamiyet'ten önce Şamanların kopuzları eşliğinde ince ve derin mesajlarla söylenen türküler, maniler ve ninniler zaman içerisinde diğer farklı kültürlerle de etkileşim içine girmiştir ve bu gün günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk Halk müziğimizin en eski şekli Tunguzların Şama, Altay Türklerinin Kam, Yakutların Bahsi, Oğuzların ozan dedikleri kişilerin kopuzları eşliğinde halkın duygu ve düşüncelerini anlatmak için çaldıkları müziktir. Türk Halk müziğinde halkın ortak duygu ve düşüncelerini, acılarını, sevinçlerini, yaşadığı tüm sosyal ve ekonomik olayları, doğumdan ölüme kadar her türlü konuyu bulabiliriz. Türk Halk müziği ikiye ayrılır.

- 1) Kırık havalar
- 2) Uzun havalar

1) Kırık Havalar

Ezgi yönünden ölçüsü ve ritmi belli olan, dizi içindeki seyri belli olan sözlü ve sözsüz eserlere denilmektedir. Kırık havaların söylediği yörelere göre de özel isimleri vardır. Bunlar; Zeybek, karşılama, oturak, horon v.b.dir. Kırık havalar kendi içinde de ikiye ayrılır; Bunlar: Türküler ve Oyun havalarıdır.

1.1 Türküler:

Türkü hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş eserlere denir.²¹⁸ Bu terim, “Türk” sözcüğünün sonuna Arapça “ile” eki olan “i”nin eklenmesiyle türetilmiştir.²¹⁹

Türküler kırık havaların sözlü bölümünü oluşturmaktadır. Türkülerin konuları halkın içinden doğar ve halkla birlikte yaşayarak nesilden nesile aktarılır. Bu nedenle türküler anonimdir. Yani söyleyeni ve besteleyeni belli değildir. Türküler doğdukları yörelerin adlarıyla anılırlar. Konularını yaşanmış olaylardan seçtikleri için bir yöreye ait olarak doğan bir türkü ağızdan ağza ufak değişikliklere uğramış bir şekilde başka bir

²¹⁸ SÖZER Vural, a.g.e., s. 798

²¹⁹ SAY Ahmet, a.g.e., s. 1233

yörede karşımıza çıkabilir. Bir türkünün tam olarak nerede ve ne zaman, hangi tarihte doğduğunu bilmek; sözlerinden ve ezgisinden anlamak mümkün değildir.

Türküler iki bölümden oluşmaktadır. Ana konunun anlatıldığı asıl sözlerin geçtiği yere bent; bentler arasında tekrarlanan sözlere de bağlama ya da nakarat (kavuşturmak) denilmektedir.

1.2 Oyun Havaları:

Türk halka müziğinin kırık havalar bölümünün çoğunlukla kıvrak ritimli türü olup, sözlü veya sözsüz halk ezgilerine denir. Oyun havaları Türk halk oyunlarına ve danslarına eşlik eden ritmik eserlerdendir. Oyun havaları ait oldukları yörenin özelliklerine göre adlandırılırlar.

2) Uzun Havalar:

Ölçüsü ve ritmi belli olmayan, yani serbest ritimde söylenip çalınan ezgilere denir. Uzun havaların dizi içindeki seyirleri belli olup belli kalıplara bağlı bulunur. Yani türküyü söyleyen kişi kendi isteğine göre sözleri uzatıp kısaltabilir.

III. BÖLÜM: TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLERİNDE DİNİ MOTİFLER:

A. İTİKAT MOTİFLERİ

1.Allah'a İman İle İlgili Motifler

“Allah” kavramı türkülerde pek çok yerde kullanılmış olup, türkülerde en sık rastlanılan kelimedir. “Allah” kâinatın, bütün varlıkların yaratıcısı, koruyucusu, onları yöneten yön veren tek varlık, tek yaratıcıdır. “Allah” kavramı türkülerde değişik şekillerde kullanılmıştır. Mevlâ, Hak, Hüda, Çalap, Yezdan, Ya Rabbim, Yaradan gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Allah'ın sûbutî sıfatlarından ilim, irade, hayat ve kudret sıfatlarına, yine zatî sıfatlarından olan vahdaniyet, bekâ sıfatına ve yüce Allah'ın bütün isimleri için kullanılan Esmâ-i Hüsnalara da türkülerde rastlamaktayız. Yine “Allah” kelimesi dua maksatlı olarak da türkülerde kullanılmıştır.

Aşığın Tarihi Geldi Yaklaştı (Erzurum)

Ağaç cana gelir açınca çiçek

Her şey yalan sade *Hak gerçektir*

Karakaya sırtında yalnız ak leçek

Eriyince içinde yağlar da ağlar²²⁰

Allah'ın sıfatlarından olan bekâ varlığının sonu olmamak, ebedi olmak demektir.²²¹ Allah'ın sonu yoktur; yani Allah ölümlü değildir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın ebedi ve ezeli oluşu hakkında şöyle denilmektedir: “... **Allah'ın zatından başka her şey yok olucudur...**” (Kasas 28/88) Eserde ozan, var olan her şeyin sahte, her şeyin sonlu ve ölümlü olduğunu fakat Allah'ın hiçbir varlığa benzemediği, varlığının sonu olmadığı, gerçek olan tek varlığın Allah olduğu anlatılmaktadır.

²²⁰ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAS Kubilay, Notalarıyla Uzun Havalığımız, Cem Veb Ofset Ltd., Şti., Ankara 1996, s. 93

²²¹ İlmihal I, a.g.e., s. 88

Allah Birdir Peygamberler Hak (Sivas)

Allah birdir peygamber hak.

Rabbin âlemi mutlak

Senlik benlik nedir bırak

Söyleyim geldi sıram²²²

Bu eserde Allah'ın vahdaniyet sıfatından bahsedilmektedir. Vahdaniyet sıfatı Allah'ın tek ve bir olduğunu, eşi ve benzeri olmadığını açıklayan zati sıfatlardandır. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde Allah'ın tek ve bir olduğunu anlatan ayetler vardır.

Annesinden Destur Aldı Karani (Bolu)

Eninde abası deve yününden

Elinde asası hurma dalından

Tevhidi düşürmez asla dilinden.²²³

Tevhid kelime olarak; bir sayma, bir olarak bakma, birliğine inanma, Allah'ın birliğine inanma anlamlarına gelmektedir.²²⁴ Aynı zamanda “Lâ ilahe illallah” sözünü söyleyerek Allah'ın zati sıfatlarından olan vahdaniyet sıfatını da açıklamaktadır.

Ağ Elime Mor Kınalar Yaktılar (Denizli/Acıpayam)

Merdivenden indim indim yıkıldım

Mevlâ'm izin verdi yine dikildim

²²² Türk Halk Müziği Sözlü Eserleri Anatolojisi-1, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Yayın No: 98, Ankara, Mart 2000, c. 1, s. 33

²²³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 45

²²⁴ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 1102

Her çiçekten aldım aldım takındım

Kırmızı gül sendi kaldı tamahdım (of of)²²⁵

Ağlama Ceylan Balası (Kerkük)

Bu dağlar olmasaydı

Lalası solmasaydı

Ölüm *Allah*'ın emri

Ayrılık olmasaydı²²⁶

Ah Elmadan Elmadan (Erzincan/Kemaliye)

Ah elmadan elmadan

Bir dal kestim elmadan

Beni yâre kavuşturan

Huda canım almadan²²⁷

Armut Dalda Esniyor (Burdur/Tefenni)

Şu dağlar maviş durur

Geleni savuşturur

Merak etme sevgilim

Hağ bizi kavuşturur²²⁸

²²⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 7

²²⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 8

²²⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 10

²²⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 52

Arpalar Orak Oldu (Bayburt)

Ayna attım çayıra

Şavkı vurdu bayıra

İkimiz de sevdalı

Allah bizi gayıra²²⁹

Aşağıdan Acı Poyraz Acılar (Sivas)

Su değilim arktan arka atılsam

Gül değilim çarşılarda satılsam

Mevlâ'm ölüm vermez ölsem kurtulsam

Bülbül güle hasret ben de yârime²³⁰

Benim Adım Dertli Dolap (Sivas)

Benim adım dertli dolap

Suyum akar yalap yalap

Böyle emreylemiş *Çalap*

Derdim vardır inilerim²³¹

²²⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 55

²³⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 61

²³¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 136

Bir Güzel Ki Çıkar Gülşen Seyrine (Artvin)

Sefili güllerin vardır emeli

Kudretli *Yezdan*'da buldum kameli

Bana bir yar lazım esmer simalı

Ne sarı ne beyaz ne de kırmızı²³²

Aşkınla Perişan Yâri Görünce (Çankırı)

Aşkınla perişan yâri görünce

Huda'nın bir şaşkın kulu sanırlar

Her kime söylesem bu doğru sözü

Zincirden boşanmış deli sanırlar²³³

Altın Tabakta Bal Var(Kerkük)

Altın yüzük bende var

Benim gözüm sende var

Bunu *Huda'm* yazıptı

Benim elimde ne var.²³⁴

²³² TRT, a.g.e., c. 1, s. 152

²³³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 69

²³⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 38

Dere Geliyor Dere (Balıkesir)

Entarisi karadan

Dağlar kalksın aradan

Bize kavuşamaz derler

Kavuşturur *Yaradan*²³⁵

Dersim Bir Dağ İçinde (Tunceli)

Dersim bir dağ içinde

Gülü bardak içinde

Hağ dersimi saklasın

Bir gülüm var içinde²³⁶

Ilgıt Ilgıt Esen Seher Yelleri (Adana)

Yağdırır yağmuru yeli estirir.

Kimini güldürür kimini küstürür

Kadir *Mevlâ'm* kısmet ise gösterir

Sevmeli güzeli övmeli değil²³⁷

²³⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 271

²³⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 277

²³⁷ ATILGAN Halil, Çukurova Türküleri 1, Adana Valiliği Yayınları, Burcu Ofset, Ankara Ekim 1998, s. 286

Murat Reis Türküsü (Antalya)

Bir gemimiz var telli veraklı

Yelkenleri kırmızı yeşil direkli

Tayfalarımızda vardır aslan yürekli

Rabbim nasip eyle bizi karaya

Evvelden karaya sonra sılaya²³⁸

Yukarıda çeşitli yörelere ait olan bu türkülerde Huda, Hak, Çalap, Yazdan, Rab ve Mevlâ olarak geçen bu kelimeler Allah'ın isimlerindedir. Buradaki türkülerde de her şeyin Allah'ın elinde olduğu, her şeyin olmasının ya da olmamasının Allah'ın isteğine bağlı olduğu belirtilerek Allah'ın sıfatlarından “irade” sıfatı da anlatılmaktadır.

Kalksın Semaha Kalksın (Tunceli)

Şah Hatayi'im hana söyler

Sırrı *Süphan'a* söyler

Bu yolda gönlü olmayan

Yüz bin defa mana söyler.²³⁹

“Süphan” Arapça bir kelime olup, eserde “Allah” anlamında kullanmıştır. Türküde, Allah yoluna gönül vermeyenlerin kendi kendilerine gereksiz konuşmalar yaptıklarını, bunun sebebinin de Allah'a gönülden bağlanmadıkları için olduğunu anlatmaktadır.

²³⁸ DEMİRCİ Yusuf Ziya, a.g.e., s. 250

²³⁹ TRT, a.g.e., c. 2, s. 508

Ey Dide Nedir Bu Uyku Gel Uyan Gecelerde (Şanlıurfa)

Ey dide nedir bu uyku gel uyan gecelerde.

Kevkeblerin et seyrin seyran gecelerde

...

Bak heyet-i alemde bu hikmetleri seyret

Bul *Sani'ni* ol ona hayran gecelerde²⁴⁰

Parçada ozan, gözlerine seslenerek artık gaflet uykusundan uyanarak etrafına ve semaya bakmasını, orada Allah'ın büyüklüğünü göreceğini anlatmaktadır. Burada "Sani" kelimesi Allah'ın güzel isimlerinden biri olup, eserde ozan gözlerine; bu kâinatın mucizelerini görmeye başladığı zaman Sani'ye yani Allah'a hayran kalacağını ve Allah'ın iradesinin büyüklüğünü anlayacağını belirtmektedir.

Kalenin Bedenleri (Niksar)

Entarisi aktandır.

Ne gelirse hak'tandır.

Benzimin sarılığ

Yâre ağlamaktadır.²⁴¹

Entarisi Aktandır (Konya)

Entarisi aktandır.

Ne gelirse Hak'tandır.

²⁴⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 350

²⁴¹ TANSSES Hamdi, Halk Türküleri Güfte Ve Besteleriyle, Say Yayınları, Eko Ofset, 1998, s. 39

Benzin sararmış solmuş

O da ağlamaktadır.²⁴²

Şu Kanlı Zalimin Ettiği İşler (Sivas)

Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz.

Haķ'tan emrolmazsa rahmet yağmaz.

Şu illerin taşı hiç bana değmez.

İlle dostun gülü yaralar beni²⁴³

Entarisi Damgalı (Balıkesir)

Bahçelerde Çam fıstık

Dallarını biz kestik.

Allah nasip eylesin

İkimize bir yastık²⁴⁴

Ela Gözlerini Sevdığım Dilber (Tunceli)

Sarı gülüm elden ele gezerim.

Ela gözlü yâri candan severim.

Dediler o güzel sararıp solmuş.

Haķ nasip ederse görmeye geldim²⁴⁵

Allah irade sahibidir. Ne dilerse o anında olur. Evrendeki her şey O'nun dileğiyle ayakta durmakta ve varlığını korumakta ya da yok olmaktadır. Allah'ın iradesinin üstünde

²⁴² TRT, a.g.e., c. 1, s. 319

²⁴³ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 53

²⁴⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 320

²⁴⁵ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 138

hiçbir şey yoktur. Kur'an-ı Kerim'de bir ayette bu konuda şöyle denilmektedir. **“Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona sözümüz sadece “ol” dememizdir. Hemen oluverir.”** (Nahl 16/40) Yukarıdaki eserlerde Allah'ın irade sıfatına değinilmiş ve her şeyin Allah'ın dilemesiyle, istemesiyle oluşacağı hatırlatılmıştır.

Allah Birdir Peygamber Hak(Sivas)

Cümle canlı hep topraktan

Var olmuştur emir Hak'tan

Rahmeti hep Allah'tan

Tükenmez rahmet deryası²⁴⁶

Ay Doğdu Batmadı Mı? (Sivas)

Ay doğdu batmadı mı?

Doğdu da batmadı mı?

Nazlı yar yatmadı mı?

Seni yaradan Allah

Beni yaratmadı mı?²⁴⁷

Bana Kara Diyen Dilber (Denizli)

Beni kara diye yerme

Mevla'm yaratmış hor görme

²⁴⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 33

²⁴⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 80

Ela göze siyah sürme

Çekilir kara değil mi?²⁴⁸

Bu türküde Allah'ın sıfatlarından hayat sıfatı anlatılmaktadır. Bütün varlıklar Allah'ın emriyle var olmaktadır. Bütün canlılara hayat veren Allah Kur'an'da yine bütün canlıları rahmetiyle korumaktadır. Kur'an'da bu sıfatla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur: **“Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan...”** (Furkan 25/58)

Altını Sarraf Bilir(Ağrı)

Altını sarraf bilir

Güzeli saran bilir

İkimizin derdini

Ancak *yaradan bilir*²⁴⁹

Ela Gözlerini Sevdığım Dilber (Tunceli)

Sarı gülüm elden ele gezerim.

Ela gözlü yâri candan severim.

Dediler o güzel sararıp solmuş

Hakkı nasip ederse görmeye geldim.²⁵⁰

Bu parçalarda Allah'ın sıfatlarından olan “ilim sıfatından” bahsedilmektedir. Allah her şeyi bilir. Onun ilmi eksiksiz ve sonsuzdur. Ozan bu türkülerde sevdiğine seslenerek, kendilerinin derdini ancak Allah'ın bilebileceğini, ondan başka kimsenin dertlerini bilemeyeceğini ve yardımcı olamayacağını söylemektedir.

²⁴⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 116

²⁴⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 38

²⁵⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 304

Ben Bir Yakup İdim Kendi Halimde (Şanlıurfa)

Ben bir Yakup idim kendi Halimde.

Mevlâ'mın k̄elâmı vardı dilimde

Yusuf'u kaybettim Kenan ilinde.²⁵¹

“ Kalam” kelime olarak söylemek ve konuşmak anlamına gelmekte olup, Allah’ın sıfatlarından. Allah konuşan bir varlıktır fakat bu konuşmayı direk olarak kendisi kullarıyla yapmamış; kendisi adına konuşmaya tayin ettiği kişilerin aracılığıyla kullarıyla konuşmuştur. Yine Allah bu sıfatıyla kullarına emreder, yasaklar ve haber verir. Kur’an-ı Kerim’in çeşitli ayetlerinde Allah’ın kalam sıfatından bahsedilmektedir. Bu sıfatla ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur; **“De ki: Rabbimin sözlerini (yazmak) için bütün denizler mürekkep olsa ve bir o kadar daha ilave getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir.”**(Kehf 18/109)²⁵² Bu türküden Yakup olarak geçen kişinin Allah’ın emir, yasak ve haberlerini Allah adına iletmekle tayin edilen Hz. Yakup adındaki peygamber olduğu anlaşılmaktadır.

Gafi Gezme Şaşkın (Sivas)

Kul Himmet üstadım

Gelse otursa

Hey can otursa

Hakkın k̄elâmını leyli

Dile getirse

Dünya benim değil zapta geçirse

²⁵¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 127

²⁵² İlmihal I, a.g.e., s. 91

Karun kadar malın

Olsa ne fayda, olsa ne fayda²⁵³

Ozan bu türküde Allah'ın "kelam" sıfatını anlatmakta olup, Hakkın kelimini bildirdiğini, kendisinin dünya mallarına ve güzelliklerine kanmadığını dile getiriyor. Ayrıca zenginliğiyle meşhur olmuş olan Karun'a bile Allah katında malının bir fayda etmediğini, onu çekeceği azaptan kurtaramadığını anlatarak, Allah'ın kelamının dinlenilmesi gerektiğini söylemektedir.

Bel Bağının Tokası (Trabzon)

Ben gemi ile gidemem

Yol yok mudur karadan

Seni benim elimden

*Ancağ alır yaradan*²⁵⁴

Derbeder (Kars)

Veli yaycı okur ağdan karadan,

Mevla'm ayırmasın demden, sıradan.

Yeri göğü arş ü kürsü yaradan,

İlahi gözüme derman edesin.²⁵⁵

²⁵³ TANSSES Hamdi, a.g.e., s. 243

²⁵⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 122

²⁵⁵ TANSSES Hamdi, a.g.e., s. 483

Karacaoğlan'ın At Türküsü (Kayseri)

Atım kalk gidelim Halep haneden

Yemin kestireyim eğri kaleden

Cümlenin kısmetini veren yaradan

Çırpınıp çırpınıp gidelim atım²⁵⁶

İlgıt İlgıt Esen Seher Yelleri (Tunceli)

İlgıt ılgıt esen seher yelleri

Doğru gelir doğru gider mi?

Hakkın emri ile çürüyen canlar

Bin yıl yerde yatsa çürür mü?²⁵⁷

Ozan yukarıdaki türkülerde Allah'ın sıfatlarından “Tekvin sıfatını” işlemiştir. Allah, tek yaratıcıdır. Kâinattaki her şeyi yaratan ya da yok eden (O)'dur. Allah istediğine rızık, hayat, azap, nimet, ölüm verir; istemediğine vermez. Kur'an-ı Kerim'de bir ayette **“Allah her şeyin yaratıcısıdır. (O), her şeye vekildir.”** (Zümer 39/62) buyrulmuştur.

Her Sabah Her sabah Gel Geç Buradan (İçel)

Her sabah her sabah gel geç buradan.

Gamı kasveti kaldır aradan.

Ne güzel yaratmış seni yaradan

Ben de seni Yaradan'ın kuluyum.²⁵⁸

²⁵⁶ DEMİRCİ Yusuf Ziya, a.g.e., s. 69

²⁵⁷Türk Halk Müziği Sözlü Eserleri Anatolojisi- 2, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Yayın No: 98, Ankara, Mart 2000, c. 2, s. 472

²⁵⁸ TRT, a.g.e., c. 2, s. 464

Yukarıdaki eserde Allah'ın tekvin sıfatı işlenmiş olup, Allah bu ezeli ilmiyle dilediği her şeyi sonsuz güç ve kudretiyle yaratmıştır. Ozan eser de Allah'ın yaratma sıfatına atıfta bulunmuş ve Allah'ın yarattığı sevgilisinin ne kadar güzel yaratmış olduğunu anlatmıştır.

Altın Tabakta Bal Var(Kerkük)

Altın tabakta bal var

Oğlan neneme yalvar

Nenem sene kız vermez

El kaldır *Hakk'a yalvar*²⁵⁹

Azize'nin Avlusunda Kuyu Var (Erzurum)

Aman yalvar Azize'm

Allah'a yalvar Allah'a

Yıllar böyle giderse

Ayırırılar vallaha²⁶⁰

Bu türküde ozan dua etme motifini işlemiştir. Sevgilisine “Hakk’a yalvar”, “Allah’a yalvar” diyerek dua etmesini, Allah'ın dualarını kabul edeceğini ve kavuşacaklarını anlatmaktadır. Dua kelime olarak Allah'a yalvarma²⁶¹ anlamına gelmektedir. İslam kültüründe dua etmek çok önemlidir. Çünkü içten edilen duaların Allah tarafından mutlaka kabul edileceği ayet ve hadislerle de belirtilmiştir.(Bakara 186) Bu nedenle her Müslüman bir işe başlamadan önce, bir şey arzu ettiğinde sıkıntıda olduğunda veya bolluk zamanlarında dua etmelidir.

²⁵⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 38

²⁶⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 93

²⁶¹ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 190

Aralıktan Jandarmalar Bakıyor (Bilecik)

Yüküm elma değil alıçtır

Üç aşağı beş yukarı savuştur

Şadir Mevlâ'm beni yâre kavuştur²⁶²

Aşağıdan Geliyor Fadime'm (Uşak)

Çay başında çırpınıyor çay kuşlar

Şadir Mevlâ'm seni bana bağışlar²⁶³

Arap Seni Gezdirirler Arayı (Çankırı)

Çavuş ağa davet eder getirir

Şadir Mevlâ'm eksliğini yetirir

Sohbet ağası her işleri bitirir

Efendim afiyet olsun yar malım²⁶⁴

Akşam Oldu Yakamadım Gazımı (Ege)

Akşam oldu yakamadım gazımı

Şadir Mevlâ'm böyle yazmış yazımı

Ben olmasam kimler çeker nazını²⁶⁵

Yukarıdaki türkülerde ozan, Allah'ın doksan dokuz güzel isminden biri olan "Kadir" kelimesini kullanarak kudret sahibi olan, her şeye gücü yeten Allah'a dua ederek ondan kendisini yârine kavuşturmasını istemektedir. Çankırı ve Ege yöresine ait olan iki

²⁶² TRT, a.g.e., c. 1, s. 47

²⁶³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 64

²⁶⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 48

²⁶⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 20

türküde de ozan “Kadir” kelimesini kullanmış, her şeye gücü yeten Allah’ın kendilerine yardımcı olacağını belirtmiştir.

Dünya Servetinde Bize Galanın (Kars)

Bir kararda duran şahların şahı

Ƙadır-i mutlaktır onun dergâhu.

Her âdemoğlunun tek nişangâhı,

Kararımı tek bir taşa bağladım.²⁶⁶

Bu eserde ozan, sonsuz dek istediği her şeye gücü yeten Yüce Allah’ın kudret sahibi olduğunu hatırlatırken, insanoğlunun tek amacının da bu Yüce yaratıcının dergâhından bir yer sahibi olabilmek olduğunu, insanların bu tek amaca yönelmelerinde de en etkili şeylerden birinin de mezarlarının üstündeki musalla taşının olduğunu söylemektedir.

İrfan Meclisine Oturmak İçin (Manisa)

Halil semavi’yem gönül mimarı

İçim bir şehirdir vücut diyarı

Saklarım orada ulu *Gaffar’ı*

Her an kalp gözüyle görmek hoş olur.²⁶⁷

“Gafûr”, yüce Allah’ın isim sıfatlarından. Allah’ın kullarını, çok affedici ve bağışlayıcı olduğunu anlatmaktadır. Eserde ozan, organlarının vücudunun içine mükemmel bir şekilde yerleştirildiğini, vücudunun çok planlı bir şehre benzediğini söyleyerek burada benzetme yapmaktadır. Bu mükemmel şehrin içinde Allah’a olan sevgisinin bulunduğunu ve vücudundaki bütün organların Allah sevgisi ile çalıştığını, bunu hissetmekten çok mutlu olduğunu söylüyor.

²⁶⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 295

²⁶⁷ TRT, a.g.e., c. 2, s. 489

Ay Sallanıp Geden Yar (Kars)

Elma attım denize

Geliyor yüze yüze

Kız Allah'ın seversen

Geçerken uğra bize²⁶⁸

Aya Bak Nice Gider (Erzurum)

Aya bak yıldıza bak

Suya giden kıza bak

Kız Allah'ın seversen

Dön de bir yol bize bak

Lemi de hayranın olam²⁶⁹

Ortacada Evimiz (Muğla)

Aya bak yıldıza bak.

Suya giden kıza bak.

Kız Allah'ın seversen.

Dön de bir yol bize bak.²⁷⁰

²⁶⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 84

²⁶⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 84

²⁷⁰ TURHAN Salih, Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 224

Et Koydum Tencereye (Bilecik)

Et koydum tencereye

Yar geldi pencereye

Yâr *Allah'ı seversen*

Al beni içeriye²⁷¹

Bir Çift Turna Gördüm (Tercan)

Bir çift turna gördüm durur dallarda.

Seversen Mevlâ'yı kalma yollarda.

Sizi bekleyen var bizim ellerde

Bizim ele doğru gidin turnalar²⁷²

Ben Bir Yüce Beydim İndim Düze (Hatay)

Ben bir yüce beydim indim düze

Yaşım onbeş idi yetişti yüze

Bir minnetim kaldı şu Türkmen kızda

*Mevlâ'nın aşkına bağışla beni*²⁷³

Yukarıdaki türkülerde ozan sevgililerinden istediğini yapmalarını istiyor ve bunu isterken “Allah’ını seversen” cümlesini kullanarak onlara yalvarmaktadır. Allah’ını seversen cümlesi günlük hayatta sık kullanılan bir tabir olup, insanların birbirlerinden yapılmasını çok istedikleri bir şeyi ne kadar çok istediklerini anlatmak için kullandıkları bir tabirdir.

²⁷¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 332

²⁷² TANSES Hamdi, a.g.e., s. 63

²⁷³ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 113

2. Peygamberlere İman İle İlgili Motifler:

Türkülerimizde rastladığımız peygamberlere iman ile ilgili motiflerde, Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. Süleyman ve Hz. Muhammed’i anlatan, onların güzel ahlaklarına ve diğer güzelliklerine atıfta bulunan dizelere rastlamaktayız. Bunların yanında Hz. Yakup’un oğlu Hz. Yusuf’u kaybetmesi ve bunun sonucunda yaşadığı üzüntüyü anlatan motiflere, Hz. Âdem’in ilk peygamber olduğunu anlatan motiflere ve son peygamber olan Hz. Muhammed’in şefaatinde bahsedilen motiflere rastlamaktayız.

Daha Senden Gayrı Âşık Mı Yoktur (Kayseri)

Daha senden gayrı âşık mı yoktur.

Nedir bu telaşın vay deli gönül.

Hele düşün *Devr-i Âdemden* beri

Neler gelmiş geçmiş say deli gönül²⁷⁴

Ozan burada “Devr-i Âdem den” diyerek ilk Peygamber ve ilk insan olarak Kur’an-ı Kerim’de geçen Hz. Âdem’den ve onun döneminden bahsetmektedir. Hz. Âdem Yüce Allah’ın çamurdan yarattığı ilk insan olup, Allah’ın emri ile bütün meleklerin (İblis hariç) karşısında eğildikleri ilk yaratılmış insandır. Hz. Âdem dünyanın her yerinden alınan²⁷⁵ çeşitli toprakların yoğrulması sonucu yaratılmıştır.

Ah Neyleyim Gönül (Adana)

Musa ile o yar Tur’a çekildi

İsa’da göründü dâra çekildi

²⁷⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 247

²⁷⁵ HİREVİ Muinüd-din Muhammed Emin, Peygamberler Tarihi, Türkiye Gazetesi Yayınları No:11, Hakikat Kitabevi, Metin Matbaacılık, 1982, s. 115

Muhammed Ali'de sırra çekildi

Yitirdim o yâri bulamam gayrı²⁷⁶

Eserde ozan, sevgilisini her seferinde kaybettiğini ve tekrar bulduğunu en son olarak Hz. Muhammed'in de vefat etmesi ile birlikte artık sevgilisini bulabilme imkânının da kalmadığını anlatıyor.

Ey Hamamcı Bu Hamama Güzellerden Kim Gelir (Artvin)

Yiğit odur doğru söyler hile katmaz sözüne

Yetmiş iki nur yağıyor sevdiğimin yüzüne

Der Ömer müptelayım hem kaşına hem gözüne

*Hazret-i Yakup'un oğlu Yusuf'u Kenan gelir.*²⁷⁷

Yukarıdaki türküde Türk halk edebiyatı sözlü eserlerinde geçen Yusuf Peygamberden bahsedilmektedir. Hz. Yusuf İbranalara peygamber olarak gönderilen Hz. Yakup'un oğludur. Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerden olup, ayrıca Yusuf Suresi de bulunmaktadır. İslami edebiyatta Hz. Yusuf'un geçtiği konular hikâyelerin en güzeli olarak anılan bölüm olarak kabul edilir. Yusuf-u Kenan'dan anlatılmak istenilen ise; Hz. Yusuf'un hükümrانlığını yaptığı ülke olup eserlerde Hz. Yusuf Kenan iliyle birlikte geçmektedir. Eserde ozan, Hz. Yusuf'un yiğitliğinden, dürüstlüğünden, güzel yüzünden bahsederek ona övgüler söylemektedir.

Nasıl Methedeyim Sevdiğim Seni (Adana)

Hüsnüne yakışır *Yusuf nişanı*

Seni sevenlerin artar efkârı

²⁷⁶ ATILGAN Halil, a.g.e., s. 139

²⁷⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 351

Kars'ı, Ardahan'ı, Erzurum'u, Van'ı

Delhi Buhara'yı değer gözlerin²⁷⁸

Türküde ozanın, “Yusuf” adıyla bahsettiği kişi Hz. Yakup'un oğlu olan Hz. Yusuf Peygamberdir. Hz. Yusuf'un güzelliği ve ahlakı pek çok esere konu olmuştur. Eserde ozan, sevgilisinin her yönüyle Hz. Yusuf'a benzediğini söyleyerek sevgilisini övgülerle methetmektedir.

Dünyada Tükenmez Murat Varmış (Sivas)

Hüsrevan-ı adil nerede tahtı,

Süleyman mührünü kime bıraktı.

Resul Ekrem'in kanunu haktı,

Her ömrün sonunda bir feryat gördüm.²⁷⁹

Eser de Hz. Süleyman'ın hükümranlığındaki adaletliğı, doğru ve dürüst yönetimine değinilerek, artık insanların böyle kişileri örnek almadığını, Hz. Süleyman gibi ülkelerini yönetemediklerini anlatıyor. Yine burada Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın kanunlarını eksiksiz olarak insanları ayır etmeden uygulamasından ve Peygamber Efendimizin insanlara adaletli yaklaşımı anlatılmaktadır. Ozan son olarak da insanların artık adaletten uzak olduklarını dünyadaki pek çok insanın yapılan haksızlıklar yüzünden perişan olduğunu belirtiyor.

Döndün Mü Benden Yüzü Dönesi (Kırıkkale)

Pir Sultan Abdal'ım imandır iman,

Münkürin kalbinden gitmesin güman

²⁷⁸ TURHAN Salih, a.g.e., s. 1

²⁷⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 296

Şefaata etmesin ol *Ahîr Zaman*.

Verdiğin ihrara saldım ben seni²⁸⁰

Ozan yukarıdaki eserde “ahir zaman” kelimesinden Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed’i (s.a.v.) kastetmektedir. Eserde ozan, Allah’ın varlığını ve peygamber efendimizin son peygamber olduğunu inkâr edenlerin kalplerinden şüphe ve tereddüdün eksilmemesini, çünkü bu kimselerin verdikleri sözleri tutmadıklarını anlatıyor.

Günahım Çoktur Gözüm Dolar Yaşınan (Kırşehir)

Günahım çoktur da gözüm dolar yaşınan

Gece gündüz sinemi döverim taşınan

Ya Rabbim sen *Habîb’ine* bağışla

Rahimsin rahmansın kalma noksan.²⁸¹

Eserde ozan, bu dünyada çok günah işlediğini, işlediği günahlardan dolayı pişmanlık duyduğunu ve üzüntü çektiğini, ahirette işlediği günahların hesabını vermek zorunda olduğunu bildiğini bu yüzden pişmanlık duyduğunu söylüyor ve Allah’tan günahlarını affetmesini, peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)’in şefaatinin esirgememesini istiyor. Yine ozan son olarak Allah’ın rahmetinin ve yardımının büyüklüğünden bahsederek kendisinin de bu rahmetten faydalanabilmesi için Allah’a dua ediyor.

3. Meleklerle İman İle İlgili Motifler:

Türkülerimizde rastladığımız diğer bir motif olan meleklerle ilgili motiflerin içinde Azrail, melek gibi kelimelerinin yanında, sevgilinin meleğe benzetilmesi, sevgilinin melekten daha güzel olduğunun söylenmesi gibi anlatımlara da rastlanmaktadır.

²⁸⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 287

²⁸¹ ÖZGÜL Mustafa-TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 309

Bir Kararda Durmayalım (Sivas)

Kara haberin almadan

Can bedenden ayrılmadan

Azrail bizi bulmadan

Gel gidelim dosta gönül.²⁸²

Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz (Sivas)

Yâri görse idim haftada ayda

Sevip ayrılmaktan ne buldum fayda

Azrail göğsümde canım hay hayda

Ciğerimin başı yaralandı gel²⁸³

Ben Eleyim Eleyim (Rize)

Karanfilin kökleri

Dalsın derine dalsın

Seni alan *Azrail*

Beni de gelsin alsın²⁸⁴

Pusu Dedikleri (Ankara)

Pusu dedikleri küçük bir mezar

İçinde yılanlar çıyanlar gezer

²⁸² TRT, a.g.e., c. 1, s. 154

²⁸³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 101

²⁸⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 129

Azrail oturmuşta fermanım yazar

Ölmeden mezara koydular beni²⁸⁵

Felek (Yozgat)

İhtiyar pederim yalnız kaldı,

Bu bela genç iken başıma geldi.

Vadem tamam oldu ecelim doldu,

Azrail künyemi okuyor felek!²⁸⁶

Bu türkülerde halk arasında “ölüm meleği” olarak da bilinen Azrail hatırlatılmıştır. Azrail dört büyük melekten olup, Allah tarafından vakti zamanı geldiğinde insanların bedenlerinden ruhlarını alıp, onları ahiret hayatına ilk adımı attıran ruhani varlıktır.

Açma Zülüflerin Yellere Karşı (Kırşehir)

Sallama saçların sende bulursun

Azrail misali canım alırsın

Etme bu cefayı kanlım olursun

Bu kul senin kulun değil mi?²⁸⁷

Yukarıdaki eserde ozan, sevgilisinin davranışlarını eleştirerek; Azrail’in insanların canını alırken yaşadığı acının aynısını sevgilisinin kendisine yaşattığını anlatarak, bu acıyı Azrail’in ölüm anında yaşadığı acıya benzetiyor.

²⁸⁵ (KÜÇÜKÇELEBİ) EVİN Aylin, Uzun Havalara, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 88

²⁸⁶ ÖZBEK Mehmet, Folklor ve Türkülerimiz, Ötüken Yayınevi, Yüksel Matbaa, İstanbul, 1975, s. 269

²⁸⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 5

Hey Dağlar Kış Mı Olacak?

Dadaloğlu'm hile yoktur işimde,

Yiğit olan yiğit görür düşünde

Alışkın tüfekte dağlar başında

Azrail'den başkasına aman mı?²⁸⁸

Eserde ozan hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkmadığını, hile ve yalanla iş yapmadığını, fakat sadece Azrail'den korktuğunu, onun karşısında hiç bir şey diyemeyeceğini, yiğitliğin işe yaramayacağını anlatıyor.

Aslın Paktır Hiç Kin Yoktur Gözünde (Ankara)

Aslın belli asaletin sormadım.

Destur alıp divanında durmadım

Huri midir? *Melek* midir? Bilmedim.

Dünyada türemiş bir tane güzel²⁸⁹

Ben Mi Dedim Sana Güzel Olasın (Rumeli)

Aşk dediğim bir ateşten gömlektir.

Başımızda dönen çark-ı felektir.

Ele çirkin bana huri *melek*tir.

Bir güzelden yadigârdır bu sevda²⁹⁰

²⁸⁸ ATILGAN Halil, a.g.e., s. 281

²⁸⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 59

²⁹⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 132

Ezo Gelin (Gaziantep)

Ezo gelin hurilerden benzer *meleğe*,

Başın için salma beni dileğe.

Benim olsan seni vermem feleğe,

Mihnet eylen nazlı yâri versinler.²⁹¹

Yukarıdaki türkülerin hepsinde ozan, sevgilisinin güzelliğini, asaletini meleklerle benzetmekte olup; Meleklerle sevgilisinin güzelliğini eş tutmaktadır.

Evlerinin Önü Yoldur Yolaktır (Şanlıurfa)

Evlerinin önü yoldur yolaktır,

Başımızda dönen dektir dolaptır.

Ellerin huriyse benim *melektir*,

Ben yârime neler neler alayım²⁹²

Eserde ozan kendi sevgilisiyle çevresindeki diğer insanların sevgililerinin karşılaştırmasını yapmakta ve onların sevgililerinin cennetteki huri kızına; kendisinin yavuklusunu ise Allah tarafından bazı özellikleri farklı olarak yaratılan ruhani varlıklar olan meleklerle benzetmekte ve kendi sevgilisinin başkalarının sevgilisinden daha üstün özellikleri olduğunu söylemektedir.

Çoktan Beri Yollarını Gözlerim (Erzincan)

Hindidir yârimin kaşları hindi,

Bilmem *melek* miydi arştan indi.

²⁹¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 294

²⁹² TURHAN Salih, a.g.e., s. 294

Bir su ver içeyim yüreğim yandı,

Temmuz aylarında kar sefa geldin.²⁹³

Türkülerimizde “hindi” kelimesi sevgilinin yüzündeki benlere biçimlerine göre verilen bir ad olup, eserde ozan sevgilisinin kaşlarının çevresindeki benlerin güzelliğinden bahsetmektedir. Yine ozan sevgilisinin güzelliğini ve yüzünün kusursuzluğunu meleklerle benzetmekte ve “arşdan indi” diyerek İslam inancına göre meleklerin semada olduğunu hatırlatmaktadır.

Vay Sebep (Tokat)

Yata yata her bir yanın çürüsün,

Zebaniler etrafını bürüsün.

Damarın çekilsin kanın kurusun,

Hastalara şan veresin vay sebep.²⁹⁴

Zebani, cehennem meleklerinin adı olup, cehennem ahalinin cezalarını yerine getirmek ve cehennemi yönetmek için Allah tarafından görevlendirilmiş meleklerdir. Eserde de ozan, kızgın olduğu kişiye cehennemde zebanilerin eziyet etmelerini diliyor.

4. Kutsal Kitaplara İman İle İlgili Motifler:

Kitaplara iman türkülerimizde rastladığımız motiflerden biridir. Kutsal kitaplar türkülerde çeşitli şekillerde özellikle Musaf, Kur'an, İncil şeklinde kutsal kitapların isimleri verilerek ya da “dört kitap” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

²⁹³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 238

²⁹⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 352

Vardım Yârin Bahçesine (Diyarbakır)

Vardım yârin bahçesine çevrilir şişte kebab,

Dolandım yüzüne baktım sanki doğmuş mahitap,

Benden gayri yar seversen seni çarpsın *Dört Kitap*²⁹⁵

Yukarıdaki bu eserde dört büyük kitap olan Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim anlatılmak isteniyor. İslam inancına göre Müslümanlar Allah tarafından peygamberler aracılığıyla gönderilen bu kutsal kitapların hepsine inanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Zebur, Tevrat ve İncil'den bahsedilmekte olup, bu kutsal kitapların asıllarının korunamadığından ve insanlar tarafından tahrip edildiğinden bahsedilmektedir.

İndim Koçbabayı Tavaf Eyledim (Ankara)

Pir Sultanım biz çekelim yasları

Dört Kitap'ta beyan oldu sözleri

Âşıklar da söyler bu nefesleri

Bugün yaylımdadır geliyor koçlar²⁹⁶

Eserde “Dört Kitap”tan anlatılmak istenilen ilahi kitaplar olan Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'dir. Ozan eserde kurban kesme hükmünün ilahi dinlerin hepsinde bulunduğunu söylemektedir. Kur'an-ı Kerim'in Hac suresinin 34'üncü ayetinde yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Biz, her ümmete (kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye, kurban kesmeyi gerekli kıldık...”**

Şu Yemenden Akar Sular Akmıyor (Elazığ)

Söleyin babama abdesini alsın

Okusun *Kur'an-ı* namazını kılsın

²⁹⁵ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 193

²⁹⁶ TRT, a.g.e., c. 2, s. 486

Benim gibi oğlu arasın bulsun

Yemen çöllerimde kaldım ağlarım²⁹⁷

Kur'an-ı Kerim dört büyük kitaptan biri olup, Müslümanların kutsal kitabıdır. Allah tarafından bütün insanlığa son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla gönderilen hak kitaptır. İslamiyet'te namaz, kılabilmek için nasıl abdest alınması gerekiyorsa; kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'i okumak için de abdest alınmış beden temizliği yapılmış olması gerekmektedir. Eserde ozan gittiği yerden dönemediğini, bu yüzden babasına seslenerek kendisi için Allah'a namaz kılarak ve Kur'an-ı Kerim okuyarak dua etmesini istiyor.

Daha Senden Gayri Âşık Mı Yoktur (Kayseri)

Şu fani dünyadan umudunu üz.

İnanmazsan var kıtaba yüz be yüz

Evin mezaristan malın bir top bez

Daha duymadınsa duy deli gönül²⁹⁸

Yüce Allah en son kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerimde insanları, ölüm, yaşam, melekler, diğer kutsal kitaplar, peygamberler, çeşitli kavimler ve onların başına gelenler, dünya hayatı, kaza-kader, ahlak, cennet-cehennem ve ahiret hayatı hakkında bilgi vermekte ve kullarını uyarmaktadır. Ozan bu eserde de insanlara seslenerek Kur'an-ı Kerim'i okudukları zaman gerçekleri göreceklerini söylüyor. Yine parçada ozan kimsenin bu dünyadan medet ummamasını, bu dünyanın güzelliklerine aldanmamasını, bunun en güzel açıklamasını da Kur'an-ı Kerim'in yaptığını söylüyor. Ayrıca ozan parçada bu dünyadan hiçbir şey götüremeyeceğimizi her şeyin bu fani dünyada kalacağını hak dünyaya sadece bir bez parçasıyla gidebileceğimizi hatırlatarak uyarıyor.

²⁹⁷ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 371

²⁹⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 247

Hayal Hayal Olmuş Karşıdaki Dağlar (Erzurum)

Ey Emrah elveda yürlendi göçüm

Affeyle Yarabbi çok oldu suçum

Okudum *Kur'anlar Mushaf*lar açın

Azrail göğsümde can telaşı var

Alayım derdini alayım bin telaşı var²⁹⁹

“Mushaf” Kur’an-ı Kerim’in ciltlenmiş şekline, kitap haline getirilmiş şekline denilmektedir. Ozan bu türküde Allah’tan işlemiş olduğu suçlarından dolayı kendisini affetmesini istediğini, hatta bunun için kendisinin Kur’an dahi okuduğunu söylüyor.

5. Ahiret Gününe İman İle İlgili Motifler:

Türkülerimizde rastladığımız diğer bir motif olan ahiret kelime anlamı olarak öteki dünya anlamına gelmektedir. İslam dininde ahiret insanların kıyametin kopmasından sonra yaşayacakları ebedi hayata denilmektedir. Cennet, cehennem, mezar, mezara girmek, ahiret gibi kelimelerin geçtiği türküleri ahiret gününe iman ile ilgili motifte topladık.

Dem Be Dem Karşıma Gelen (Amasya)

Yâri gördüm otağında

Severim hublar çağında bülbül

Cennetin Firdevs başında

Var gülünü ara bülbül³⁰⁰

Eserde ozan, sevgilisini güle, kendisini ise gülün karşısında en güzel nağmelerini ötmek için bekleyen bülbüle benzetmektedir. Eserde sevgilisinin yaşadığı yeri, cennetin en üst tabakası olarak kabul edilen yani her şeyi kapsayan cennet bahçesine benzetmektedir.

²⁹⁹ TRT, a.g.e., c. 2, s. 457

³⁰⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 263

Eşimden Ayrıldım Yamandır Halim (Amasya)

Mürayi olanlar bu sırra ermez

Göğsünde iman olan aşığa kıymaz

Yanına yaklaşan kokuna doymaz

Firdevs-i ala'nın da gülü böyle olur.³⁰¹

Eserde ozan, sevgilisinin kokusunu cennetteki Firdevs bahçesine benzetmekte olup, sevgilisinin bu bahçenin gülü gibi koktuğunu ve kendisine cenneti hatırlattığını anlatmaktadır.

Evliyalar Menzildir (Sivas)

Ah-u der ki şad mübarek

Cuş eder derya gibi

Güzeller *Firdevs bağında*

Salınır Leyla gibi

Eğer Bağdat'ı sorarsan

Cennet-ül me'vâ gibi

Arabî eyler tekellüm

Dillerin Bağdat senin³⁰²

Eserde ozan, Şatt-ül Arap nehrinin kıyısındaki kızların çok güzel olduklarını, kendini cennetteki Firdevs bahçesinde gibi hissettiğini, Bağdat şehrinin ise ayrı bir güzelliği olduğunu, oranında cennetin bir köşesine benzediğini anlatmaktadır.

³⁰¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 331

³⁰² TRT, a.g.e., c. 1, s. 348

Seherde Bir Bağa Girdim (Erzincan)

Bağın kapısını açtım

Sayın ki *cennette* düştüm

Yar ile tenhada buluştum

Ne bağ duydu ne baębancı³⁰³

Ozan burada, sevgilisinin yaşadığı yerin, cennetten bir bahçeye benzediğini ve sevgilisinin yanında kendisini de cennetin bir köşesindeymiş gibi huzurlu, mutlu hissettiğini anlatmaktadır.

Bugün Ben Bir Güzel Gördüm (Tokat)

Bugün ben bir güzel gördüm

Bakar *cennet sarayından*

Kamıştı gözümün nuru

Onun hüsnü cemalinden³⁰⁴

Eserde ozan sevgilisinin yaşadığı yeri, mekânı cennetten bir bahçeye benzetmekte olup, sevgilisinin yüzünün nurlu olduğunu, yüzünün nurundan gözlerinin kamaştığı için yüzünün güzelliğini göremediğini anlatmaktadır.

Engeller Koymuyor Yar Sana Varsam (Trabzon)

Engeller koymuyor yar sana varsam

Dünyanın zevkini yar seninle sürsem

³⁰³ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 45

³⁰⁴ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 95

Hakk'ın divanında elin elimde

*Cennet bahçesine yar seninle girsem*³⁰⁵

Eserde ozan, bu dünyada birlikte yaşamak istediği sevgilisi ile aynı şekilde ahirette de yaşamak istediğini, hem dünyanın hem de ahiret yaşantısının zevkini sevgilisi ile birlikte tatmak istediğini anlatmaktadır.

Göç Eyleyip Her Dağlarda Yaylanmaz (Kırşehir)

İstemem dikenî güle istemem

Fena kelimeleri dile istemem

Cennet-i alayı bile istemem

Ne'dem iki gönül bir olmayınca³⁰⁶

Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın (Konya)

Şu karşıdaki dağlar karsız dumansız

Ben seni sevmişim dinsiz imansız

Cennet-i ala'ya girmem sensiz.³⁰⁷

Ozan bu türküde sevdiğine seslenerek sevgilisinin nankör olduğunu fakat kendisinin gene de onu çok sevdiğini, onun olmadığı hiçbir yeri istemediğini hatta cennetin en üst katı olan cennet-i ala'yı bile kendisine verseler sevdiği orada olmayacaksa kabul etmeyeceğini söylüyor.

Eşrefoğlu (Ankara)

Erlik midir eri yormak

Uzak yoldan haber sormak

³⁰⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 318

³⁰⁶ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 275

³⁰⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 44

Cennettekî ol dört ırmağ

Coşkun akan sel bizdedir.³⁰⁸

Cennet, güzellikleriyle ve dünyada olmayan nimetleriyle dolu bir yerdir. Cennetteki ırmaklar ise su, süt, şarap ve baldan oluşmakta olup, bu ırmakların eşi ve benzeri dünyada bulunmamaktadır. Ozan eserde yüreklerinin cennetteki ırmaklar gibi coşkun olduğunu söyleyerek benzetme yapmaktadır.

Karadağ'da Düşman Topu Patlıyor (Kars)

Vurun evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız *cennet köşküne*

Atın aslanlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne³⁰⁹

“Şehitlik”, dinimizde önemli bir mertebedir. Kelime olarak ise, “din veya yüksek bir ülkü uğruna ölen kimseye verilen isimdir.” Eserde ozan, askerlerine düşmanlarının karşısında mert bir şekilde ve Allah için savaşmalarını, çünkü Allah için savaşıp şehit olanların, ahirette sadece şehitlerin girebileceği cennet bahçesi ile mükâfatlandırılacakları anlatılmaktadır.

Beni Hor Görme Kardeşim(Sivas)

Ne varsa sende bende

Aynı varlık her bedende

Yarın *mezara girende*

Sen toksun da ben aç mıyım?³¹⁰

³⁰⁸ TURHAN Salih, a.g.e., s. 281

³⁰⁹ TRT, a.g.e., c. 2, s. 518

³¹⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 135

Burada ahiret ile ilgili motiflerin içine aldığımız ölüm motifi işlenmektedir. İslam inancında ölen insan saygı gereği mezara (kabir) defnedilerek ahiret hayatına uğurlanır. Mezar Müslümanların ahiret hayatının başlangıcı, iyilik ve kötülüklerinin karşılığını göreceği ilk durak olarak kabul edilir. Ozan burada ahiret hayatına bir gönderme yaparak, bir gün herkesin mezara gireceğini, bundan kaçışın olamayacağını anlatmıştır.

Misket Türküsü

Yılan aktı kamaşa

Su ne desin yanmışa

Mevlâ'm ecirler versin

Yârinden ayrılmışa.³¹¹

Ozan bu türküde Allah'a dua ederek ahiret hayatı için mükâfat ve sevaplar istemektedir.

Bağa Girdim Üzüme (Niğde)

Kara üzüm salkımı

Yar sen aldın aklımı

Bu dünyada olmazsa

*Ahîrette alırım hakkımı*³¹²

Eserde ozan, ahiret hayatını ve onun gerçek olduğunu hatırlatarak, bu dünyada hakkı yenen herkesin ahirette mutlaka hakkını alacağını anlatmaktadır.

³¹¹ TUĞRUL Mehmet, a.g.e., s. 47

³¹² DEMİRCİ İbrahim, Türkülerimiz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No:86, Bahçıvanlar Basım Sanayi, Mayıs 2006, s. 130

Altın Yüzük Yaptırdım (Ankara)

Karanfil eker misin?

Balınan şeker misin?

Dünyada ettiğini

Ahirette çeker misin?³¹³

Bu türküde bu dünyada yaptığımız her şeyin iyi ya da kötü her türlü davranışın karşılığını ahirette alacağımız anlatılıyor ve ahiret hayatının varlığı hatırlatılıyor.

İster İhtiyar Ol İster Nevcivan (Ardahan)

Dünyanın müddeti Âdem'den beri,

Okunmaz defteri bilinmez sırrı,

Bu dünyadan geçti nice bin biri,

Ahiretten dünyaya gelen öğünsün.³¹⁴

Eserde ozan, Hz. Âdem peygamberden beri insanların gelip geçtiğini, bu dünyanın kimseye kalmadığını, dünyada kimin ne kadar yaşayacağını ise kimsenin çözemediğini, herkesin bir gün vakti gelince ahiret yolculuğuna çıkacağını, bu yolculuğa çıkan hiç kimsenin geri dönemediği anlatılmaktadır.

Arayı Arayı Bulsam İzini (Sivas)

Ararım o dostu her an her yerde

Sevgisi gönülde muhabbet canda

³¹³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 37

³¹⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 479

Yarın *maḥşer günü Haḳ dīvanında*.

Ey sevdiğim gönül arzular seni.³¹⁵

Ne Feryat Edersin (Elazığ)

Ne feryat edersin divane bülbül

Senin bu feryadın aman gülşene kalsın

Bu dünyada eremezsen murada

Huzuru *maḥşere* aman *dīvana* kalsın.³¹⁶

“Maḥşer”, kıyamet günü ölülerin dirildikten sonra hesap için toplanacakları yerdir. Maḥşer gününde, insanların dünya hayatında yaptıklarının yazılı olduğu “amel defteri” çıkarılacak ve insanlar yaptıkları her iyiliği ve kötülüğü bu defterden öğreneceklerdir. Bu kelimenin geçtiği türkülerde verilmek istenen mesaj, maḥşer günü herkesin dirileceği, hesap vereceği ve hak ettiği adalet kavuşacağıdır. Eserde ozan, dünyada uğradığı haksızlıklardan ve isteyip de elde edemediklerinden dolayı üzülmemesini ve isyan etmemesini çünkü maḥşer günü Haḳ’ın divanında herkesin hakkını alacağını ve cennetteki gül bahçelerinde aradığı huzura kavuşacağını anlatmaktadır.

Felek (Yozgat)

İki hizmetkârım vurdular beni

Şahan’ın kavgayla alınmış canı

Kırk atlıya hücum ettiğin hanı,

Maḥşer evrakını okuyor felek.³¹⁷

Eserde ozan, maḥşer günü dünyada yaptığımız her şeyin hesabını vereceğimizi yaptığımız iyilik veya kötülüklerin fazlalığına göre hükmün verileceğini anlatmaktadır.

³¹⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 49

³¹⁶ TANSSES Hamdi, a.g.e., s. 217

³¹⁷ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 269

Arpada Ektim Olacak (Bursa)

Arpada ektim olacak

Dertlerim beni alacak

İkimizin sevgisi,

Mahşere mi kalacak?³¹⁸

Eserde ozan, bu dünyada kavuşamadığı sevgilisine mahşer günü hak divanında kavuşacağını anlatmaktadır.

Eğildim Bir Dolu İçtim (Şanlıurfa)

Tutmuşum cemal elinden

Korkma *Sırat yolundan*

Sakın kul İbrahim sakın

Kötü dilinden dilinden³¹⁹

“Sırat köprüsü” ahirette insanların öldükten sonra karşılaştıkları köprü olarak ifade edilen yoldur. Bu köprünün altında cehennem bulunmakta olup, kâfirler ve günahkârlar bu köprüden geçemeyip cehenneme yuvarlanacaklardır. Müminler amellerinin derecesine göre bu köprüden hızlı ya da ağır bir şekilde geçeceklerdir. Eserde ozan, dilini kötü sözden ve dedikodudan sakınması için uyararak, sırat köprüsünden sorunsuz geçmesinin buna bağlı olduğunu söylemektedir.

Kamil Olanların Bellidir Yeri (Sivas)

Kamil olanların bellidir yeri.

Yoluna koyarlar can ile seri.

³¹⁸ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 45

³¹⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 299

Hakkın didarını gördüğünden beri

Gökler ağlar derya ağlar sel ağlar³²⁰

Rü'yetullah, müminlerin cennete girdiklerinde Allah'ı göreceklerini anlatmaktadır. Eserde de ozan olgun, kemale ermiş olan insanların ahiretteki yerlerinin belli olduğunu ve orada Allah'ı göreceklerini, yerin ve göğün ise Allah aşkıyla dolup yaştığı için, sel gibi sularını akıtarak Allah'ı zikir ettiklerini anlatmaktadır.

6. Kaza-Kader, Hayır-Şerre İman İle İlgili Motifler:

Türk halk müziğimizin sözlü eserlerinde rastladığımız bir başka motif, kaza-kader, hayır-şer ile ilgili olan motiflerdir. Bu motifler karşımıza türkülerimizde; kaderim bu imiş, kader, yazı, yazım böyle imiş, Hak'tan yazılan, kader kısmet v.b şekilde kaza-kader motifleri geçerken; hayır-şerle ilgili olan motiflerde hayırlı olsun, hayırlı ola, hayırsız v.b şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

6.1. Kaza-Kader İle İlgili Motifler:

Türkülerimizde rastladığımız itikadı motiflerden biri olan kaza ve kadere iman konularını içeren eserlerde “kader” kelimesine ve Allah'ın insanlara yazmış olduğu alın yazısını anlatan türkülere rastlamaktayız. Kaza ve kadere inanmak sözlükte; inanılması İslami iman esaslarından olmak üzere insanların başına gelecek her türlü işlere dair Allah'ın ezeli hükmü ve takdiri³²¹ olarak geçmektedir. Kaza ve kader birbirinden ayrı düşünülemez. Kaza ve kader arasında sebep sonuç ilişkisi bulunmaktadır. “Kader” olayların geçmişte belirlenmesi, “kaza” ise belirlenen olayların belirtilen zamanda oluşmasıdır.

Ben Ağlarım El Güler (Trabzon)

Amentü billâh ile

Kadere bağlanmışım

³²⁰ TRT, a.g.e., c. 2, s. 509

³²¹ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 478

Dileğim öbür dünya

Bu dünyada yanmışım³²²

Bu türküde ozan imanın şartlarından biri olan kaza ve kadere gönülden inandığını vurgulamaktadır.

Ah Dağlar Serin Dağlar (Trabzon)

Yar vuruldum vuruldum.

Senin karakaşına.

Ne *yazılar yazılmış*

Bu garip başıma³²³

Aliverin Sandığımdan Alsın Eline (Muğla)

Aliverin sandığımdan kürkümü

Ben ölürsem söylesinler türkümü

Kader kısmet böyle imiş ağalar³²⁴

Karacaoğlan'ın At Türküsü (Niğde)

Davran kir at davran yokuşa davran

Yokuşun başında soyuldu kervan

Kader böyle imiş ne yapsın savran

³²² TRT, a.g.e., c. 1, s. 124

³²³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 10

³²⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 30

Doğru kurd ilinden aşar yolumuz.

Bilmeziz ki nerde kalır ölümüz³²⁵

Bu eserlerde ozan kaza ve kader motifini işlemiş, “ne yazılar yazılmış bu garip başıma” diyerek de Allah’ın kendisine yazdığı kaderden bahsetmektedir.

Anam Kirmenini Alsın Eline (Kırşehir)

İnci ilen mercan dizem dişine

İndin gittin gurbet elin içine

Allah yazdı kız ananın suçu ne.³²⁶

Bu türküde ozan kaderin insanların elinde olmadığını; kaderin Allah tarafından belirlendiğini bu sebeple ailesinden uzakta kalmasında annesinin hiçbir suçu olmadığını Allah’ın onun kaderini bu şekilde tayin ettiğini söyleyerek insanların kaderlerinin Allah tarafından belirlendiğini hatırlatıyor.

Beğim Gözün Aydın Olsun (Kars)

Mukaddere hilaf olmaz.

Hakkın yazısı bozulmaz.

Yapı taşı yerde kalmaz.

İrfan meclis düzenlendi³²⁷

Ozan bu türküde Allah’ın yazmış olduğu kaderi kimsenin bozamayacağını bu konuda kimsenin zıddını konuşamayacağını bir gün kâinatın sırlarının açıklanacağı gün geldiği zaman yerine konulmamış hiçbir taşın olmayacağını; bütün taşların yerlerine konulacağını ve kâinatın bütün sırlarının açıklanacağını söylüyor.

³²⁵ DEMİRCİ Yusuf Ziya, a.g.e., s. 67

³²⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 42

³²⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 122

Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Kastamonu)

Düşman geldi tabur tabur dizildi.

Alnımıza kara yazı yazıldı.

Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu.

Eğri kılıç kında paslanmalıdır.³²⁸

Gurbet (Gaziantep)

Dağlar dumanlandı hava bozuldu,

Alnımıza kara yazı yazıldı.

Mezarımız gurbet elde kazıldı.

Acep nerede kalır ölümüz bizim.³²⁹

“Kader” kelimesi türkülerimizde karşımıza alın yazısı, felek gibi şekillerde de çıkmaktadır. Halk edebiyatında “alın yazısı” denildiği zaman “kader” kelimesinin anlatılmak istenildiğini anlıyoruz. Eserde, Köroğlu tüfeğin icat olmasından dolayı insanların birbirlerine karşı kılıçlarını çekerek dövüşmediklerini, silahların arkasına saklandıklarını ve kendisine tayin edilen hükmün de bu tüfekte belirleneceğini, hayatının bu tüfekten çıkan kurşunla son bulacağını anlatıyor. İkinci eserde de ozan, kaderinin kötü olduğunu ailesinden uzaklarda gurbette kaldığını anlatmaktadır.

Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim (Erzincan)

Anlıma yazılmış bu kara yazı

Kader böyle imiş ağlarım bazı

Gönül ey sebepim ey³³⁰

³²⁸ TANSER Hamdi, a.g.e., s. 25

³²⁹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 244

³³⁰ TURHAN Salih, a.g.e., s. 189

Yukarıdaki eserde ozan, alın yazısının değiştirilemeyeceğinden, Allah'ın tayin ettiği kaderi yaşamak zorunda olduğundan bahsetmekte ve kendisine bu kötü kaderi yaşatan gönlüne söz geçiremediğini, bu alın yazısını yaşamasının sebebinin de gönlü olduğunu anlatarak gönlüne sitem ediyor.

Çarşamba Dedikleri (Samsun)

Çarşamba yazıları,

Körpedir kuzuları.

Allah alınma yazmış,

Bu kara yazıları³³¹

Allı Durnam Alıvermiş Âlemi (Sivas)

Allı durnam alıvermiş âlemi

Ƙadır Mevlâm böyle çalmış Ƙalemi durnam

Firgatınan yazdırdığın selamı.

El ele verin de atın durnam oy durnam³³²

Zulmet Deryasında Kapıldım Sele (Sivas)

Takdır İlahidir çaldı Ƙalemi

Söyleyüben verdi zata kelamı

Lütfu ihsan etti devr-i âlemi

Gördüm bir mekânı candan içeri.³³³

³³¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 194

³³² ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 71

³³³ TRT, a.g.e., c. 2, s. 818

Yine bu eserlerde de alın yazısını Allah'ın belirleyeceğini, Allah nasıl bir kader yazmışsa onun yaşanacağını anlatıyor.

Bu Dağlar Kömürdür (Ardahan)

Haydi, leyli leylanı.

Mevla'm yazmış fermanı

Ya al canım, kurtulam;

Ya ver derdim dermanı!³³⁴

Eserde “Mevla'm yazmış fermanı” cümlesinden ozan; “kader”i anlatmakta olup, kaderimizi Allah'ın belirlediğini ve Allah nasıl bir kader yazmışsa onu yaşayacağımızı anlatmaktadır.

Sepetçioğlu (Kastamonu)

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu,

Hiç gitmiyor kollarımdan efem de sızısı.

Böyle imiş *anlımızın yazısı*,

Yassıl dağlar yassıl, Osman efem de geliyor.³³⁵

Bu türküde “alın yazısı” olarak geçen kelimeyle anlatılmak istenen kaderdir. Eserde ozan, Allah'ın kendilerine takdir ettiği kadere boyun eğdiklerini, razı olduklarını, kaderlerinin değişmeyeceğini anlatıyor.

Ey Taş Delik Taş Delik (Afyon)

El yazıya el yazıya

Ak koyun kara kuzuya.

³³⁴ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 27

³³⁵ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 259

Elimden bir şey gelmiyor

*Alnımdaki şu yazıya*³³⁶

Ozan, eserde Allah'ın kendine yazmış olduğu kaderin değişmeyeceğini, kaderine yaşamaktan başka yapabileceği hiçbir şey olmadığını söylemektedir.

Ben Gül İdim Bülbül Kırdı Dalımı (Isparta)

Ben gül idim bülbül kırdı dalımı

Asker oldum yalnız kaldım piyade

Yazım buymuş eremedim murada

Ben ölürsem kimler tutar yasımı

Kadir Mevla'm o yazmıştır yazımı

Benden sonra kimler sorar yârimi³³⁷

Bu türküden halk arasında “alın yazısı” olarak tabir edilen kaderin Allah tarafından belirlendiğini ve herkesin Allah'ın takdiriyle belirlenen kaderini yaşayacağını anlıyoruz.

Bir Yiğit Dünyada Keleş Gezende (Trabzon)

Kerem derki ahım kalmaz âlemde

Böyle çalınmıştır levh-i kalemde

Diyarı gurbette garip ölende

Duyar düşmanları bayram ederler.³³⁸

³³⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 350

³³⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 131

³³⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 164

Bu türküde ozan, Allah tarafından takdir edilen şeyleri yazan “levh-i kalem”in kendisine takdir edilen kaderi yazdığını, kaderin değiştirilemeyeceğini fakat bu dünya da ahının da kalmayacağını söylemektedir.

Tepeköy Üstüne Tüfek Asayım (Kütahya)

Tepeköy üstüne tüfek asayım.

Allah'tan gelene kimlere küseyim.

Efelerin başı Hasan Hüseyin³³⁹

Eserde ozan, her şeyin Allah tarafından bize yazılan kaderin sonucu olarak kaza olduğunu, olayların ve insanların bu kazaların oluşması için araç olduğunu, kaderin değiştirilemeyeceğini bundan dolayı kimsenin suçlanamayacağını çünkü Allah'tan geldiğini anlatıyor.

6.2. Hayır-Şer İle İlgili Motifler:

Türkülerimizde rastladığımız motiflerden biride hayır ve şerdir. Hayır, iyilik demek olup, Allah rızasını kazanmak için yapılan her güzel iş hayır olarak geçer. Hayrın karşıtı ise şer olup, kötü huy, kötü düşünce içeren her şey şerdir. Kendisi için istediği her iyiliği başkaları içinde istemeye “hayır haklık” denir. Bu aynı zamanda ruhun güzelliği ve temizliğinin de belirtisidir.

Allah Allah Dedik Ata Bindirdik (Amasya)

Allah Allah dedik ata bindirdik

Hayır, duayla yola gönderdik

Kible tarafından elden aldirdik

Nettin Kızılırmak allı gelini³⁴⁰

³³⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 268

³⁴⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 33

Yukarıdaki eserde ozan hayırlı olması için dua ederek gelini yola çıkardıklarını, ettikleri duaların hayra vesile olmasını istediklerini anlatıyor.

Eşme Eştim Sabahtan (Yozgat)

Eşme eştim sabahtan

Vişne yedim tabaktan

Ne hayırlı gün imiş

Yâri gördüm sabahtan³⁴¹

Parçada ozan, pek çok işini yaptığı günün kendisi için çok hayırlı bir gün olduğunu çünkü bu hayırlı günde güzel ve iyiliklere vesile olacak bu güzel günde yârini gördüğünü ve bugünün kendisi için hayırlı bir gün olduğunu söylüyor.

Allah Birdir Peygamber Hak (Sivas)

Kişi ne çeker dilinden

Hem belinden hem elinden

Hayır ve şer emelinden

Hakikat bunun burası³⁴²

Ozan bu eserde insanların ömrü hayatları boyunca hayrı da, şerri de kendi iradeleri sonucunda kazandıklarını ve insanlar ne kazanıyor ya da kaybediyorlarsa kendi iradelerinin kararları olduğunu anlatmaktadır.

Bir Şuh-i Sitemkâr Yine Saldı Beni Derde (Elazığ)

Bir şuh-i sitemkâr yine saldı beni derde

Koydum nitekim başımı bin türlü kederde

³⁴¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 331

³⁴² TRT, a.g.e., c. 1, s. 33

Ağlar gezerim her gece her vakti seherde

Sevdim seveli terk edemem *hayrıyla Őerde*

Bir misl-i melek zat-ı peri hűsn-i beŐerde³⁴³

Ozan yukarıdaki eserde kendisinin derinden űzűntű yaŐadığını ve baŐında çok çeŐitli dertlerin olduđunu, bűtűn bunlara da melek ve peri misali gűzelliikte olan sevdiđinin sebep olduđunu, kendisine bu durumun hayır da getirse Őerde getirse yine de sevgisinden űdűn vermeyeceđini ve her Őekliyle kabul edeceđini anlatıyor.

Hapishane İçinde (Afyonkarahisar)

Hapishane içinde űten kuŐlar,

Hayırdır inŐallah gűrdűđűm dűŐler,

Herkes sevdiğine canlar bağışlar.³⁴⁴

Yukarıdaki eserde ozan, hapishanede gűrműŐ olduđu bir rűyanın hayırlı olaylara, hayırlı haberlere vesile olmasını ve gűzel haberler getirmesini diliyor.

Dumluca'nın Bayırına (Sivas)

Dumluca'nın bayırına,

Kervan konmuŐ ayırına.

Anan baban *hayırına*,

Sana yandım allı gelin.³⁴⁵

Eserde ozan, sevdiği kıza seslenerek, annesi ve babasının hayırına kendisinin aŐkına karŐılık vermesini istiyor. Yine ozan, sevgilisine seslenerek anne ve babasının da bu vesile ile gűzel ameller iŐlemiŐ olacaklarını, Allah'ın rızasını kazanmaya yűnelik hayırlı bir iŐ yapmıŐ olacaklarını anlatıyor.

³⁴³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 160

³⁴⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 318

³⁴⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 290

Dağdan Kestim Çınarı (Amasya)

Kapıdan dışa baktım.

Bir bölük kuşa baktım.

Ne *hayırsız* yar idin.

Arkadan boşa baktım.³⁴⁶

Entarisi Dım Dım Yar (Sivas)

Entarisini ben biçtim.

Ateşine ben düştüm.

Ne talihsiz başım var

Hayırsız yara düştüm³⁴⁷

“Hayırsız” hayırlı kelimesinin karşıtıdır. Eserde ozan sevgilisinin bu özelliğinden yakınmaktadır. Burada ozan, sevgilisinin verdiği sözü tutmadığını ve bunun da bir eksiklik olduğunu vurgulamaktadır.

³⁴⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 242

³⁴⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 320

B. İBADET MOTİFLERİ

1. Namazlarla İlgili Motifler

“Namaz” İslam’ın beş şartından biri olup, Allah tarafından yapılması farz olunmuş ibadetlerdendir. Günde beş vakit kılınan namazın dışında kılınan namazlarda vardır. Kur’an-ı Kerim’de ve birçok hadiste namazın önemi ve Allah katındaki değeri hakkında bilgi verilmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde “ **Namaz dinin direğidir.**”³⁴⁸ Diyerek namazın İslamiyet’te ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Yine Kur’an-ı Kerim’de geçen pek çok ayette de namazın önemi ve Allah katındaki önemi anlatılarak Allah ile kulu birbirine en çok yakınlaştıran ibadet şekli olduğu hakkında bilgi verilmektedir.

Misket Türküsü

Caminin *ezan vakti*

İçinin düzen vakti

Ben misketi kaybettim.

İlkbahar gazel vakti³⁴⁹

Emirdağ Türküsü (Afyonkarahisar)

Her sabah her sabah okunur *ezan*,

Takatim gelmiyor gurbeti gezem,

Okumuş değilim bir name yazam.³⁵⁰

“Ezan” Müslümanların namaz vaktinin geldiğini hatırlatıp; onları namaza davet etmek için okunan sözlerdir. Ezan günün beş vakti Müslümanların ibadet yeri olan camilerden okunarak Müslümanlara duyurulur. Peygamber Efendimiz ezanın güzel sesliler tarafından okunmasını buyurmuştur. Ezan ilk defa Medine’de Bilal-i Habeşî tarafından

³⁴⁸ İlmihal I, a.g.e., s. 220

³⁴⁹ TUĞRUL Mehmet, a.g.e., s. 173

³⁵⁰ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 263

okunmuştur. Yukarıdaki türkülerde ozan, ezanın camiden okunarak namaz vaktinin geldiğini anlatmaktadır.

Kızılırmak (Kırşehir)

Günüm gitti artık görünmez yolum

Mevla'nın aşkına *kıbledir* yönüm

Daim ağlamaktır şu benim karım

Sayd ağlamakta el bayram eder³⁵¹

“Kible”, Müslümanların namaza başlamadan önce döndükleri yön, taraftır. Namazda kibleye dönmek namazın şartlarından biri olup İstikbal-i kible olarak geçer. İslamiyet'te ilk kible Mescid-i Aksa iken daha sonra hicretin ikinci yılında İslam dünyasının kiblesinin Kâbe olduğu Bakara suresinin 114. ayetinde Allah tarafından bildirilmiştir. Eserde ozan, “Kıbledir yönüm” cümlesiyle namaz ibadetini hiç aksatmadan yerine getirdiği anlatılmaktadır.

Budin Türküsü

Çeşmelerde abdest alınmaz oldu

Camilerde *namaz* kılınmaz oldu

Mamur olan yerler hep harap oldu

Aldı Nemse bizim nazlı Budin'i³⁵²

Yukarıdaki türküde ozan, Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarından olan Budin'in gerileme döneminde Avusturyalılar tarafından zapt edilmesi sonucu, orada yaşayan Müslüman halkın çektiği eziyetleri, vakit namazlarını kılmak için abdest alamadıkları ve camilerde özgürce namaz kılamadıkları anlatılmaktadır.

³⁵¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 449

³⁵² ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 381

Aşağı Yoldan Geliyor Üç Atlı (Bursa)

Uçurdum palazımı konduramadım

Yangın yüreğimi söndüremedim.

...

Aşağıdan geliyor hamazlar

İkimizi bir yerlere komazlar

Senin için kaldı benim *namazlar*³⁵³

Buradaki türküde ozan, Allah tarafından farz kılınan namazlarını sevdiğinin yüzünden aksattığını anlatmaktadır.

Ben Yâre Yolladım Bir Elmas (Bilecik)

Kurşunlu camide kıldım *namazı*

Sünneti kılarken unuttum *farzı*

Ben yâri görünce niderim nazi³⁵⁴

Allah tarafından Müslümanlara yapılması emredilen namaz ibadetinin kendi içinde bir sünneti bir de farzı vardır. Sünnet Peygamber Efendimizin bazen terk edip yapmadığı, bazen de yaptığı davranışlardır. Farz ise Allah tarafından yapılması kesinlikle emir edilmiş, hiçbir şekilde terk edilemeyen davranışlardır. Namazda farz ise; namaz kılınırken mutlaka yerine getirilmesi gereken davranıştır. Yukarıdaki türküde ozan; sevgilisinin kendisine naz ettiğini, cilve yaptığını, bundan da kendisinin çok etkilendiğini, hatta kılmakta olduğu namazın farzını bile unutacak kadar aklının başından gittiğini anlatıyor.

³⁵³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 61

³⁵⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 133

Bir Sabah Namazı Tozdan Dumandan (Kastamonu)

Bir *sabah namazı* tozdan dumandan

Kılıcın kabzası görülmez kandan

Yan anam yan bana derler Genç Osman

...

Bir *sabah namazı* bedenden aştı.

Kellesi düştü yinede savaştı.

Nice kâfirlerin tedbiri şaştı.

Şehitlere serdar oldu Genç Osman.³⁵⁵

Eserde “Genç Osman” adındaki askerin sabah namazını kıldıktan sonra kâfirlerle girdiği savaşın sonunda şehitlik mertebesine yükseldiğini ve kendisi gibi şehit olanlarla birlikte, onlara komutanlık ederek, kâfirlerle savaşmaya devam ettiğini anlatmaktadır.

Evlerinin Önü Yoldur (Afyon)

Al Fadime’ m bal Fadime’ m

Yanakları gül Fadime’ m

Uyan uyan sabah oldu

Namazını kııl Fadime’ m.³⁵⁶

Allah’ın Müslümanlara peygamber aracılığıyla yapılmasını emrettiği namaz beş vakit olup; bunlardan biri de sabah namazıdır. Ozan yukarıdaki eserde sabah namazından bahsetmekte olup; türküde sevdiğine sabah namazının vaktini hatırlatmak için yanına gittiğini fakat onun uyanmadığını, sabah namazının vaktini kaçırdığını çünkü sevgilisinin öldüğünü anlatmaktadır.

³⁵⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 158

³⁵⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 347

Karacaoğlan'ın At Türküsü (Niğde)

Atım gideceğin belli bir yoldur

Önüm tatar deresi dizginin kaldır.

Elbistan'da *sabah namazını* kıldır

Bugün Niğdeliye yetelim atım³⁵⁷

Yukarıdaki türküde ozan, atıyla konuşarak ona nasihatler veriyor ve kendisini sabah namazını kılabilmesi için Elbistan'a yetiştirmesini istediğini anlatmaktadır.

Üç Gün Önce Geldi Gelin Alıcı (Sinop)

Haydin kızlar kalkın yola duralım

Hürmüz gelin geçiyor onu görelim

Öğle namazını bizde kılalım.³⁵⁸

Yukarıdaki türküde ozan, vakit namazlarından olan öğle namazından bahsetmekte olup, öğle vaktinde bu namazın kılınması gerektiğini anlatmaktadır.

Dere Geliyor Dere (Burdur)

Su üstünde kayası

Geldi Dirmil'in yazı

Derenin kenarında

Kıldım *ağşam namazı*³⁵⁹

Eserde ozan günde beş vakit farz olan namazlardan ağşam namazından ve ağşam namazını devamlı kıldığını anlatmaktadır.

³⁵⁷ DEMİRCİ Yusuf Ziya, a.g.e., s. 69

³⁵⁸ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 313

³⁵⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 271

Entarisi Dım Dım Yar (Sivas)

Entarisi dım dım yar

Gelir diye umdum yar

Yatsıya kadar bekledim

Gözlerimi yumdum yar³⁶⁰

“Yatsı” farz namazlarından olup, günün belli bir vaktinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Yatsı namazının vakti, şafağın kaybolmasından yani akşam namazının vaktinin çıkmasından, sabah namazının başlama saati arasında kalan zamandır. Eserde ozan, sevgilisini yatsı namazına kadar beklediğini ama onun gelmediğini anlatmaktadır.

Evlerinin Önü Kavak (İçel)

Evlerinin önü yazı

Yazıda yayılır kuzu

Seccadeden kalkmaz yüzü³⁶¹

“Seccade” kelime olarak üstünde secdeye varmakta yani namaz kılmakta kullanılan şeydir.³⁶² Eserden ozanın bahsettiği kişinin vakit namazlarını hiç aksatmadan kıldığını anlıyoruz.

³⁶⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 320

³⁶¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 344

³⁶² SAMİ Şemseddin, Kamus-i Türkî, Çağrı Yayınları, Enes Matbaacılık, İstanbul 2002, s. 709

Kadife'nin Endazesı Mecide (Manisa)

Gel Kalizoğlu kaldır benim ölümü

Demirciye doğru döndürdüler yönümü

...

Şu Sayık'ta *kılamadım cumayı*

Kara Aptil gece yapmış gümeyi³⁶³

“Cuma” gün olarak İslam dininde haftanın en önemli ibadet günüdür. Bu günde Müslümanlar toplu olarak ibadet ederler ve bu güne has olan “Cuma namazını” toplu olarak kılarlar. Peygamber Efendimizin pek çok hadisinde Cuma gününün öneminden bahsedilmiştir. Bir hadisinde peygamber Efendimiz (s.a.v.) “ **Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır; Âdem o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş ve o gün cennetten çıkmıştır. Kıyamette Cuma günü kopacaktır.**”³⁶⁴ Buyurmuştur. Yukarıdaki eserde ozan, bahsettiği kişinin kendisine kurulan tuzak yüzünden öldüğünü ve Cuma namazını kılamadığını yani cumaya yetişemediğini anlatmaktadır.

Beyaz Gül Kırmızı Gül (Kerkük)

Beyaz gül kırmızı gül

Güller arasından gelir

Yârim giymiş beyaz asya

*Cuma namazından gelir.*³⁶⁵

Eserde ozan sevgilisinin Cuma namazını cemaatle kılmak için camiye gittiğini ve Cuma namazını kıldığını anlatmaktadır.

³⁶³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 364

³⁶⁴ Müslim, “Cuma”, 18

³⁶⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 140

Gönül Kalk Gidelim Sılaya Doğru (Erzincan)

Bülbül ah eyleyip kanlar ağladı,

Gözüm yaşı sel sel oldu çağladı.

Ölüm geldi çereyanım bağladı

*Kılma cenazemi lazım değilsin!*³⁶⁶

Böyle İkrar İken Böyle Yolunan (Erzincan)

Bülbül ah eyleyip kanlar ağladı

Çeşmim yaşı sel sel oldu çağladı

Ölüm geldi çevre yanım bağladı

*Kılma cenazemi lazım değilsin*³⁶⁷

Dünya hayatı sona eren bir Müslüman'ı ahiret hayatına göndermek için yapılan hazırlıklardan biri olan “cenaze namazı” her Müslüman için farzdır. Ölen her Müslüman İslami usullere göre yıkanıp kefenlendikten sonra cenaze namazı kılınır ve defnedilir. Diğer namaz çeşitleri için konulan yasaklar ve kurallar aynen cenaze namazı içinde geçerlidir. Yukarıdaki eserlerde de ozan karşısındaki kişiye sitem ediyor ve cenaze namazıma gelme diyerek kırınlığını dile getirmektedir.

Selam Olsun (Sivas)

Sela verin kastımıza

Gider olduk dostumuza

³⁶⁶ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 351

³⁶⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 173

Namaz için üstümüze

*Duranlara selam olsun*³⁶⁸

Eserde ozan artık Hakk'a kavuştuğunu, kendisinin cenaze namazını kılan herkese teşekkür ettiğini söylemektedir.

Emine Şerife'nin Türküsü (Kırım)

Pazartesi gelip beni buldular

Salı günü *cenazemi kıldılar*

Düşmanlarım şen şat oldular

Ah nideyim, gençliğime doyamadım.³⁶⁹

Eserde ozan, Emine adındaki kadının öldükten bir gün sonra bulunduğunu ve cenaze namazının kılındığını anlatmaktadır.

2. Oruçla İlgili Motifler:

Türkülerimizde rastladığımız başka bir dini motif şekli olan oruç, İslam'ın şartlarından biri olup; türkülerimizde Ramazan, savm, oruç tutmak ya da tutmamak ve benzeri şekillerde rastlamaktayız.

Besmele'yle Çıktım Yola (İzmir)

Yağmur yağar dolu dolu

Uzaktır Kâbe'nin yolu

Bu aylarda *oruç* tutan

Allah'ın sevgili kulu³⁷⁰

³⁶⁸ TANSER Hamdi, a.g.e., s. 72

³⁶⁹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 314

³⁷⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 138

“Oruç tutmak” İslam’ın beş şartından biri olup; Allah katında sevabı en fazla olan ibadetlerden biridir. Yukarıdaki türküde de ozan, Ramazan ayında oruç tutmanın faziletini ve Allah katındaki değerini anlatmaya çalışmıştır.

Aşkınla Bu Uşşakı Viraneye Dönderdin (Şanlıurfa)

Gör bana neler kıldın gurbet eline saldın

Hep varlığımı aldın viraneye dönderdin

...

Ne *savm* ü salâtım var ne hacc ü zekâtım var

Zahitler arasında biganeye dönderdin.³⁷¹

Çalı Koydum Ocağa (Sivas)

Martini atamadım

Pahalı satamadım

Yârim senin sevdandan

*Orucu tutamadım.*³⁷²

Ozan yukarıdaki türkülerde sevgilisine sitemde bulunmaktadır. Kendisinin yapması gereken ibadetlerini aşkıdan dolayı yapamadığını, Allah’ın yapılmasını farz kıldığı oruç başta olmak üzere diğer bütün ibadetleri sevgilisine olan aşkı yüzünden tamamen terk ettiğini anlatıyor.

Sahur vakti Çıktık Yola (Karabük)

Seher vakti çıktık yola

Selam verdik sağa sola

³⁷¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 69

³⁷² TRT, a.g.e., c. 1, s. 207

Ramazan-ı Şerifiniz mübarek ola

Kalbiniz nur ile dola³⁷³

Eserde ozan, oruç tutmak için sahur yemeklerini yedikten sonra niyetlendiklerini ve yola çıktıklarını, yolda karşılaştıkları kişilerle selamlaşarak, birbirlerinin Ramazan-ı Şeriflerini hayırladıklarını anlatmaktadır.

Değirmen Üstü Çiçek (Sivas)

Değirmenin bendinde

Kalayladım kazanı

Bir güzelin uğruna

*Yedim ramazanı*³⁷⁴

Su Sızıyor Sızıyor (Orta Anadolu)

Derenin kenarında,

Kalayladım kazanı.

Kız ben senin yüzünden,

*Tutmadım ramazanı.*³⁷⁵

Yukarıdaki her iki türküden de ozanın sevdiğinin aşkı yüzünden Allah'ın Ramazan ayında tutulmasını farz saydığı orucunu tutamadığını anlıyoruz.

Erzurum Kilidi Mülk-i İslam (Erzurum)

Ramazan' da al-i şan ederler

O şehr-i siyamı Zişan ederler

³⁷³ TRT, a.g.e., c. 2, s. 669

³⁷⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 260

³⁷⁵ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 151

Fukara gönlümü gülşan ederler

Mevla'ya emanet olsun Erzurum.³⁷⁶

Eserde ozan Erzurum'u överek, bu şehrin şan ve şerefi büyük bir İslam memleketi olduğunu ve Ramazan ayında bu şerefli şehrin fakirlere ve fukaralara yardım ettiğini, onların karnını doyurarak yüzlerini güldürdüğünü anlatıyor.

3. Hac ve Kurban İle İlgili Motifler:

Hac ve kurban türkülerimizde rastladığımız dini motiflerden olup, karşımıza çeşitli şekillerde çıkmaktadır. Hak yolu, Beytullah gibi çeşitli şekillerde türkülerimizde hac motifine rastlamaktayız. Yine kurban motifi de türkülerimizde sık rastladığımız motiflerden olup kurban keseyim, kurban bayramı gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

3.1. Hac İle İlgili Motifler:

Hac, İslam'ın beş temel esaslarından biri olup; Allah tarafından hicretin 9. yılında Müslümanlara farz kılınmıştır. Dinimizce imkânı olan her Müslüman'a ömründe bir kere dahi olsa hac vazifesini yerini getirmeye çalışması tavsiye edilmiştir. Türkülerimizde rastladığımız bir motiftir.

Adım Adım Hak Yoluna Varayım

Adım adım *Hak yoluna varayım*

Şahımın olduğu yeri gördün mü?

Bir dir derler cümlemizin anası

Birden solmaz ellerinin kınası

Şen olsun bizlerin sohbet hanesi³⁷⁷

³⁷⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 325

³⁷⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 6

Yukarıdaki türküde ozan hac motifini işlemiş olup, türküde doğrudan hacca gitmeyi kullanmamış “hak yoluna varmak” cümlesiyle hac motifini işlemiştir. Bu türküde “hak yoluna varmaktan” anlatılmak istenen Allah’ın evine yani “Kâbe”ye varmaktır.

Bana Kara Diyen Dilber (Denizli)

Karacaoğlan der maşallah

Bir gün görür inşallah

Kara donludur *beytullah*

Örtüsü kara değil mi?³⁷⁸

Yukarıda Denizli yöresine ait olan bu türküde, Beytullah kelimesinden anlatılmak istenen Allah’ın evi yani Kâbe olup, bir gün bu mübarek yeri görmeyi ummaktır. Yine ozan bu türküde, Kâbe’nin siyah örtüsünü siyah giymiş sevgiliye benzeterek buraya kişilik kazandırmıştır.

Annesinden Destur Aldı Karanî (Bolu)

Annesinden destur aldı Karani

Kâbe yollarına vardı boyladı

Gitti Muhammed’i evde bulamadı³⁷⁹

Peygamber efendimiz zamanında yaşamış büyük veli olan Veysel Karanî’nin asıl ismi Üveys bin Âmir el-Karanî’dir. Peygamber Efendimizin zamanında Müslüman olan Karanî, Peygamberimizi görmediği için sahâbî olmadı. Veysel Karanî Hz. Deve güderek geçimini sağlar ve geçimini bu şekilde temin ederdi. Belli bir ücret talep etmeyen bazen hiçbir ücret almadan işini yapan Karanî, aldığı yarısını sadaka olarak fakirlere dağıtırdı. Veysel Karanî ömrü hayatı boyunca kimseyi kırmamış ve kimse tarafından incinmemiştir. Annesinin hayır duasını almış olan Karanî gece-gündüz ibadetle geçirirdi. Veysel Karanî Peygamber Efendimizin sağlığında onu görmek ve hac ziyaretini yapmayı çok istemiş

³⁷⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 116

³⁷⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 45

fakat kendisinin yokluğunda annesine bakacak ya da emanet edebileceği olmadığı için bu dileğini yerine getirememiştir. Veysel Karanî ancak Peygamber Efendimizin vefatından sonra hac vazifesini yerine getirebilmiştir. Bu eserde ozanın anlattıklarından Karani'nin hacı olabilmek için Kâbe'ye gittiğini ve kutsal topraklara varabildiğini anlıyoruz.

Aya Bak Nice Gider (Erzurum)

Aya bak nice gider

Ay dolanır gece gider

İki de kaşın arası

Bir yol var *hacca gider*³⁸⁰

Ozan bu türküde hac vazifesini yapmak isteyen insanların ilk önce nefsanî arzularından vazgeçmelerini, insanın kalbini temiz tutması gerektiğini, kalpten istenilen her şeyin gerçekleşeceğini, nefsimizi terbiye edebilmemiz için öncelikle bunu kalpten istememiz gerektiğini, bunu başaranlar için ise artık hac yolunun açılacağını anlatıyor.

Karşı Yatan Kara Dağlar (Tercan)

Kâbe'den gelen hacılar

Yürekte vardır acılar,

Evdeki çifte bacılar,

Kardeş diye ağlarım.³⁸¹

Müslümanlar hacı olmak, hac görevini yerine getirmek için kutsal topraklarda bulunan Kâbe'ye giderler. Orada yapmaları gereken görevleri yaparlar ve hacı olarak kutsal topraklarda bulunan Kâbe'den ayrılırlar. Yukarıdaki türküde de ozan, hac vazifesini yerine getirerek hacı unvanını alanlara seslenmektedir.

³⁸⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 84

³⁸¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 306

Kabenin Dalları Bölük Bölüktür (Karabük)

Eşim dostum yüklesinler yükünü

Komşularım helal etsin hakkını

Bilmez oldum ben uzağı yakını

...

Kısmet eyle ya Mevlâ bize *Kâbe*'yi.

Nasib eyle ya Mevlâ varıp gelmeyi³⁸²

Eserde ozan hac ibadetini yerine getirebilmek ve Allah'ın evini ziyaret etmeyi istemekte ve bunun için dua etmektedir.

Ey Dide Nedir Bu Uyku Gel Uyan Gecelerde (Şanlıurfa)

Az ye az uyu hayrette var fani olanda.

Bul canı beka ol ona mihman gecelerde

...

Dil *Beyt-i Hüdadır* onu pak eyle sivadan

Kasrına nuzul eyler ol sultan gecelerde.

...

Allah için ol hakka mukarrin gece gündüz

Ey Hakk'ı nihan aşk oduna yan gecelerde³⁸³

Ozan burada, az uyuyup az yemek yediğimiz zaman bedenimizdeki huzuru hissedebileceğimizi, zikir yaptığımız bu gecelerde Allah'a misafir olduğumuzu anlatıyor.

³⁸² TRT, a.g.e., c. 1, s. 494

³⁸³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 350

Diğer beyitte ise ozan, dilimize hâkim olmamızı, dilimizi kötü sözlerden uzak tutmamızı ve her türlü gafletten temizlememizi, çünkü her türlü kötülükten arınmış temiz bir dilin Allah katında yerinin çok özel olduğunu anlatıyor ve arınmış bir dili Allah'ın evine benzetiyor. Ozan yine bu beyitte, Allah'ı zikrettiğimiz bu gecelerde kendimizi Allah'ın evine gitmiş gibi hissedeceğimizi anlatıyor ve son beyitte ise ozan, gece gündüz devamlı Allah'ı anmamız gerektiğini ve bu gecelerde Allah aşkı ile gizli gizli yanmamızı söylüyor.

Siyah Saçların da Hatem Yüzlerin (Sivas)

Kaşların Bismillah vechin Beytullah

Seni öz nurundan yaratmış Allah

Sevmişem ben seni terk edemem billah

Aşkın hançeriyle vursalar beni³⁸⁴

Eserde ozan, sevgilisinin yüz güzelliğini, Allah'ın evi olan “Kâbe”ye benzetiyor ve yine sevgilisinin kaşlarının şeklinin sanki Allah tarafında “Bismillah” yazılmış gibi olduğunu söylemektedir.

3.2. Kurban İle İlgili Motifler:

Kurban motifi türkülerde rastlanılan motiflerden biri olup; dini terim olarak, “ibadet maksadıyla belirli bir vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlamak, ya da bu şekilde boğazlanan hayvan”³⁸⁵ demektir. Hz. İbrahim'in çocuklarını kurban etmek istemesini, Allah tarafından Hz. İbrahim'e gönderilen koçu ve kurban bayramını anlatan bütün türküleri bu konu başlığı altında topladık.

- **Farz Kurbanlar:**

Allah tarafından Kurban Bayramı'nın ilk üç gününde kesilmesi emredilmiş olan ve Allah rızası kazanmak için kesilen kurbandır. Kurban keserek Müslümanlar Allah'a olan yakınlıklarını ifade etmektedirler.

³⁸⁴ TRT, a.g.e., c. 2, s. 697

³⁸⁵ İlmihal II, İslam ve Toplum, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm A.Ş., Güzeli Sanatlar Matbaası A.Ş., 2000, s. 1

Akıl Ermez Yaradan'ın Sırrına (Kırıkkale)

Akıl ermez Yaradan'ın sırrına

Acep bilmem kime indi bu kurban

Üçayağı bağlı birisi boшта

*İsmail Nebi'ye indi bu kurban*³⁸⁶

Bu türküde kurban motifine değinilmiş olup, Kur'an-ı Kerim'de de geçmekte olan Hz. İbrahim'in oğullarını Allah'a kurban olarak vermek istemesi ve bunun üzerine yüce yaratanın Hz. İbrahim'e gökten bir koç indirerek oğullarının yerine bu koçu kendisi için kurban etmesini istemesi olayı anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerimin Maide suresinin 5/27 ayetinde de bu konu hakkında Müslümanlara bilgi verilmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“... Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti...”** Ayrıca kurban Kevser suresi ile vacip kılınmıştır. **Bu surede de yüce Allah şöyle buyurmuştur: “(Resulüm!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınc besleyendir.”**

İndim Koç Babaya Tavaf Eyledim (Ankara)

Koçların alnına yazdı Kur'an.

Hiç mahrum mu kalır onları gören

Yarın mahşer günü şefaata uman

Bugün yaylımdadır geliyor koçlar.³⁸⁷

Eserde ozan, Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanların mahşerde bizlere Peygamber Efendimizin şefaatinin kazanmamıza yardımcı olacağını anlatmaktadır. Yine eserde kurban kesmenin Peygamber Efendimizin sünneti olarak anlatıldığını anlamaktayız.

³⁸⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 19

³⁸⁷ TRT, a.g.e., c. 2, s. 486

Kur'an-ı Kerim'de kurban kesme konusunda açık bir emrin bulunmayışından³⁸⁸ dolayı bazı insanlar bu ibadeti Peygamber Efendimizin sünnetini yerine getirmek için yapmaktadırlar.

Ovalardan Geçelim (Muğla)

Sırada keçinin ayrıanı

Geliyor *Kurban bayramı*

Hamamdan da çıkmış gelin

Anasının küçücük baylanı³⁸⁹

Dam Başında Duran Kız (Malatya)

Dam başında duran kız,

Bayram geldi donan kız,

Bayram kurbandsız olmaz,

Ben sana kurban kız.³⁹⁰

Yukarıdaki eserlerde kurban motifinin içine aldığımız mübarek Kurban bayramı ve bu bayramda kesilen kurbanlar anlatılmaktadır.

• **Adak Kurbanı:**

Kurban çeşitlerinden olup; Allah rızası için, Allah'a şükretmek, duaları kabul ettiği için teşekkür etmek için kesilen kurban türüdür. Adak kurbanını kurbanın sahibi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler yiyemez.

³⁸⁸ İlmihal II, a.g.e., s. 3

³⁸⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 105

³⁹⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 249

Ark Altında Bendim Var (Çankırı)

Ark altında bendim var

Al yeşil tülbendim var

O yar da benim olursa

On *koçtan kurbanım* var³⁹¹

Arpa Ektim Leğene (Ardahan)

Arpa ekdim leğene

Sümbül boynun eğene

On iki *kurban* demişim

Elim eline değene³⁹²

Ben Gidiyorum Baylere (Bolu)

Uzun uzun çarşılar

O yar beni karşılar

O yar benim olursa

Kurban keşin komşular³⁹³

Karanfilin Moruna (Çanakkale)

Karanfilin moruna,

Ölüyorum yoluna.

³⁹¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 51

³⁹² TRT, a.g.e., c. 1, s. 54

³⁹³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 130

Çifte kurban adayım,

Sevgilimin yoluna.³⁹⁴

Ayvana Serdim Kilim (Hakkâri)

Ayvana serdim keçe

Nece bir ömür geçe

Hak yoluna üç kurban

Yar gele buradan geçe.³⁹⁵

Çay İçinde Dövme Taş (Diyarbakır)

Bu küçe uzun küçe

Küçeye serdim keçe

Hak yoluna üç kurban

Yar gele buradan geçe³⁹⁶

Dam Başında Sarı Çiçek (Nevşehir)

Dam başında sarı çiçek.

Buradan gidek Ürgüp'e göçek

Ürgüp'e vardığımız gece

*Hak yoluna kurban kesek.*³⁹⁷

³⁹⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 163

³⁹⁵ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 180

³⁹⁶ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 211

³⁹⁷ TURHAN Salih, a.g.e., s. 236

Çayın Öte Yüzünde (Elazığ)

Çay önünü çağladım.

Ufak ufak ağladım.

Dediler yârin geldi.

*Çifte kurbanlar bağladım*³⁹⁸

Denizde Urganım Var (Bursa)

Denizde urganım var

Gümüştten yorganım var

Kız ben seni alırsam

Kara *koç kurbanım* var.³⁹⁹

İki Döne Bir Kuş İdi (Kars)

Tandır yaktım terledim.

Çıktım seyran eyledim.

Dediler yârin gelir,

*Koçu kurban eyledim*⁴⁰⁰

Yukarıdaki türküler de “adak kurbanı” işlenmiş olup, bu motif kurban çeşitlerinden biridir. Allah’tan istenilen bir şeyin gerçekleşmesi durumunda Allah’a şükretmek için kesilen kurbandır. Yukarıdaki türkülerde de ozan, sevdiğine kavuşursa kurban adadığını anlatıyor.

³⁹⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 218

³⁹⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 266

⁴⁰⁰ TRT, a.g.e., c. 2, s. 479

2. Zekât İle İlgili Motifler:

“Zekât”, İslam’ın beş temel şartından biri olup, Allah tarafından Müslümanlara yapılması farz kılınan ibadetlerdendir. Aşağıdaki Bolu yöresine ait türkünün dışında zekât konusunun geçtiği motiflere türkülerimizde rastlamadık.

Annesinden Destur Aldı Kâranî (Bolu)

Bin deveyi bir akçaya güderdi

Onun da yarısını *zekât* ederdi

Deveyi güderken Tevhid çekerdi.⁴⁰¹

Yukarıdaki eserde ozan, Veysel Kâranî Hazretlerinin geçinebilmek amacıyla güttüğü hayvanlardan kazandığı çok az bir miktar olan parasının yarısını da Allah rızası için, Allah’a ibadet için fakirlere dağıttığını anlatıyor.

⁴⁰¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 45

C. AHLAK MOTİFLERİ

1. Edep İle İlgili Motifler:

Türkülerde rastlanılan diğerk bir motifte edep ile ilgili olanlardır. Selam vermek, selam almak, helalleşmek gibi kelimelerin geçtiğı türküleride edep ile ilgili motiflerde tasnif ettik.

Aklım Fikrim Zay Eyledi Yar Benim (Sivas)

Alması farz imiş sünnettir selam

Hak nurdan yaratmış yaz dedi kalem

Bir çiçek yolladı Rabbü'l-âlem

Onu koklayan mahzun kalmadı⁴⁰²

Besmele'yle Çıktım Yola (İzmir)

Besmele'yle çıktım yola

Selam verdim sağa sola

İki gözüm Hasan Efendi

Ramazan Şerifleriniz mübarek ola⁴⁰³

Sefil Baykuş Ne Gezersin Bu Yerde (Sivas)

Sefil baykuş ne gezersin bu yerde,

Yok mudur? Vatanın illerin hani?

⁴⁰² TRT, a.g.e., c. 1, s. 19

⁴⁰³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 138

Küşmüş müsün *selamımı almadın*,

Şeyda bülbül şirin dillerin hani?⁴⁰⁴

Entarisi Salkım Salkım (Sinop)

Entarisi salkım salkım

Selam aldım kucak kucak

Benim yârimi sorarsan

On beşine bastı ancak⁴⁰⁵

Seher Yeli (Gaziantep)

Şafaktan esen seher yelleri,

Başın için uğra bizim diyara.

Bir *selam* söyleyeyim al birine götür,

Benim ahvalimi bildir o yara.⁴⁰⁶

İşte Geldim Ekim Büküm (Trabzon)

İşte geldim ekim büküm

Arkamda davulum yüküm

A benim efendim

İptida *selam aleyküm*⁴⁰⁷

Selam vermek; güzel ahlak motiflerinden olup, Müslümanlar arasında selamlaşmak sünnettir. Verilen selamı almakta her Müslüman'ın üzerine farzdır. Aynı

⁴⁰⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 199

⁴⁰⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 321

⁴⁰⁶ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 249

⁴⁰⁷ TRT, a.g.e., c. 2, s. 492

zamanda selam verip almak Müslümanlar arasında dostluğu arttırır. Selam verip almanın bazı kuralları vardır; öncelikle bir topluluğun içine girildiği zaman ilk önce “Esselâmu aleyküm” diye selam verilir. Karşılık olarak da kendisine “Ve aleykümüsselâmu ve rahmetullahi ve berekâtüh”⁴⁰⁸ şeklinde karşılık verilir. Yine toplum içinde gençler yaşlılara, ayaktaki kişiler oturanlara selam verir. Eğer verilen selamın, topluluk içinden kimse karşılığını vermezse; o topluluktaki herkes günahkâr olur. Ozan burada, selam vermenin ve selam almanın İslamiyet’teki önemini anlatmıştır. Ayrıca Müslümanların birbirine selam vermesi nezaket kurallarından olup iyi bir terbiyenin de gereğidir.

Şu Karşı Yaylada Göç Katar Katar (Tercan)

Pir Sultan Abdal’ım kalkın aşalım.

Aşıp yüce dağı engin düşelim.

Çok nimetin yedik *helalleşelim*.

Geçti dost kervanı eyleme beni⁴⁰⁹

Dağları Dağlasınlar (Erzincan)

Bu dağın oylumuna

Kuş konar yaylımına

Gel hakkın helal eyle

Geldik yol ayırımına⁴¹⁰

Bayram Geldi Benim Yârim Kaçıyor (Çorum)

Bayram geldi benim yârim kaçıyor,

Arkadaşlar gelmiş *helâlleşiyor*,

⁴⁰⁸ BİLMEN, Ömer Nasuhi, a.g.e., s. 485

⁴⁰⁹ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 23

⁴¹⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 246

Bana ne diyorsunuz konu komşular,

Gideceğim askerliğim geçiyor.⁴¹¹

Şu Karşı Yaylada Göç Katar Katar (Tercan)

Pir Sultan Abdal'ım, dağlar aşalım,

Aşalım da dost iline düşelim.

Çok nimetin yedim, *helâlaşalım*,

Geçti dost kervanı eğleme beni.⁴¹²

Helâlleşmek insanların birbirlerine karşı haklarını helâl etmeleri demek olup, İslamiyet'te cemiyet hayatında dikkat edilip, yapılması gereken davranışlardandır. Birbiriyle helalleşen kişilerin üzerinde birbirlerine karşı kul hakları da olmayacaktır. Bu yüzden helalleşmek İslâm edebinde önemli bir yer tutmaktadır. Yukarıdaki türkülerde ozan; yardımını gördükleri, yemeğine ortak oldukları ve ayrı düşecekleri arkadaşlarına seslenerek, birbirlerine karşı haklarını helâl etmeyi öneriyor.

Sana Bir Nasihatım Var (Kars)

Harama sürme elini,

Kötülükten sakın kendini.

Bazen hıfzıyla dilini,

Dilden gelir bela, gardaş!⁴¹³

“Haram” sözlükte; dince yasak edilmiş şey⁴¹⁴ anlamına gelip, helalinde zıttıdır. Haram edilen şeylere uyulup uyulmaması ise kişiye bırakılmış olup, zorlama yoktur. Ozan türküde, nasihat vererek; haramdan, kötü insanlardan uzak durulmasını, dilin her yerde

⁴¹¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 119

⁴¹² ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 255

⁴¹³ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 92

⁴¹⁴ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 327

konuşmamasını, bazen dilimizi tutmayı bilmemizi öğütleyerek; pek çok belanın bu üç şeye dikkat etmediğimiz için kapımızı çaldığını anlatıyor.

Annesinden Destur Aldı Kâranî (Bolu)

Yemen ellerinde Veysel Kâranî

Yemez *haramı* bilmez yalanı

Ol Resul Allah'ın sadık yaranı⁴¹⁵

Bu türküde edep ile ilgili motiflerden olan sosyal ilişkilerde ve toplum ahlakında da çok önemli bir yer tutan “haram” konusu işlenmiştir. İslam ahlakının temellerinden biri de her ne şekilde olursa olsun her türlü şartta ve ortamda her türlü ihtiyacımızın ve hayatta kalmak, yaşamak için yaptığımız bütün çabaların helâl kazanç ve helâl rızıkla elde edilmesi şeklindedir. Bu sebeple İslâm ahlak ve edebini bilen her Müslüman bu kurallara riayet ederek yaşar veya yaşamaya çalışır.

Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim (Çorum)

Mecliste *arif ol* kelamı dinle

El iki söylerse sen de bir söyle

Elinden geldikçe sen iyilik eyle

Hatıra dokunup yıkıcı olma⁴¹⁶

“Arif” bilgili, irfan sahibi kişi anlamına gelmekte olup, bu tür insanlar nerede nasıl hareket edeceklerini bilen adab-ı muâşeret kanunlarına göre hareket eden, çok konuşmayıp az konuşan, insanlara iyilik etmeyi amaç edinen ve insanları kırmayan kişilerdir. Ozan eserde de bizlere nasihat ederek böyle insanları örnek almamızı öneriyor.

⁴¹⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 45

⁴¹⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 280

2. Güzel Ahlak İle İlgili Motifler:

İnsanın mizacındaki manevi değer ve davranışları kapsayan, doğuştan ya da sonradan kazanılan iyi ya da kötü her türlü davranışları kapsayan haller olan güzel ahlak motifi, türküler de en sık rastlanılan motiflerden biridir. Merhamet, hamiyet, hayâ, minnet, sıdk, şükür, dindarlık, sabır, mürüvvet, Allah'ı zikir etmek gibi kelimelerin geçtiği türküleri ahlak ile ilgili motifte topladık.

Bu Dünyanın Devranına (Tunceli)

Cafer sözünü kısa kes,

Kemâlâta eyle heves.

Menzil almaz tamah, nekes

Aldanma gönül aldanma⁴¹⁷

“Kemâlât” sözlükte insanın, bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğu⁴¹⁸ olarak geçmektedir. Eserde ozan, hırs ihtiras ve cimri olmanın bu dünyada insana çıkar sağlamayacağını; olgun, güzel ahlak sahibi olmanın insana yara sağlayacağını ve bunlara heves edilmesi gerektiğini anlatıyor.

Dünya Servetinden Bize Kalan (Kars)

Dünya servetinden bize kalan

Vallah hesap ettim beşe bağladım

Dünyada gördüğüm kitaba yazdım

Kemal defterinden köşe bağladım.⁴¹⁹

Eserde ozan, bu dünyada insanın eline geçen maddiyatın ona kar sağlamayacağını, kendisinin bizzat bu konuda ince hesaplar yaparak bu sonuca ulaştığını,

⁴¹⁷ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s.151

⁴¹⁸ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 505

⁴¹⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 295

bu dünyadan elde edeceğimiz servetin beş maddeden oluştuğunu, hatta bunları tek tek kitaba yazdığını gerisinin de boş olduğunu söylüyor. Ozan bu beş maddeyi zamanla belli bir olgunluğa, ahlak yönünden iyi, doğru, dürüstlük ölçüsünde öte dünyaya yakışan olgunluğu kazandıktan sonra dünyalık kitabına yazdığını bu beş maddenin de imanın esasları olduğunu anlatmaktadır.

Çifte Çıkar Martinimin Dumanı (Kastamonu)

Çifte çıkar martinimin dumanı

Yoktur da zalimlerin *dini imanı*

Şimdi gelir mahpusların fermanı⁴²⁰

Dağlara Septim Ekin (Kerkük)

Dağlara serptim ekin

Giderim elimde ekin

Bir gâvur bir Müslüman

Olmasın benim tekim⁴²¹

Diyanet; dindarlık yapmak, dinin emir ve yasaklarına uyarak hareket etmek demektir. Diyanetsizlik ise diyanetin zıttı olup; dinsizlik anlamına gelmektedir. Diyanetsizlik ayrıca bütün kötülüklerin en büyük kaynağıdır. Birinci eserde ozan, zalim olan, kötü olanların diyanet duygusundan mahrum olduklarını anlatırken ikinci eserde ise kendi kişiliğine atıfta bulunarak kendi nefsinin tek bir çizgide istikrarlı bir şekilde yürümesini istediğini, bir dindar bir dinsiz gibi davranmak istemediğini anlatıyor.

Eledim Eledim Höllük Eledim (Erzurum)

Bir güzel simadır aklımı alam

Aşkın sevdasını canan serime salan

⁴²⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 234

⁴²¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 245

Bizi kıskanmasın *ehl-i din olan*

Gitti de gelmedi canan bu ne çare⁴²²

Türküde “ehl-i din” olan kelimesinden anlatılmak istenen dini kuralları çok iyi bilip uygulayan; bu konuda çok titiz davranan kişidir. Eserde ozan; kendisinin çok güzel bir kıza vurulduğunu, bu kızın aklını başından aldığını, sağlıklı düşünemediğini bu yüzden dini yaşantısındaki bazı şeyleri aksattığını, diyanet sahiplerinin kendisinin bu yüzden kınamamasını istiyor.

Allah Birdir Peygamber Hak (Sivas)

Veysel sapma sağa sola

Sen *Allah'tan birlik dile*

İkilikten gelir bela

Dava insanlık davası⁴²³

Bu türküde güzel ahlak motiflerinden olan bir ve beraber olma motifi işlenmiş olup, Müslümanların daima birbirlerine karşı, koruyucu ve kollayıcı olmalarını, birlik ve beraberliklerini bozmamalarını, ikili davranışlardan uzak durmalarını anlatmaktadır.

Dünyada Tükenmez Murat Varmış (Sivas)

Ölüm var dünyada yok imiş murat

Gün be gün artıyor türlü meşakkat

Kalmamış dünyada *ehl-i kanaat*

İnsanlar içinde çok fesat gördüm⁴²⁴

Kanaat; ahlak motiflerinden olup kismete razı olmak, aç gözlü olmamak anlamlarına gelmektedir. Eserde ozan, dünya hayatının gerçeğinden, dünyanın acımasız,

⁴²² TRT, a.g.e., c. 1, s. 306

⁴²³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 33

⁴²⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 296

insanı üzen, çeşitli yaralar açan, zorluk, sıkıntı ve eziyet çektiren bir yer olduğunu söylüyor ve insanların artık eskisi gibi azla yetinip, haline razı kanaatkâr insanlar olmaktan çok uzak olduklarını, artık böyle güzel ahlakları ruhlarında barındırmadıklarını tam aksine insanların artık kötülük yapma ve kötülük sahibi olmak için yarıştıklarını anlatılmaktadır.

Arzuhal İçin Sultana Geldim (Şanlıurfa)

Bendelik eyler cümle mevcudat

Ben de kulluğa sultana geldim

Der ki Kuddisi *Elhamdüfillah*

Geçtim sınavdan Yezdan'a geldim.⁴²⁵

“Elhamdülillah” kelime anlamı olarak, Allah’a hamdolsun, Allah’a şükür⁴²⁶ anlamlarına gelmektedir. İslamiyet’te Allah’a verdikleri ve sahip olduklarınız için şükür etmek en önemli davranışlardandır. Allah’a şükretmek aynı zamanda kişiyi doyumsuz olmaktan da uzak tutar.

Elma Tekerlendi Yar (Kilis)

Kebabı közde gördüm

Sürmeyi gözde gördüm

Şükür olsun Allah’a

Seni bu güz de gördüm⁴²⁷

“Şükür”, Allah’ın verdiği nimetlere karşı memnuniyetini dile getirmek için teşekkür etmektir. Türküde ozan sevdiği güzeli gösterdiği için Allah’a şükranlarını dile getirerek şükretmektedir.

⁴²⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 56

⁴²⁶ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 215

⁴²⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 314

Asalet Bir Altın İdi Pul Oldu (Ankara)

Asalet bir altın idi pul oldu

Türlü türlü bedenlere çul oldu

İmanın yolu keseden geçeli

Kimi pula kimi kula kul oldu⁴²⁸

İman sözlükte, “bir kişiyi söylediği sözde tasdik etmek, doğrulamak, söylediğini kabullenmek, gönül huzuru ile benimsemek”⁴²⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Ozan bu türküde de insanların artık paranın ve gücün derecesine göre konuştuklarını, doğruluk ve dürüstlük kavramlarının parayla değerlendirildiğini vurguluyor.

Yaş Nane Kuru Nane (Kastamonu)

Yaş nane kuru nane

Aman kül oldum yane yane

Ne ben öldüm kurtuldum

Aman ne sen geldin *imane*.⁴³⁰

Yukarıdaki türküde ozan, sevgilisine sitem ederek, doğru sözü tasdik etmediğini, söylediği doğruları kabul etmediğini belirtiyor ve üzüntüsünü ifade ediyor.

Beyaz Şarap İçtim Yeşil Kane'den (Kayseri)

Kemlik gelmez asilzadeden kaçma

Yardımcın Huda'dır *doğrudan şaşma*.

⁴²⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 57

⁴²⁹ İlmihal I, a.g.e., s. 68

⁴³⁰ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 203

Her yüze gülene sırrını açma.

El yüzünden bir ziyana uğrarsın⁴³¹

Bir Garip Başına Kaldım Arada (Malatya)

Her gördüğüm kara yüze bes demem

Olur, olmaz âdemlere dost demem

Sadık yâr isterim yalancı istemem

Gerçek ise kurban etsin hak beni⁴³²

Burada güzel ahlak motiflerinden doğruluk ve dürüstlük kelimelerinin karşılığı olan “sıdk” olmaktan bahsedilmektedir. Doğruluk ve dürüstlük erdemine sahip olan insanlara “sıdk” insan denilmektedir. İslam ahlakının en çok önem verdiği erdemlerden biri olan bu davranış; çeşitli hadislerle ve Kur’an-ı Kerim’de geçen çeşitli ayetlerle anlatılmıştır. Türküde ozan, sıdk yani doğru ve dürüst olan insanın yanında her zaman Allah’ın olacağını belirtmiştir.

Sallana Sallana Gelir Geçersin (Kars)

Seherde uğradım yârin yanına,

Tutmadı dillerim diyem yar eğlen.

Söylediğin sözde niçin durmadın

Hey *insafsız* kız, bahtı kara kız.⁴³³

Eli Elekli Gelin (Burdur)

Entarisi tozpembe

Yadigârın var bende

⁴³¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 140

⁴³² TRT, a.g.e., c. 1, s. 150

⁴³³ TRT, a.g.e., c. 2, s. 670

Hiç sözünde durmazsın

İnsaf yok mu hiç sende⁴³⁴

Eserlerde ozan, sevgilisine kendisine verdiği sözde durmadığı, sözünü tutmadığı; doğruluk ve dürüstlük kavramlarına uygun davranmadığı için kızmakta ve yaptığı yanlış, hataları kabul etmesini istemektedir.

Gel Ha Gönül Havalanma (Sivas)

Teslim Abdal özüm *hak*tır.

Sözümün yalanı yoktur.

Engin söyle büyüklüktür.

Engin ol gönül, engin ol⁴³⁵

Hak; yüce Allah'ın mübarek ismidir. Ayrıca doğruluk, insaf anlamlarına da gelmektedir. Doğruluk ve insaf da güzel ahlak motiflerindedir. Eserde ozan, kendisinin doğru sözlü, doğrudan şaşmayan, yalan söylemeyen biri olduğunu, doğruluktan ödün vermediğini anlatıyor.

Beni Bir Dost Yaraladı (Samsun)

Eksik olmaz garip başın dumanı

Terk ettim küfürü buldun *iman*

Güldüreyim derken ağlattın beni

Gözümden kan akar silmezsem eğer⁴³⁶

Buradaki türküde ozan karakter, huy ve mizaç olarak İslam ahlakına uymayan davranışlarından vazgeçtiğini ve kendini terbiye ettiğini böylece doğru yol olan, Allah yolunu bulduğunu anlatmaktadır.

⁴³⁴ TURHAN Salih, a.g.e., s. 56

⁴³⁵ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 205

⁴³⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 134

Çepniye Gitmeye Niyet Eyledik

Yine yere yatar başın kaldırır,

Beni *utandırır* eli güldürür.

Senin bu işlerin beni öldürür,

Adını koyarlar kanlı boz öküze.⁴³⁷

“Utanma”, güzel ahlak motiflerinden olup, yapılan kötü ya da yanlış davranıştan dolayı bedenin ve kalbin duyduğu sıkıntı, acı olarak açıklanabilir. Utanmak, utanma duygusunu hissetmek güzel ahlaktan dolayıdır. Yukarıdaki eserde de ozan, sevgilisinin davranışlarından dolayı kendisinin çok utandığını, sıkıntıya düştüğünü, kendisini çok zor durumda bıraktığını anlatıyor.

Deveyi Deveye Çattım (Malatya)

Deveyi deveye çattım

Yularını boynuna attım

Kaynanamda *hicap* ettim

Yurt yerine varana dek⁴³⁸

“Hicap etmek”, utanmak, utanç anlamına gelmektedir. Eserde ozan, kaynanasından evlerine varana kadar yaşadığı sıkıntısını ve utancını anlatmaktadır.

⁴³⁷ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 333

⁴³⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 278

Alaydım Elin Elime (Urfa)

Alaydın elin elime,

Varaydın baban evine.

Merhamet eyle halime.⁴³⁹

“Merhamet”, sözlükte şefkat gösterme, acıma⁴⁴⁰ olarak geçmektedir. Ayrıca merhamet çaresiz ve zor durumda olanlara acıyarak yardımda bulunmak anlamına da gelmektedir. Güzel ahlak motiflerinden biri olan merhamet; iyi kalpli ve temiz ruhlu olmanın da bir ifadesidir. Merhamet sadece insanlara karşı değil çevremizdeki bütün canlılara karşı gösterilmelidir. Türküde ozan, sevgilisine seslenerek, düşmüş olduğu sıkıntılı halini görerek acımasını ve kendisine yardımcı olmasını istiyor.

Suda Balık Oynuyor (Kırşehir)

Suda balık oynuyor,

Canım sana kaynıyor.

Düştüm *merhametsize*

Hiç halimden bilmiyor.⁴⁴¹

Kar Mı Yağmış Yüce Dağların Başına (Kırşehir)

Kar mı yağmış yüce dağların başına?

Merhamet eylemez gözlerimin yaşına,

Daha değmemişti on beş yaşına.⁴⁴²

⁴³⁹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 122

⁴⁴⁰ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 621

⁴⁴¹ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 109

⁴⁴² DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 110

Gel Emine'm Emine'm (Adana)

Der Ferrahi söz bitmez.

Başımdan eser gitmez.

Halim oldu perişan.

O yar *merhamet* etmez.⁴⁴³

Yukarıdaki eserlerde ozan, sevgilisinin acımasızlığından, katılığından, halden durumdan anlamazlıktan gelmesine içlerindedir.

Çökertme (Muğla)

Çökertmeden çıktım da Halil'im.

Aman başın selamet.

Bitez de yalısına varmadan Halil'im,

Aman koptu kıyamet.

Arkadaşım İbrahim Çavuş

*Allah'ına emanet*⁴⁴⁴

Erzurum Kilidi Mülk-i İslam'ın (Erzurum)

Erzurum kilidi mülk-i İslam'ın

Mevla'ya emanet olsun Erzurum

Erzurum'da derbend-i ehl-i İslam'ın

Mevla'ya emanet olsun Erzurum⁴⁴⁵

⁴⁴³ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 290

⁴⁴⁴ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 15

⁴⁴⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 325

“Emanet” güzel ahlak motiflerinden biri olup, sözlükte emniyet edilen kimseye bırakılan şey, eşya veya kimse⁴⁴⁶ olarak geçmektedir. Birinci eserde ozan; arkadaşını her şeyin hâkimi olup, her şeyi gözeten Allah’a emanet ettiğini, yüce Allah’ın arkadaşını kötülüklerden koruyacağını anlatmaktadır. İkinci eserde ise ozan, Erzurum ilinin Müslüman bir memleket olup, Müslümanların gelip geçtiği, ziyaret ettiği bir şehir olduğunu anlatıyor ve Erzurum ilini, her şeyin koruyucusu, hâkimi olan ve her şeyi gözeten Allah’a emanet ettiğini ve Allah’ın Erzurum’u her türlü kötülüklerden koruyacağını söylüyor.

Ağıt (Zara)

Babam gelsin şubeden pusulam sorsun,

Kınalı bacında yasıma gelsin.

Çocukların *emaneti* boynuna olsun

Ana benim geleceğim kalmadı.⁴⁴⁷

Isparta’dan Çıktım Başım Selamet (Aydın)

Isparta’dan çıktım başım selamet

Çivril köprüsüne gelince koptu kıyamet

Çoluğum da çocuğum Demirci Efem sana *emanet*⁴⁴⁸

Yukarıdaki eserlerde ozan, ailesini ve çocuklarını koruması için arkadaşına emanet ettiğini söylemektedir.

Bir Ceket İsterim (Diyarbakır)

Hele yar yar

Dinsiz yar, imansız yar, *mürvetsiz* yar

⁴⁴⁶ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 217

⁴⁴⁷ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 323

⁴⁴⁸ TRT, a.g.e., c .2, s. 474

Al hançeri vur sineme iki yar

Gör ki bu sinemde neler var.⁴⁴⁹

“Mürüvvet”, güzel ahlak motiflerinden olup; mertlik, yiğitlik, insaniyet anlamlarına gelmektedir. Mürüvvet sahibi olan kişiler, her zaman doğru olanı, güzel ve iyi olanı yerine getirmeye çalışırlar. Yine mürüvvet yapılan iyiliği unutmamak ve karşılığını vermek demektir. Yukarıdaki türküde ozan, sevgilisine sitem ederek sevgilisinin doğruluk ve dürüstlük kavramlarından yoksun olduğunu, ayrıca insani yönünün gelişmemiş olduğunu söylüyor. Bunun yanında kendisinin kalbinin ise sevgilisinde olmayan bu yüce duygularla dolu olduğunu ima ediyor.

İlahi Kapına Geldim (Erzincan)

Noksani'yem yüzüm kara

Mürvet ettim durdum dara

İlahi yandırma nara

Dem bu dem saat bu saat⁴⁵⁰

Eserde ozan, çektiği sıkıntı ve eziyetlere rağmen, çevresine iyilik ve cömertlik yaptığını, geçmişte ise çok hata yaptığını bu yüzden cehennemde yanmaktan çok korktuğunu söyleyerek Allah'tan af dilemektedir.

Aman Dağlar (Tekirdağ)

Küp içinde bulgurum aman

Keman kaşa vurgunum

⁴⁴⁹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 190

⁴⁵⁰ TRT, a.g.e., c. 2, s. 480

Bana sabırsız diyorlar

Ben *sabırlı* bir kulum.⁴⁵¹

Hey Güzeller Güzeller (Tunceli)

Evleri görünüyor

Gönüldür yeriniyor

Çekilecek dert değil

Mevla'm *sabır* veriyor.⁴⁵²

Pencerede Perde Ben (Amasya)

Evlerinin önü görünüyor

Gönüldür yeriniyor

Çekilecek dert değil

Mevla'm *sabır* veriyor.⁴⁵³

“Sabır”, güzel ahlak motiflerinden biri olup; her Müslüman da bulunması gereken vasıflardan biridir. Sabır, engellere, zor durumlara karşı telaşa kapılmadan direnç göstermek ya da karşı koymak, kısaca her türlü sıkıntıya katlanmaktır. Yukarıdaki türkülerde ozan, kendisinin sevdiğine ulaşmak için sabırla beklediğini, kendisinin Allah'ın sabır vasfını verdiği kullarından biri olduğunu söylüyor.

Karadır Kaşların Ale Getirir (Nevşehir)

Irmak kenarında iner gezerim,

Benim çektiklerim senin kaderin.

⁴⁵¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 39

⁴⁵² TRT, a.g.e., c. 2, s. 466

⁴⁵³ TURHAN Salih, a.g.e., s. 20

Kız annenden babandan *vefa* göremezsin,

Suna boylum da düş ardıma gidelim⁴⁵⁴

Dön Beri De Yüzün Göreyim (Urfa)

Evlerinin önü de paşa makamı.

Çıkmaz kalem ile yazdım *vefamı*.

Ben sürmedim eller sürsün sefamı.

Gidem yar eğlenem belki gelmeyem.⁴⁵⁵

“Vefa”, güzel ahlak motiflerinden biri olup; verilen sözün yerine getirilmesi, minnet borcunun ödenmesidir. Din ve akla uygun olarak gereken şeyi yerine getirip altından çıkmak demektir.⁴⁵⁶Yukarıdaki birinci eserde ozan, verdiği sözü mutlaka tutacağını, verdiği sözü unutmamak için yazdığını anlatıyor. İkinci eserde de ozan sevgilisine seslenerek, anne ve babasının sözlerinde durmayacaklarını bu yüzden de evlenemeyeceklerini söylüyor.

Türk’ün Bayrağına (Azeri)

Ayrı düşmüş dost elinden,

Yıllar var ki çarpar sinen,

Vefalı Türk geldi yine,

Selam Türk’ün bayrağına⁴⁵⁷

Eserde ozan, Türk milletinin sözünün eri, sözünde duran, verdiği sözü tutan bir millet olduğunu anlatarak; Türk halkına ve Türk milletinin temsili olan Türk bayrağına saygısını belirtiyor.

⁴⁵⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 130

⁴⁵⁵ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 119

⁴⁵⁶ BİLMEN Ömer Nasuhi, a.g.e., s. 509

⁴⁵⁷ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 401

Ağrı Dağından Aştım (Ağrı)

Ağrı dağından aştım.

Çayır çimene düştüm.

Ne belalı başım var

Vefasız yâre düştüm.⁴⁵⁸

Gönül Sen Bir Padişahın Otursaydın Tahtında (Burdur)

Gönül bir saraydır vurup yıkılmaz

Doğan şu nur güneşe kara çalınmaz

Vefasızda yâre haber salınmaz

Üstü tozlanmış ben o nergizi neyleyim⁴⁵⁹

Eserlerde ozan sevgilisinin verdiği sözlere sadık kalmamasından, sözünde durmamasından yakınmaktadır.

Çay Benim Çeşme Benim (Antalya)

Çay benim çeşme benim.

Derdimi deşme benim.

Hakikatli yar isen

Önümden geçme benim.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s.186

⁴⁵⁹ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 290

⁴⁶⁰ TRT, a.g.e., c. 1, s. 214

Eski Evin Merteği (Ankara)

Şu yollar uzun yollar

Yâr bana üzüm yollar

Hakikatli yar ise

Saklarda güzün yollar⁴⁶¹

Değirmen Dört Dolanır (Sivas)

Değirmenin bendine

Döner kendi kendine

Hakikatli yar olsa

Gelir kendi kendine⁴⁶²

Aşağıdaki Mahallenin Allı Gelini

Yiyemedim bahçenizde kirazdan

Ben korkarım iftiradan garazdan

Eğer benim yârim *hakikatliyse*

Arar bulur gelir beni birazdan⁴⁶³

“Hakikatli”; güzel ahlak motiflerinden olup, sözünde duran, verdiği sözü tutan, bağlı olan kişi yani vefalı demektir. Yukarıdaki eserlerde ozan, sevgilisine seslenerek, yukarıda saydığımız vasıfları taşıyan biri ise ona göre davranmasını istiyor.

⁴⁶¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 327

⁴⁶² TRT, a.g.e., c. 1, s. 259

⁴⁶³ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 91

Çekmecemin Perçini (Nevşehir)

Çekmecenin kilidi,

Üstüne gül büründü.

Haşkatsız yar için

Bütün ömrüm çürüdü.⁴⁶⁴

Bu türküde ozan sevgilisinin yakınlığı ve bağlılığının sürekli olmamasından yani vefasızlığından yakınmaktadır.

Hor Görme Kardeşim (Sivas)

Topraktandır cümle beden

Nefsini öldür ölmeden

Böyle emretmiş Yaradan

Sen kalemsin ben uç muyum?⁴⁶⁵

Daha Senden Gayrı Âşık Mı Yoktur? (Kayseri)

Mevla'm kanat vermiş uçamıyorsun

Bu nefsin elinden kaçamıyorsun

Ruhsatî dünyadan geçemiyorsun

Topraklar başına vay deli gönül⁴⁶⁶

Ozan her iki eserde de nefsanî arzularımızı bir an önce öldürmemiz gerektiğini söyleyerek akıllı olmaya ve aklımızı kullanmaya davet etmektedir. Yine ozan; herkesin topraktan geldiğini ve toprağa döneceğini belirterek; nefsanî arzularına yenik düşenlere

⁴⁶⁴ TRT, a.g.e., c. 1, s. 224

⁴⁶⁵ TRT, a.g.e., c. 1, s. 135

⁴⁶⁶ TRT, a.g.e., c. 1, s. 247

veya düşecek olanlara kısa bir hatırlatma yapıyor. Daha sonra anlamakta zorluk çekebilecek olanlar için tekrar bir hatırlatma yaparak; nefsimize hâkim olmanın Allah'ın emri olduğunu belirterek bir kez daha uyarmaktadır.

Aklım Fikrim Zay Eyledi Yâr Benim (Sivas)

Kul Himmet'im deste gülüm elimde

Daima *zîkred*er Hakk'ı dilinde

Bir güzel sevmişim Allah yolunda

O da bencileyin zail olmadı⁴⁶⁷

“Zikir”, Allah'ı anmak için yapılan bir çeşit ibadettir. Zikirle Müslüman bir kimse Allah'ın verdiği nimetleri ve Allah'ın azametini hatırlar. Ozan bu türküde daima Allah'ı andığını, onu zikrederek ibadet ettiğini söylüyor.

Ey Dide Nedir Bu Uyku Gel Uyan Gecelerde (Şanlıurfa)

Gafletle uyumak ne reva abd-ı hakire

Şefkatle nida eyleye rahman gecelerde

...

Gün Gündüz olursan nice ağyar ile gafil

Koy gafleti dildardan *utan* gecelerde⁴⁶⁸

Ozan bu eserde “abd-ı hakir” kelimesiyle kendisinin Allah'ın kulu kölesi olduğunu, Allah'ın varlığının büyüklüğü karşısında kendisinin de değersiz, adi bir varlık olduğunu söylüyor ve böyle büyük bir yaratıcının karşısında geceleri rahat bir şekilde uyumayı kendisine hak görmediğini, Yüce Allah'ın rahmetini kazanmak için Ona geceleri zikir etmemiz gerektiğini belirtiyor. Yine ozan ikinci beyitte geceleri Hakk'ın rahmanını kazanmak için ibadet eden biz insanların gündüzleri başkalarına uyararak gaflete dalıp

⁴⁶⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 19

⁴⁶⁸ TRT, a.g.e., c. 1, s. 350

Allah'ı unutmamamızı söylüyor ve artık kendisine sevgili olarak gördüğü Allah'a karşı yaptığı bu hatalardan dolayı utanmasını söylüyor.

Atımı Bağladım Delikli Taşa (Selanik)

Sabahtan kalktım çantama baktım

Ağlaya sızlaya boynuma astım

Anne ben bu canı vatana sattım

*Dinimin uğruna giden yavrular*⁴⁶⁹

Cezayir Türküsü

Cezayir'de sıra sıra söğütler

Söğüdün altında aslan yiğitler

Binbaşı gelmiş Mehmet'i öğütler,

*Dini uğruna gitti kanlı yiğitler.*⁴⁷⁰

Bir Küçük Dünyam Var İçimde (Sivas)

Dünya geniş olsun ister dar olsun

Yeter ki kalbim de *iman* var olsun

Her zaman milletim bahtiyar olsun

Rütbem mesnedim bana kâfidir.⁴⁷¹

Yukarıdaki türkülerde ozan, güzel ahlak motiflerinden hamiyet duygusunu işlemiştir. Kelime anlamı olarak hamiyet; milli onur ve haysiyet⁴⁷² anlamına gelmektedir.

⁴⁶⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 73

⁴⁷⁰ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 381

⁴⁷¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 156

⁴⁷² DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 322

Ben Bir Yakup İdim Kendi Halimde (Şanlıurfa)

Yusuf'u götürdüler ölüm kastine

Attılar kuyuya başı üstüne

İhlâs ile çıktı suyun üstüne⁴⁷³

“İhlâs” güzel ahlak motiflerinden olup; yapılan işin güzel bir niyetle yapılması; yapılan bu işin içine gösteriş veya kötü bir maksadın karıştırılmamasına denilmektedir. Yine ihlâs Allah'ın rızasını ve sevgisini almak için doğrulukla ve içtenlikle hiçbir karşılık beklemeden yapılan işler olup, Kur'an-ı Kerim'de de “İhlâs” adında bir sure yer almaktadır. Bu eserde de İslamiyet'te hayatı ve yaşayışıyla örnek olarak anlatılan Hz. Yusuf Peygamberin güzel ahlakı anlatılmıştır.

⁴⁷³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 127

D. DİĞER DİNİ MOTİFLER

Türkülerimizi incelediğimizde itikat, ibadet ve ahlak motiflerinin dışında yer alan başka dini motiflerinde olduğunu görüyoruz. Yemin etmek, ölüm-ecel ve kurban olmak, ahd etmek konularını içeren türküleri de diğer dini motifler adı altında topladık.

1. Yeminler:

Yemin sözlükte; sağ, sağ taraf; sağ anlamına gelmektedir. Dini anlamda ise; bir kimsenin bir işi yapmak veya yapmamak için verilen karara kuvvet kazandırılınsın diye yüce Allah'a and vermektir.⁴⁷⁴ Üç çeşit yemin vardır. Bunlar; Lağv yemini, Gamûs yemini, Mün'akit yemini.

Lağv Yemin: Yanlış yere yapılan yemine denilmektedir. Söz aralarında dil alışkanlığı nedeniyle denilen vallahi, billahi gibi kelimeler bu yeminlerden sayılmaktadır. Bu çeşit yeminlerle ilgili olarak yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: **“Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz.”** (Mâide 5/89)

Gamûs Yemin: Bir iş ya da bir konu hakkında bile bile, yalan yere bilerek yapılan yemine denir. Bu tür alışkanlığı olanların bol bol tövbe etmesi gerekir. Aynı zamanda yalan yere yemin etmesinden dolayı zarara uğrayan insanlarla da helalleşmelidir.

Mün'akit Yemin: Anlamına uygun olacak şekilde yapılan yemine denilmektedir. Bu yeminde amaç verdiği sözün ya da yapacağı işin olacağına dair kuvvetlendirmek için yapılan yemindir. Bu tür yemin mutlaka yerine getirilmelidir.

Ordu'nun Dereleri (Ordu)

Oy Mehmet'im Mehmet'im

Sana küstüm demedim

⁴⁷⁴ BİLMEN Ömer Nasuhi, a.g.e., s. 310-311

Beni sana geçmişler

Vallahi ben demedim.⁴⁷⁵

Kar Etmez Ahım (Kerkük)

Koy aksın yaşım *billahi* silmem

Mecnunun oldum güzelim terk edebilmem

Kesinde başım senden ayrılman

Sevmiş bulundum güzelim gayrı ne çare⁴⁷⁶

Vallah O Yardır (Diyarbakır)

Vallahi, o yardır,

Billahi o yardır,

Sinem üstünde

Hala o dağdır.⁴⁷⁷

Yukarıdaki eserler lagv yemin türüne örnek olup, “vallahi, billahi” gibi kelimeler kullanılarak yapılan, kötü amaç ve niyet taşımayan yeminlerdir. Bu tür yeminler genellikle dil alışkanlığı sonucu edilir.

Kadife'den Kesesi (İstanbul)

Kadife yastığım yok

Odana bastığım yok

⁴⁷⁵ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 139

⁴⁷⁶ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 262

⁴⁷⁷ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 53

Kitaba el basarım

Senden başka dostum yok⁴⁷⁸

Kadifede Yastığım Yok (Konya)

Kadifede yastığım yok

Odama bastığın yok

Kitaba el basayım

Senden başka dostum yok.⁴⁷⁹

Yeşil Ördek Gibi (Sivas)

Sevdiğim semanın güneşi mahı

Seni seven âşık çekmez mi ahı

Getir el basayım *Keleşmullah'ı*

Ne sen beni unut, ne de ben seni⁴⁸⁰

Ölem Ölem Ben Ölem (Kerkük)

Kara çadır üsteyem

Bir esmerin dostuyum

Kur'an getir and içeyim

Sen gideli yastayım.⁴⁸¹

Allah'ın adı anılmadan, isim ve sıfatları söylenilmeden söylenen bir sözün yemin sayılıp sayılamayacağı toplumun örf ve kutsal değerleri değerlendirmesine göre

⁴⁷⁸TANSES Hamdi, a.g.e., s. 67

⁴⁷⁹ ODABAŞI A. Sefa, Dünden Bugüne Konya Türküleri, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Arı Ofset Matbaacılık, Konya, 2000, s. 68

⁴⁸⁰ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 161

⁴⁸¹ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 130

değişmektedir. Örneğin; “Kur’an’a el basayım”, “Kitaba el basarım”, “Kâbe hakkı için”, “ekmek çarpsın” ve benzeri tabirlerde toplumdaki topluma yemin olarak kabul edilip edilmeye bilindir. Yukarıdaki türküde de “Kitaba el basarım” ve “getir el basayım Kelâmullah”ı sözü, bu çeşit yeminlerden olup, kitap ve Kelâmullah olarak geçen kelimeler “Kur’an-ı Kerim” ifade etmektedir. Eserde ozan, Allah’ın kitabı üstüne yemin ettiğini anlatmaktadır.

Denize Dalacağım (Muğla)

Denize dalacağım

Bir balık alacağım

Ahdettim yemin ettim

Kız seni alacağım.⁴⁸²

Esti Bahar Yeli Karlar Eridi (Sivas)

Esti bahar yeli karlar eridi

Kabarmış dağlarda kar çiçekleri

Ahd ettim yar ile kavlim var idi

Birlikte dermede mor çiçekleri⁴⁸³

“Ahd etmek” türkülerimizde kullanılan yemin türlerinden biri olup, birinci eserde ozanın sevgilisine kavuşmak için ettiği yemin anlatılmaktadır. İkinci eserde ise ozan, bahar gelince dağlarda açan çiçekleri sevgilisi ile birlikte toplamak için yemin ettiğini anlatmaktadır.

⁴⁸² TRT, a.g.e., c. 1, s. 267

⁴⁸³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 329

2. Ölüm- Ecel:

Sözlükte; muayyen olan vade, ömrün sonu, hayatın son demi⁴⁸⁴ olarak geçmektedir. Terim olarak da insan hayatı veya diğer canlılar için belirlenmiş sürenin sona ermesi, ölüm anı demektir. İslam inancına göre ecel; ne vaktinden önce gelir, nede ecelin gelişi ertelenebilir. Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler.”** (A'râf 7/34)

Selam Olsun (Sivas)

Ecelî gelenler gider

Hepsi gelmez yola giderler

Bizim halimizden haber

Soranlara selam olsun⁴⁸⁵

Uyandım Sabah İle (Urfa)

Uyandım sabah ile

Gözyaşımı sile sile

Ecel kapımı çaldı

Ağlıyorum nafile⁴⁸⁶

Çayda Balık Yan Gider (Erzurum)

Çayda balık yan gider

Açma yaram kan gider

⁴⁸⁴ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 201

⁴⁸⁵ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 72

⁴⁸⁶ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 160

Buna tabip neylesin

Ecel gelmiş can gider.⁴⁸⁷

Bu eserlerde ozan, vakti ve saati dolan kişiyi bu dünyada hiçbir şeyin tutmayacağını, eceli gelen kişinin artık bu dünyada işi kalmadığını ve berzah âlemine doğru yola çıkacağını anlatmaktadır.

İster İhtiyar Ol İster Nevcihan (Ardahan)

Âşık şenlik diyor; bu dünya fani,

İskender-i Zülkarneyn, Süleyman hani?

Ecel pervazından kurtaran canı,

Azrail den mühlet alan öğünsün.⁴⁸⁸

Eserde ozan, dünya denilen yaşam alanının geçici bir yer olduğunu, bütün insanların hatta peygamberlerin bile vakitleri dolunca öleceklerini, Azrail tarafından canlarının alınacağını, vakti dolan kişinin vaktinin uzatmasını mümkün olmadığını anlatmaktadır.

Dede Dede Mercan Dede (Kerkük)

Dede dede can dede

Tesbihi mercan dede

Yerim *sal* yastığım koy

İşte ölüyorum dede⁴⁸⁹

“Sal” türkülerimizde, genelde mezar örtüsü olarak kullanılan yassı taş anlamına gelmektedir. Eserde ozanın anlatımından ecel vaktinin geldiğini ve ölmek üzere olduğunu anlıyoruz.

⁴⁸⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 217

⁴⁸⁸ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 479

⁴⁸⁹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 258

Gül Budanmış (Hatay)

Öksüz dede der bu sözü

Hakk'a çevirmiştir özü

Öldü zannettiler bizi

Biz bu yerlerden gideli⁴⁹⁰

İslam inancında “ölüm” bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. İnsanların ölümle sadece dünya hayatı sona ermekte olup, bunun yanında ahirette yeni bir hayatları başlamaktadır. Eserde ozan, “Öksüz Dede”nin yaratanın katına ulaştığı yani dünya hayatının sona erdiğini, fakat Allah katında yeni bir hayatının başladığını; esasında kendisinin ölmediğini kendisini ölü zannedenlerinde yanlış olduğunu anlatıyor.

Eğildim Bir Dolu İçtim (Şanlıurfa)

Gerçek bu zamana kalmaz

Hakk'a erişenler ölmez

Burada ölen, orda ölmez

Korkmam ölümden ölümden⁴⁹¹

Eserde ozan, ölümün geçici bir durum olduğunu, aslında insanların ölmediğini, sadece bedenlerinin yok olduğunu, ruhlarının ise Allah katında yaşamaya devam ettiğini, dünyada ölüm olduğunu ama ahirette ölümün olmadığını bu yüzden de ölümden korkmadığını anlatmaktadır.

⁴⁹⁰ TANSSES Hamdi, a.g.e., s. 83

⁴⁹¹ TRT, a.g.e., c. 1, s. 299

Dünya Umuruna Meylini Verme (Malatya)

Dünya umuruna meylini verme

Sende kurtulamazsın ecel elinden

Ben filanım diye göğsünü germe

Sende kurtulamazsın ecel elinden

...

Hani Meryem, hani onun oğlu İsa

Elinde ejderha olurdu asa

Polat kavmi ile cenk eden Musa

O da kurtulamadı *ecel elinden*

...

İskender de gitti âlemi gezdi

Yunus balık ile deryayı yüzdü

Zaloğlu Rüstem'in tahtını bozdu

O da kurtulamadı *ecel elinden*

...

Nemrut İbrahim'le çok cenk eyledi

Semaya kastetti diye söylerdi

Ahır bir sinek helak eyledi

O da kurtulamadı *ecel elinden*

...

Eydür Derviş Yunus din ile iman

Tacı tahtı yel götürdü Süleyman

Lokman da derdine olmadı derman

O da kurtulamadı *ecel elinden*⁴⁹²

Yukarıdaki türkünün ana konusu ölüm olup ozan parçanın ilk dördlüğünde, dünyaya gönlümüzü bağlayıp ahireti unutmamamızı, kendimiz ne kadar güçlü ve ünlü biri olsak dahi bunlarla övünmememizi, çünkü bu fani dünyanın kimseye kalmadığını anlattıktan sonra, diğer kıtalarda ilk kıtada verdiği nasihatleri destekleyen örnekler vererek sözünün doğruluğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Ozan, Hz. İsa'nın istediği zaman her şeyi canlandırabilecek olan gücünden, Hz. Musa'nın halkı için mücadele azminden, İskender'in bütün dünyaya hükmetmesinden, Hz. Yunusun bir balık içinde yıllarca yaşamasından, Hz. İbrahim'in sahip olduğu güçle Nemrut'u yok etmesinden, Hz. Süleyman'ın hükümdarlığından bahsederek, çeşitli güçlere ve erdemlere sahip olan bu insanların, vakitleri dolunca bu dünyadan ayrıldıklarını, hatta bütün hastalıkların çaresini bulduğu rivayet edilen Lokman Hekimin dahi ecelin elinden kurtulamadığını, kısaca ecelin çaresi olmadığını, bir gün herkesin bunu tadacağını anlatmaktadır.

Duldalanma Yar Mevla'yı Seversen (Kuzey Doğu Anadolu)

Duldalanma yar Mevla'yı seversen

Yandırır cihanı şanlı gözlerin

Ahiri mevtime sebep olursun

Tek bana gösterme gamlı gözlerini⁴⁹³

⁴⁹² TRT, a.g.e., c. 1, s. 295

⁴⁹³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 287

Eserde ozan, sevgilisine seslenerek, gözlerinin çok anlamlı ve görenlerin içini yakacak kadar güzel olduğunu, gözlerinin güzelliğini herkese gösterdiği halde kendisine göstermediği için çok üzüldüğünü, bu durumun ölümüne sebep olacağını anlatmaktadır.

Pınar Baştan Bulanır (Biga)

Şu dağlar olmasaydı

Çiçeği solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmasaydı.⁴⁹⁴

Yukarıdaki türküde ozan, ölümün Allah'ın emri olduğunu, vakti saati dolanın mutlaka öleceğini fakat insanın sevdiklerinden ayrılmasının çok zor olduğunu anlatmaktadır.

Hey Ağalar Hangi Derde Yanarım (Erzurum)

Kerem eder ben bu elden giderim.

Dostun cemalini seyran ederim.

Hağtan emir geldi buna ne derim?

Aslıhan gibi de yanan olmadı.⁴⁹⁵

Eserde ozan, artık ölüm vaktimin geldiğini, Allah tarafından takdir edilen vadesinin doğduğunu ve Allah'tan gelen hiçbir şeyin değiştirilemeyeceğini anlatmaktadır.

Uy Uy Demeye Geldim (Harput)

Bülbülüm kafesteyim

Aşığım hevesteyim

⁴⁹⁴ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 133

⁴⁹⁵ TRT, a.g.e., c. 2, s. 465

Hala sağım ölmedim

Fakat *son nefesteyim*.⁴⁹⁶

Eserde ozan, ölmek üzere olduğunu, her an son nefesini verebileceğini anlatmaktadır.

Evimin Önü Evlek (Elazığ)

Dağdan kestim kereste

Kuş besledim kafeste

Dediler yârin hasta

Yetiştim *son nefeste*.⁴⁹⁷

Eserde ozanın, hasta olan sevgilisinin, ölmek üzere olduğu haberini alınca, sevgilisinin son nefesini vermeden önce yanına yetiştiği anlatılmaktadır.

3. Kurban Olmak:

“Kurban olmak” demek, bir gaye uğruna feda olmak⁴⁹⁸ anlamına gelmektedir. İslam inancına göre bir kişinin herhangi bir hastalıktan yahut dünya ile ilgili bir sıkıntıdan ve benzer durumlardan ötürü ölümü istemesi mekruhtur.⁴⁹⁹

Türk’ün Bayrağına (Azeri)

Türk elinden esen yeller,

Sana şirin selam söyler,

⁴⁹⁶ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 166

⁴⁹⁷ TRT, a.g.e., c. 1, s. 334

⁴⁹⁸ DEVELLİOĞLU Ferit, a.g.e., s. 528

⁴⁹⁹ ZUHAYLİ Vehbe Prof. Dr., a.g.e., c. 3, s. 13

Olsun bütün Kafkas eller,

Ƙurban Türk'ün bayrağına⁵⁰⁰

Eserde ozan, Türk bayrağının uğruna hiç çekinmeden canını feda edeceğini anlatmaktadır.

Elmayı Daldan Aldım Aman (Adana)

Küsme yârim gel bana

Ƙurban olayım sana

Ben senden ayrılalı

Dünya zindan oldu bana⁵⁰¹

Eserde ozan, sevgilisine kendisini affetmesi için yalvarmakta olup, sevgilisi için canını bile feda edeceğini anlatmaktadır.

Evlerinin Önü Yoldur (Afyonkarahisar)

Evlerinin önü yoldur

Yoldan geçen karakoldur

Ƙurban olam sarı gelin

Gel testini bizden doldur.⁵⁰²

Elma Attım Yuvarlandı (Erzurum)

Çifte beyaz güvercin olsam

Yârin ayvanına konsam

⁵⁰⁰ ÖZBEK Mehmet, a.g.e., s. 401

⁵⁰¹ ATILGAN Halil, a.g.e., s. 222

⁵⁰² TRT, a.g.e., c. 1, s. 347

Eller yâre canan demiş

Ben o yâre *ķurban* olsam⁵⁰³

Maçka Yolları Taşlı (Rize)

Dereleler akar akar

Karışır denizlere

ķurban olayım yârim

O sevdalı gözlere⁵⁰⁴

Yukarıdaki eserlerde ozan, sevgilisini uğruna ölecek kadar çok sevdiğini anlatmaktadır.

Aşağıdan Bir Yel Esti (Malatya)

Aşağıdan bir yel esti

Irgaladı dallarımı

Ne dedim de niye küstün

Kırdın yine kollarımı

Yaratana ben *ķurbanım*⁵⁰⁵

Eserde ozan, sevgilisine kendisine küstüğü için sitem edip, kendisi için ölümü bile göze alıp aşkını anlatmaktadır.

Bir Dalda İki Kiraz (İstanbul)

Bir dalda iki elma;

Birin al, birin alma!

⁵⁰³ TRT, a.g.e., c. 1, s. 313

⁵⁰⁴ TANSES Hamdi, a.g.e., s. 158

⁵⁰⁵ ÖZGÜL Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, a.g.e., s. 89

Kurban olduğum Allah,

Canım al, yârim alma!⁵⁰⁶

Eserde ozan, Allah'a dua ederek, sevgilisinin yerine kendi canını almasını istediğini anlatmaktadır.

⁵⁰⁶ DEMİRCİ İbrahim, a.g.e., s. 83

SONUÇ

Türküler, ağızdan ağza dolaşarak ve nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiş olan toplumun benimsediği din, adet, gelenek ve görenekler gibi manevi unsurlarını içinde içeren müzik türüdür. Türküler toplumların geçmişleri ile aralarında bir bağ oluşturmaktadır. Yine türküler toplumun maddi ve manevi unsurlarına bağlı olarak gelişir ve oluşur. Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Türk halkının içinden doğmuş olan Türk halk müziğinde de gelenek ve göreneklerimize dair unsurlar ile mensup olduğumuz İslam dininin temel inanç esaslarına rastlamaktayız. İslam kültürü hem yaşayışımızı, hem de dilimizi etkilemiştir. Bu da bazı yeni terimlerin, kelimelerin ve tabirlerin kültürümüze girmesine sebep olmuş ve etkisini her şeyde olduğu gibi türkülerimizde de hissettirmiştir. Bu sebeple, İslam inanç esaslarını oluşturan itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili temel kavramlara türkülerimizde rastlamaktayız.

İman esaslarından olan Allah'a iman konusu, türkülerimiz de Allah'ın sıfatları, Allah'ın güzel isimleri ve Allah sevgisinin işlenmesi olarak geçmektedir. Peygamberlere iman; Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberler ve onların özelliklerinin anlatılması, meleklerle iman; Azrail'in ölüm meleği olduğunun belirtilmesi ve sevgilinin yüzünün güzelliğinin meleklerle benzetilmesi, kutsal kitaplara iman, Allah katında hak olan kitapların anlatılması; ahirete iman; cennetin, mahşer gününün ve ilahi adaletin gerçek olduğunun anlatılması, kaza-kader, hayır ve şerre iman konusu ise kaza ve kaderin değiştirilemeyip kaderlerimizi Allah'ın belirlediğini, hayır ve şerrin ise kişinin kendi isteğiyle oluştuğunu belirtilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

İslam dininin ibadetle ilgili hususlarından olan namaz, oruç, hac ve kurban ile zekat, türkülerimizde rastladığımız diğer konulardandır. Namaz konusu; namaz vakitleri, Cuma namazı ve cenaze namazı şeklinde geçmektedir. Oruç; Ramazan orucu tutmanın anlamı ve önemini anlatımı şeklinde karşımıza çıkarken, hac ve kurban ibadeti; hacca gitmenin önemi, sevgilinin yüzünü Kâbe'ye benzetilmesi şeklinde, kurban kesme ibadeti ise kurban kesmenin önemi ile farz ve vacip kurbanlarının anlatımı şeklinde geçmektedir. Zekat ibadeti, türkülerimizde en az işlenen konu olup, zekat vermenin önemi anlatılmıştır.

İslam dininin temelini oluşturan edep ve ahlak ile ilgili hususlarda türkülerimizde rastladığımız konulardandır. Güzel ahlakın önemi, ahlak değerleri ve edepli insanın özelliklerinin anlatılması şeklinde işlenmiştir.

İtikat, ibadet ve ahlak konularının dışında kalan yemin etmek, kurban olmak ve ölüm-ecel ile ilgili hususların işlendiği çeşitli örneklere de türkülerimizde rastlamaktayız.

Çalışmamızın sonucunda Türk Halk Müziği sözlü eserlerinde itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili motiflerin geçtiğini tespit ettik. Bu şekilde günümüzde kaybolmaya yüz tutan ve her geçen gün unutulmuş türkülerimizin içinde geçen dini motifleri belirlemeye ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştık.

BİBLİOGRAFYA

1. ABDÜLHAMİT, İrfan Dr. (Çev: YEPREM M.Saim), *İslam'da İtikâdi Mezhepler ve Akaid Esasları*, Marifet Yayınları, Er-Tu Matbaası, İstanbul, 1981
2. AKGÜL, Nemci, *Rize Manileri*, Fatih Matbaası, İzmir
3. AKSEKİ, A.Hamdi, *İslam Dini İtikâat, İbadet ve Ahlak*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No: 31/16, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1976
4. AKSEKİ, A.Hamdi, *İslam Dini İtikâat-İbadet ve Ahlâk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No: 31/16, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973
5. ALOVA, Erdal, *Türk Halk Edebiyatı Anatolojisi*, Alfa Yayınları, Melisa Matbaacılık, 2002
6. ALPTEKİN, Mehmet, *Sorularla Tevhid ve Akaid*, Saff Yayıncılık, Pınar Ofset, Kasım 1988
7. ARTUN, Erman Prof. Dr., *Tekirdağ'da Mani Söyleme Geleneği*, www.turkoloji.eu.edu.tr, 20.05.2007, 19.00
8. ATEŞ, Süleyman Prof. Dr., *Qur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyatı, Milliyet Gazetecilik A.Ş., Cilt.1-4, 1995
9. ATILGAN, Halil, *Çukurova Türküleri 1*, Adana Valiliği Yayınları, Burcu Ofset, Ankara, Ekim 1998
10. AVRASİ, S. Ahmet, *İLM-İ HAL*, Burak Yayınevi, Bayrak Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1990
11. AYDIN, Abdullah, *Nur'a Doğru*, Aydın Yayınevi, Sebat Matbaası, Şubat 1969
12. AYDIN, Turgay, *Türk Manilerinde Manilerin Yeri İl İl Maniler ve Benim Manilerim*, Deniz Ofset Ltd., Şti., Aydın, 2000
13. BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basın ve Yayınevi, Kozan Ofset, Ankara, 1992.
14. BİREKUL, Mehmet, *Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 76, Bahçıvanlar Basım Sanayi, Konya, 2006
15. BOLAY, S.Hayri Doç. Dr., *Kur'an Davet Ediyor (Kur'an da İman Esasları)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Pelin Ofset Ltd., Şti., Ankara, 1986

16. ÇELEBİOĞLU, Amil Doç. Dr., *Türk Ninniler Hazinesi*, Ülker Yayınları, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1982
17. ÇELEBİOĞLU, Amil, *Ramazanname*, Tercüman Gazetesi Yayınları, Kervan Kitapçılık A.Ş.
18. DEMİRCİ, İbrahim, *Türkülerimiz*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, No:86, Bahçıvan Basım Sanayi, Mayıs 2006, s. 130
19. DEMİRCİ, Yusuf Ziya, *Anadolu Köylerinin Türküleri*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1938
20. DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Aydan Web, Ankara, 2004
21. DEVELLİOĞLU, Ferit-KILIÇKINI, Neval, *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, Rafet Zaimler Kitabevi, Birlik Matbaası, İstanbul, 1975
22. DUNDES, Alan (Çev: AYDIN Gülay), *Folklor Nedir?* Milli Folklor, 2005, Yıl: 17, Sayı: 65
23. ERDEM, Hüsameddin Prof.Dr., *Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 1996.
24. GÜLER, Zekeriya Doç. Dr., *40 Hadiste Ticaret*, Uysal Yayınevi, Kilim Matbaası.
25. GÜLER, Zekeriya, *Hadis Günlüğü*, Nükte Kitap Yayın No: 5, Damla Ofset, Nisan 2005
26. GÜZEL, Süleyman, *Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerin Işığında İman ve Namaz*, Yelken Basım- Yayımlar- Dağıtım, Damla Ofset Matbaacılık ve Tic. A.Ş., Temmuz 2004.
27. *Halk Kültürü*, Halk Kültürü Yayınları, Gümüş Basımevi, İstanbul, Aralık 1986
28. HAMİDULLAH, Muhammed Prof. Dr., *İslâma Giriş*, İrfan Yayınevi, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976
29. HİREVİ, Muinüd-din Muhammed Emin, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Gazetesi Yayınları No: 11, Hakikat Kitabevi, Metin Matbaacılık, 1982
30. İlmihal I, *İman ve İbadetler*, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm A.Ş., Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
31. İlmihal II, *İslam ve Toplum*, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm A.Ş., Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul, 2000

32. *İmlâ Kılavuzu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 525, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993
33. KOÇYİĞİT, Talât Prof. Dr., *Hadis-i Şerif Külliyyâtı*, Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Cilt 1, İstanbul, 1983
34. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/ 86, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara, Mayıs, 1993
35. KURTULMUŞ, Numan, *Amentü Şerh-i*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1955
36. KÜÇÜKÇELEBİ EVİN, Aylin, *Uzun Havalalar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002
37. LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 1, Ankara, 1998
38. Mani Nedir? www.turkuler.net, 25.05.2007, 18.30
39. MUHAMMED, Alâaddin (Çev: BİLGE Mehmet Selim), *Kaynak İslam İlmihali*, Kahraman Yayınları, Elif Ofset, 1987.
40. NESEFİ, Ömer, *İslam İnancının Temelleri*, Otağ Yayınları: 6, Otağ Matbaası, Ekim 1973
41. ODABAŞI, A.Sefa, *Düünden Bugüne Konya Türkçüleri*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları:18, Arı Ofset Matbaacılık, Konya, 2000
42. ÖZBEK, Mehmet, *Folklor ve Türkçülerimiz*, Ötüken Yayınevi, Yüksel Matbaa, İstanbul, 1975
43. ÖZGÜL, Mustafa- TURHAN Salih- DÖKMETAŞ Kubilay, *Notalarıyla Uzun Havalarmız*, Cem Veb Ofset Ltd., Şti., Ankara, 1996
44. ÖZGÜL, Mustafa, *Açıklamalı-Notalı Türkü Metinleri Sözlüğü*, Mansur Kaynak Yayınları No:2, Büro 86 Matbaacılık, Ankara, 1989
45. SAMİ, Şemsettin, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, Enes Matbaacılık, İstanbul, 2002
46. SAY, Ahmet, *Müzik Ansiklopedisi*, Başkent Yayınevi, Sanem Matbaası, Ankara, 1985
47. SOFUOĞLU, Cemal Doç. Dr.- AKDEMİR, Salih Yrd. Doç. Dr., *Hadis-i Şerif Külliyyâtı*, Tercüman Gazetesi Yayınları, Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Cilt 2, İstanbul, 1984

48. SOYSALDI, H.Mehmet Yrd. Doç. Dr., *Kur'an Sempatiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yayınları, Baskı Çağlayan A.Ş., İzmir, 1997
49. SÖZER, Vural, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, Remzi Kitapevi, Evim Matbaa, İstanbul 1975
50. ŞAPELYO, Enver Behnan, *Halk Ninnileri*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1938
51. TANRIBUYRUGU, H.Hafız Salih, *İslam İ'tikadı Beşinci Kitap Ehl-i Sünnet İ'tikadları*, İzmir Kur'an Öğrencilerini Koruma Derneği Neşriyatı: 5, İzmir Basımevi, İzmir, 1953
52. TANSER, Hamdi, *Beste ve Güfteleriyle Halk Türküleri*, Say Yayınları, Eko Ofset, 1998
53. TOPALOĞLU, Bekir Prof. Dr.- YAVUZ, Yusuf Şevki Prof. Dr.- ÇELEBİ, İlyas Doç.Dr., *İslam'da İnanç Esasları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No: 157, Emre Matbaacılık, İstanbul, 1998
54. TURHAN, Salih, *Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları/ 1428, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992
55. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları/ 235, Süreli Yayınlar Dizisi/ 32, Ankara, 1996
56. *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Anatolojisi-1*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Yayın No: 98, Cilt 2, Ankara, Mart 2000
57. *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Anatolojisi-2*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Yayın No: 98, Cilt 1, Ankara, Mart 2000
58. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul 1989. c.2.
59. ÜLKÜ, Hayati, *İslam Dini Akaidi*, Bahar Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969
60. YAZICI, Hasan, *Delil ve Kaynaklarıyla İslam Dini*, Adım Matbaacılık ve Ofset, Konya 2004.
61. ZUHAYLİ, Vehbe Prof.Dr., *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, Risale Yayınevi, 1994, c. 3.

